

MASTEROPPGAVE

**Masterstudium i skolerettet utdanningsvitenskap med
fordypning i pedagogikk**

Mai 2022

OM DANNING - MED FOKUS PÅ LÆREPLANVERKET AV 2020
ABOUT FORMATION - FOCUSING ON THE CURRICULUM OF 2020

Ida Neuenkirchen

OsloMet – storbyuniversitetet

Fakultet for lærerutdanning og internasjonale studier

Institutt for grunnskole- og faglærerutdanning

SAMMENDRAG

Denne masteroppgaven skal svare på hvordan man kan forstå læreplanverket av 2020 som dannende. Forskerspørsmål som ligger til grunn for å kunne svare på problemstillingen er hvordan man kan gjenkjenne danning, hvilke elementer i læreplanen som kan knyttes til danning, og hvordan en kan styrke skolemessig danning. For å svare på problemstillingen som løftes i masteroppgaven er den hermeneutiske metoden benyttet. Fordypning i danningsteori og læreplanverket av 2020 er teoretiske hovedelementer som legger grunnlaget for å kunne drøfte problemstillingen.

For å skape forståelse av danningsbegrepet må det knyttet til den historiske samtid. Innholdet som legges i begrepene Paideia og Bildung, danner grunnlaget for å forstå helheten ved det moderne danningsbegrepet. Arbeid i dannende retning skal skape frigjøring i eleven gjennom utvikling av evnene selvbestemmelse, medbestemmelse og solidaritet. Danning kan være av kategorial art gjennom arbeid med nøkkelproblematikk. For å nærme seg kategorial danning skal den problembaserte metoden med bakgrunn i kritisk-konstruktiv didaktikk ligge til grunn for undervisning.

For å forstå læreplanverket som dannende skal helheten av en allsidig danning, utvikling av grunnleggende ferdigheter, arbeid med tverrfaglige nøkkelspørsmål og en foredling av dyd prege undervisningssituasjonen. Den tverrfaglige undervisningen må inneholde elementer som bruk av eksempler for å skape en allmenn generalisering, metodefokus i form av elevenes tilegnelse av læringsstrategier, et handlingselement for praktisk aktivisering av elevene, og sammenbindingen mellom faglig og sosial læring gjennom elevsamarbeid, konflikthåndtering, og presentasjon av faglig arbeid.

SUMMARY

This master's thesis will answer how to understand the curriculum of 2020 as forming. Research questions that form the basis for answering the problem are how to characterize formation, which elements from the curriculum that can be linked to formation, and how to strengthen school formation. To answer the problem raised in the master's thesis, the Hermeneutic method is used. Specialization in formation theory and the curriculum of 2020 are theoretical main elements that lay the foundation for being able to discuss the problem.

To create an understanding of the concept of formation, it must be related to the historical contemporary. The content used in the terms Paideia and Bildung forms the basis for understanding the wholeness of the modern concept of formation. Work in forming direction should create liberation in the pupil through the development of abilities as self-determination, co-determination and solidarity. Through work on key issues one can characterize formation as categorical. In order to approach categorical formation, the problem-based method based on critical-constructive didactics must form the basis of teaching activities.

In order to understand the curriculum as forming, the wholeness of a versatile formation, the development of basic skills, work on interdisciplinary key issues and a refining of moral virtue should impress the instruction. The interdisciplinary teaching must include elements such as the use of examples to create a generalization, method focus on the pupils' acquisition of learning strategies, an element of action for practical activation of the pupils, and the interconnection between academic and social learning through student collaboration, conflict management, and presentation of academic work.

FORORD

Tusen takk for denne muligheten til å lære. Takken rettes til det faktum at den strukturelle innretningen for mulighetene for kunnskapstilegnelse i samfunnet er slik de er, og dermed til OsloMet som institusjon. Videre ønsker jeg å takke veileder Knut Ove Æsøy for hans støtte, innspill og kunnskap som han valgte å dele med meg. Takken rettes videre til øvrige lærere på OsloMet, deriblant Kirsten Thorsen for gjentatt hjelp og veiledning og Hanne Rinholm for inkludering i fagutvalget for danning. Deretter vil jeg gjerne takke Simon Michelet for våre samtaler om danning som stakk seg over timer hver gang vi møttes. Takken går også til Lars Løvlie, som under et seminar om kritisk tenkning be meg sende ham oppgaven min når den ble ferdig, noe som bidro til at jeg strakk meg enda litt lengre for å gi oppgaven kvalitet.

Jeg vil også takke min familie, og særlig min mor, for barnepass og oppmuntring. Prosessen med skriving av masteroppgave har for meg vært en mulighet til å dykke ned i danningens potensiale, noe som har gitt meg en kunnskapsbase jeg med glede bærer med meg videre i livet. Mange skriver om en lettelse ved innlevering av masteroppgaven. Jeg gleder meg over å ha levert oppgaven og håper på å kunne fortsette en slik type arbeid gjennom å skrive en doktoravhandling.

INNHold

SAMMENDRAG	i
SUMMARY	ii
FORORD.....	iii
1. INNLEDNING	2
2. METODE	4
2.1 Prosessen	4
2.2 Forskningsetiske betraktninger	6
2.3 Avklaring av prosesser tilknyttet oppgaven	7
2.3.1 Ulike forhold som må hensyntas	8
2.4 Oppgavens oppbygning.....	10
2.4.1 Kategorisering av oppgaven.....	10
2.5 Oppgavens formål	11
3. TEORI.....	12
3.1 Antikk danning: Paideia	12
3.1.1 Dyder.....	13
3.2 Klassisk danning - Bildung	14
3.3 Danning i moderne tid - allmenndanning.....	15
3.3.1 Kategorial danning	16
3.4 Kritisk-konstruktiv didaktikk	17
3.4.1 Nøkkelprobatikk.....	18
3.4.2 Nøkkelpoblemer.....	19
3.5 Læreplanens oppbygging	19
3.5.1 Læreplanens ulike nivå.....	20
4. FUNN OG DRØFTINGSDEL	21
4.1 Dannende elementer ved læreplanens formålsparagraf	21
4.2 Danning	22

4.2.1 Frigjøring.....	25
4.2.2 Fornuften	26
4.2.3 Språk.....	32
4.3 Intellektuell danning.....	37
4.3.1 Sannhet.....	38
4.3.2 Kritisk tenkning.....	38
4.4 Moralsk danning.....	42
4.4.1 Rettferdighet.....	42
4.4.2 Etikk	43
4.5 Estetisk danning	54
4.5.1 Læringslyst.....	55
4.6 Dannende didaktikk.....	58
4.6.1 Grunnleggende ferdigheter.....	59
4.6.2 Dyder.....	60
4.6.3 Eksemplarisk undervisning	60
4.6.4 Metodisk undervisning.....	65
4.6.5 Handlingselement i undervisningen	69
4.6.6 Forbindelse mellom faglig og sosial læring	69
4.7 Dannende tverrfaglighet på bakgrunn av problembasert undervisning.....	75
4.7.1 Tverrfaglighetens spillerom i læreplanen.....	77
4.7.2 Folkehelse og livsmestring.....	84
4.7.3 Demokrati og medborgerskap	96
4.7.4 Bærekraftig utvikling	107
5. OPPSUMMERING	113
LITTERATURLISTE	115
VEDLEGG	117
Forslag til dannende tverrfaglig årshjul for grunnskolen.....	118

1. INNLEDNING

Denne oppgaven skal se på hvilke muligheter for danning som ligger i læreplanverket Kunnskapsløftet av 2020. Min hypotese er at danningsperspektivet ikke får den store plassen som kunne tilhørt det. Grunner til det antar jeg er fordi danningsbegrepet er et vidtrekkende begrep som det kan være vanskelig å få tak på. Det er også gjengse utsagn om danning i form av at danning er det du sitter igjen med etter at du har glemt hva du har lært, eller at danning skjer som en livslang læringsprosess. Dette blir en forenkling av danningsbegrepet, og bidrar til å holde danningsforståelsen på avstand.

Danning er et begrep som hører hjemme i skolen. Danningen kan være en rettesnor å forholde seg til for å skape en oppbyggelig, innholdsrettet og fruktbar undervisning. Mitt møte med danning skjedde gjennom en forelesning på OsloMet. Den måten foreleseren formidlet ideer rundt danning på, hvordan han trakk inn viktigheten av elevens forforståelse, deres mulighet til selvbestemmelse, medbestemmelse og solidaritet, sammen med introduksjon av de store nøkkelspørsmål tente en gnist i meg som lever enda. Jeg forventer ikke at leseren skal inneha det samme engasjementet for danning som meg, jeg forventer kanskje heller at hen skal rynke litt på nesen og si at danning er avleggs, umoderne og til ingen nytte. Man kan jo ikke måle effekten av danning, men vi kan se virkningene av den på lang sikt.

Allikevel velger jeg å gå frem med skriveprosjektet rundt danning. Det er fordi jeg er overbevist om at danning innehar elementer som vil kunne gjøre skolen mer spennende, lærerik, og gi elevene kvaliteter de vil få nytte av senere. Opplæringen må ses som en forbindelse mellom intellektuell, moralsk og estetisk danning. Den moralske danningen henger sammen med godt beteende, og hvilke verdier vi navigerer etter. Mye kan sies om dagens samfunn, men at vi trenger moralsk danning er åpenbart. Den intellektuelle danningen knyttes til kunnskap, og etter moderne danningsforståelse skal kunnskapen være av den art at den griper om seg. Det holder ikke å vite om fragmentert faktakunnskap, den skal settes i sammenheng og forstås gjennom et dyptgående, helhetlig blikk. Den estetiske danningen står i sammenheng med blant annet læringsglede.

Endringer som vises i den nye læreplanen, er blant annet knyttet til tverrfaglighet. Læreplanen legger vekt på tverrfaglighet på flere nivå, og det viser seg at læreplanen i stor grad er tverrfaglig. Det går an å knytte tverrfaglighet til danningens nøkkelspørsmål. På den måten kan man si at store deler av innholdet i læreplanen legger opp til undervisning som kan tolkes i dannende retning.

Lærere avkreves å gi elevene utfordringer som fremmer danning gjennom opplæringsloven gjengitt i læreplanens formålsparagraf. Overordnet del av læreplanen er et styringsdokument som bestemmer hvordan opplæringen skal foregå. Oppfordringen om å fremme danning velger jeg å ta på alvor gjennom å finne elementer i læreplanen som kan betegnes som dannende.

Problemstillingen for denne oppgaven er:

Hvordan kan man forstå læreplanverket av 2020 som dannende?

Forskerspørsmål som ligger til grunn for arbeidet med å svare på problemstillingen er:

- Hvordan kan man gjenkjenne danning?
- Hvilke elementer i læreplanen kan knyttes til danning?
- Hvordan kan en styrke skolemessig danning?

2. METODE

Denne oppgaven baseres på en hermeneutisk tilnærming til forskning. Hermeneutikken tar for seg kunsten å forstå tekster og å unngå misforståelser av en tekst. I det man går inn i en tekst, besitter man en forforståelse, som blir revidert i det teksten åpner for ny forståelse (Gadamer, 2012). Forståelse innebærer et ønske om enighet. Det vil si at mennesker som forstår noe, deler denne forståelsen med andre mennesker, eller forsøker å enes om tanker rundt et tema.

Den hermeneutiske metoden kjennetegnes ved at man gjennom ny innsikt åpner opp egen forståelseshorisont, noe som igjen åpner opp for nye spørsmål som leder til videre innsikt. Metoden er av kvalitativ art, i det den søker forståelse, og krever fortolkning av et begrep og en sak.

Masteroppgaven kan betegnes som teoretisk, basert på dokumentanalyse av kilder tilknyttet danning og læreplanverket av 2020. Gjennom en innholdsanalyse av dokumenter, der forståelsen av tekstens innhold står i sentrum, tolkes teksten på bakgrunn av egen forståelseshorisont. Problemstillingen ligger til grunn for hvilke elementer ved de leste tekstene som blir av betydning. Denne tolkningen videreformidles og drøftes gjennom oppgaveteksten. Lesing, tolkning, analysering og drøfting av ulike tekster som styringsdokumenter tilknyttet skolesektoren, monografier, artikler, tidligere bachelor-, master- og doktoravhandlinger, ordbøker, store norske leksikon.no og andre nettsider har bidratt til informasjonsgrunnlaget som muliggjorde skriving av denne oppgaven.

Diskusjon av danning gjennom flere cafébesøk med Simon Michelet, samt hans skriftlige tilbakemeldinger på tekst i tidlig fase, dannelsingsimpulser fra seminaret «Krit» ved OsloMet der samtaler med Theo Koritzinsky og Lars Løvlie fant sted, deltakelsen i forskningsgruppen om danning som resulterte i en invitasjon fra Hanne Rinholm om å dra til Litteraturhuset for lanseringen av boken til Rune Slagstad «Min dannelsesreise», har bidratt til å skape bredere konnotasjoner tilknyttet dannelsesbegrepet. Videre har lytting til ulike podkast bidratt til en beriket kunnskap tilknyttet til danning. Alle disse ulike elementene av stimuli la grunnlaget for å kunne identifisere danningselementer i læreplanen og for å kunne drøfte funnene opp mot danningsteori.

2.1 Prosessen

Oppgaven har fått form gjennom det hermeneutiske spiralprinsippet. Det betyr at den forforståelsen av danning jeg tok med meg inn i arbeidet la grunnlaget for i hvor stor grad jeg

kunne formidle funn av danning i læreplanen. Fragmentene av dannelsingsforståelse skulle bli satt sammen til en helhet. Jeg var nødt til å forstå danning, danningens egentlige essens. Derfor ble jeg nødt til å tre tilbake til Antikken, for å starte med utgangspunktet for danning, Paideia. Det er her premissene for dagens dannelsingsforståelse ble lagt, og gjennom en solid forståelse av datidens danningstenkning åpnes forståelseshorisonten opp for videre forståelse av nåtidens danningstenkning. Oppgaven formidler derfor tanker tilknyttet danning i et historisk perspektiv, og knytter disse tankene an til dannelsingsforståelse av moderne tid. Utgangspunktet for oppgaven var å se på hvordan danning ble ivaretatt i læreplanen. Den første runden i den hermeneutiske spiralen var å operasjonalisere dannelsingsbegrepet for å se hvor danningen kunne gjenfinnes i læreplanen. Det vil si at jeg fant synonymer til danningens selvbestemmelsesevne, medbestemmelsesevne og solidaritetsevne som jeg lette etter i læreplanen. Jeg etter begrepene selvstendighet, medansvar og empati, i tillegg til flere andre begrep. Jeg delte inn læreplanen i overordnet del, fagplandel og delen med kompetansemål for å kunne sette de ulike delene opp mot hverandre. Da ville jeg kunne påpeke hvor i læreplanen danningen var å finne. Videre ønsket jeg å si noe om viktigheten av å bruke hele læreplanen som grunnlag for planlegging av undervisning.

Dersom jeg hadde levert en slik oppgave, ville jeg ikke omtalt hele danningens potensiale, dessuten ville jeg gått glipp av dannende elementer. Gjennom arbeidet med oppgaven hadde min egen forståelseshorisont flyttet seg, og elementer jeg tidligere ikke klarte å knytte til danning, hadde blitt assimilert inn i dannelsingskategorien, som også på et tidspunkt måtte utvides. Begreper som kategorial danning og nøkkelproblematikk skulle med. Det ble dermed en ny runde i den hermeneutiske spiralen, og jeg fant en sammenheng mellom nøkkelproblemer og læreplanens tverrfaglighet.

Gjennom prosessen med å skrive ut en helhetlig forståelse av de ulike delene danning er satt sammen av, ble de ulike delene av oppgaven gjennomarbeidet og omarbeidet i flere omganger. De ulike perspektivene som tro frem etter at min egen forståelse av emnet bredde om seg gjorde arbeidet med oppgaven lærerikt. Først etter en god dannelsingsforståelse kunne jeg med sikkerhet se gjennom læreplanen og vite at de funnene jeg kom frem til representerte danning på den beste måten jeg etter min forståelse av danning kunne presentere.

Opgaven har verken et særlig blikk rettet mot eleven, eller mot læreren. Begge rollene er med i undervisningen, som kan være av dannende art. Blikket rettes derimot mot selve dannelsingspotensialet, etter danningsteori, slik det gjenfinnes i læreplanverket. Det betyr

at perspektiver tilknyttet læreren vil kunne drøftes, sammen med perspektiver tilknyttet eleven. Perspektiver tilknyttet hjemmet er i stor grad utelatt for å avgrense oppgaven.

Boken som i størst grad danner fundamentet for oppgaven er «Dannelsesteori og didaktik – nye studier» (2018) av Wolfgang Klafki. Dernest ligger boken «Den nikomakiske etikk» av Aristoteles, oversatt av Stigen og Rabbås (2013) som grunnlag for Antikk dannelsesforståelse. «Danning i barnehagen» (2013) av Kjetil Steinsholt og Maria Øksnes bidrar med innspill til dannelsesforståelsen.

2.2 Forskningsetiske betraktninger

Oppgaven gir et utsnitt av danningen i læreplanen, begrenset av min egen forforståelse og intensjoner. Oppgaven er farget av egen motivasjon om å fremskrive danning, basert på en hypotese om at danning vil være et godt fokuspunkt å navigere etter i skolen. Det betyr at danningsteorien kan være tolket i et særlig positivt lys, og at eventuelle negative sider ved danning vil være underkommunisert. Gjennom prosessen med skriving av oppgaven har det å skulle bekjempe uforholdsmessig vektning mot den ene eller andre siden ligget som et interessepunkt hele tiden. Selv om objektivitet er tilstrebet vil sann objektiv fremstilling være umulig idet jeg selv er et produkt av tidligere erfaringer og ervervede tankesett. Oppgaven må derfor ses på som et teoretisk innspill til å skape større pedagogisk forståelse rundt dannelsesbegrepet, samt hvordan det kan gjenkjennes i læreplanen. Oppgaven kan ikke betraktes som uttømmende teori om danning, eller en utbrodering av hvordan en dannende tilnærming i skolen vil påvirke eleven.

Teoridelen om antikk forståelse av danning – Paideia, må leses i lys av et ønske om å skape en oversikt over danningens elementer, selv om dette fører forfatteren av oppgaven på omvei. Sjelen, og dens bestanddeler, søkes forstått i form av hva det er som bestemmer hvorfor vi ønsker å lære, og dermed kan dannes. Lesning av Georg Wilhelm Friedrich Hegel (Hegel, 2009) «Åndens fenomenologi» krevde min oppmerksomhet, grunnet stadige henvisninger til Hegel fra kildene jeg leste, samt begrepet ånd som av og til dukket opp i kildene som danner grunnlaget for oppgaven. Forbehold som må tas i betraktning gjennom lesning av oppgaven er at min egen forståelse av begreper som sjelen og ånden ikke er godt nok fundamentert i egne kunnskapsstrukturer for å kunne drøftes i tilfredsstillende grad. De har allikevel fått en plass i oppgaven grunnet deres betydning for å kunne forstå danningsteori.

Den ferdigstilte oppgaven skal formidle min nyeste kognitive forståelse av begreper som brukes, men det i seg selv er ingen garanti for at begrepene får sin rettmessige vektig i forhold til den reelle betydningen de skulle hatt i gitt sammenheng. Det henger sammen med at jeg kun har fått et innblikk i danningens sfære, og kun kan trekke sammenhenger mellom områder av interesse jeg selv har identifisert. Det vil med andre ord være mulig å utvide perspektiver som kommer frem gjennom oppgaven, utbrodere enkelte aspekter ved danningsteorien og dykke dypere i enkelte elementer tilknyttet danning. Oppgaven gir et oversiktsbilde over dannelsingspotensialet i læreplanen, uten å gå særlig dypt inn i enkeltfag.

2.3 Avklaring av prosesser tilknyttet oppgaven

Ideen til oppgaven fikk liv etter en forelesning av Marc Esser-Noethlichs ved OsloMet. Han foreleste om danning på en måte som tiltalte meg sterkt. Tidligere har jeg vært opptatt av motivasjon, og hva det er som gjør at eleven kan lykkes i skolen, og nå hadde jeg funnet svaret. Det å skulle sette seg inn i begrepet danning virket spennende, men jeg innså raskt at det var et mangfoldig begrep, og et begrep det ville kreve mye av meg som menneske å skulle definere. Gjennom prosessen med skriving av oppgaven har jeg blitt ledet av stien flere ganger. Tanker knyttet til målstyring av skolen, og hvordan disse målformuleringene begrenser lærerens handlingsrom lå langt fremme i bevisstheten. Oppgaven har vært innom styring av skolen sett i et New Public Management-perspektiv, og forsøkt å identifisere hvilke forhold for danning disse rammene for skolen legger opp til. Dette perspektivet måtte forkastes. Lesing av ulike rapporter, norske offentlige utredninger og stortingsmeldinger ble gjort for å se hvordan dannelsbegrepet ble behandlet fra et strukturelt nivå, noe som ledet meg inn på en gangbar vei, men vekk fra reell fremskriving av forståelse av danning i læreplanen. Dernest, etter at koplingen mellom tverrfaglighet og nøkkelpromblematikk ble gjort, havnet jeg inn på en kronglete sti der retningslinjer for tverrfaglighet i skolen søktes. Dokumenter fra universitets- og høgskolerådet, opplæringsloven og lærerutdanningen ble ettergått. Det viste seg å være en blindvei, noe som mest sannsynlig skyldes at flere av dokumentene jeg leste var eldre enn læreplanen. Disse avstikkerne har lært meg noe om prosessen skrivingen av en masteroppgaven kan kjennetegnes ved, og de har viet ut konteksten danning kan plasseres inn i. Målet med skriving av denne masteroppgaven har vært å gi leseren et innblikk i danning, og å formulere et verktøy som kan brukes for å realisere danning i skolen. Ut over å identifisere dannende perspektiver i læreplanen, har jeg utarbeidet et årshjul for grunnskolen. Årshjulet kan fungere som et forslag til mal for hvordan

man kan tilrettelegge skoleåret gjennom bruk av dannende tverrfaglig undervisning. Årshjulet er vedlagt oppgaven.

2.3.1 Ulike forhold som må hensyntas

Danning og dannelse er synonymer. Dannelse er et substantiv, et konkret, noe formet. Danning er et verb, noe pågående, uavsluttet. Danning er begrepet jeg har valgt å benytte for å beskrive dannelse. I tilknytning til bruk av dannelsesbegrepet vil ulike ord benyttes, som for eksempel danningselementer, dannelsesforståelse, dannelsesperspektiv og danningsteori. Dette er begreper som beskriver danningens ulike retninger og begrepene vil benyttes i varierende grad gjennom oppgaven.

Gjennom arbeidet med å søke etter begreper i læreplanen, ble roten av ordet brukt. Dette er fordi det er ulike former av et ord som kan opptre i teksten. For eksempel så vil ordet solidarisk også kunne brukes som solidaritet. Det ble da solidari som fungerte som søkeord. Videre så er det ikke slik at alle forekomster av et bestemt ord, for eksempel ansvar, opptre i tilknytning til danning. I læreplanen står det for eksempel at «skolen har ansvar for at opplæringens som gis, er i samsvar med opplæringsloven [...]». Denne forekomsten av ordet ansvar vil da ikke innlemmes i datagrunnlaget som beskriver utvikling av, eller tilretteleggingen for, dannende ansvarlighet i eleven.

Jeg har valgt å fremstille noen av funnene i tabellform. Tabellene viser et oversiktsbilde som utdypes videre i teksten. Bruk av tabeller er plassbesparende og informasjonsgivende. Bruk av tabeller gir leseren et lite avbrekk fra teksten, noe som kan oppleves som positivt eller negativt, avhengig av leserens smak.

Begreper tilknyttet tverrfaglighet er monofaglige og tverrfaglige kompetansemål. Grunnen til at ordet monofaglig er brukt, er for å skille mellom kompetansemål med og uten tverrfaglig tilknytning, og på den måten belyse to ulike typer kompetansemål.

I forbindelse med tverrfaglighet så vil det være noen kompetansemål som har tre retninger innen tverrfaglighet representert. For eksempel kompetansemålet fra samfunnsfag etter 10. trinn: «utforske hvordan teknologi har vært og fremdeles er en endringsfaktor, og drøfte innvirkningen teknologien har hatt og har på enkeltmennesker, samfunn og natur». Her er både folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap, samt bærekraftig utvikling tilknyttet dette ene kompetansemålet. Slik denne multiple tverrfaglige tilknytningen er representert, ble avgjørelsen tatt om å gi en representasjon per forekomst av tverrfaglig tema. Dette kompetansemålet får derfor tre uttelling av tverrfaglig representasjon.

Problemet som er knyttet til om kompetansemål med trippel tilknytning av tverrfaglighet skal behandles en, to eller tre ganger i undervisning kan løses på flere måter. Enten kan man se på kompetansemålet som ett trippeltilknyttet kompetansemål, og forsøke å knytte alle de tre tverrfaglige temaene til kompetansemålet. Det kan gjøres gjennom å knytte ett kompetansemål med trippel tilknytning av tverrfaglighet i sammenheng med to andre kompetansemål med trippel tverrfaglighet. Det ville også gå an å også bruke to kompetansemål med dobbel tverrfaglig tilknytning, som til sammen dekket alle tre tverrfaglige temaer. Eller så kunne man bruke tre kompetansemål med enkel tverrfaglig tilknytning sammen med ett kompetansemål med trippel tverrfaglig tilknytning for å på den måten få dekket alle tre temaene tilknyttet tverrfaglighet.

Det går også an å nærme seg løsningen på problemet ved å se på kompetansemål med multipl tverrfaglig tilknytning som en mulighet til å arbeide med det samme kompetansemålet flere ganger.

Begrepet kulepunkt kan benyttes som et synonym til kompetansemål. Kulepunktene er kompetansemålene som står i læreplanen. Det er mulig å dele ett kulepunkt inn i flere kompetansemål, se eksempelet over fra samfunnsfag tiende trinn. Kulepunktet fra samfunnsfaget kan deles inn i mer enn seks delkompetansemål, men det kan også ses på som en helhet.

I tabellfremstillingen av forholdstall mellom fagets timetall og kompetansemål er det gjort en generalisering. Timetallet for fagene er i læreplanen noen steder delt inn i bolker som strekker seg fra 1. - 4. trinn, 5. - 7. trinn, 1. - 7. trinn, og 8. - 10. trinn. Dette er det ikke tatt hensyn til i fremstillingen i tabellen. Dataene som skjematiseres viser det totale timetallet for fagene gjennom hele grunnopplæringen.

Jeg har gjort en avveining av om funnene fra læreplanen skulle presenteres med tittel på kapitlet, eller bare den tallmessige rangeringen av kapitlet. Jeg fant ut at selv om det krever plass å presentere funnene med kapiteltittel, så vil det gjøre lesningen av oppgaven mer interessant, og enklere, ved at leseren slipper å måtte tenke etter hvilken kapitteloverskrift som tilhører den spesifikke tallkombinasjonen.

Funnene som gjøres i læreplanen er av uttømmende art. Jeg har valgt å være konsekvent i form av at alle representasjoner som kan tilknyttes danning i læreplanen står nedfelt i oppgaven. Leseren av oppgaven kan derfor vite at de funnene som kommer frem fra oppgaveteksten er de funnene som finnes representert i læreplanen. Det betyr at enkelte deler av funndelen kan oppleves som omfattende. Det er ikke alle funnene som drøftes.

Enkelte synonymer til ulike begreper i oppgaven er utelatt. Det kan bunne ut i et ønske om å avkorte funndelen, eller det kan være et resultat av manglende assosiasjoner tilknyttet begrepet. Oppgaven må leses som et innblikk i danning ut fra læreplanen, et blikk som kunne vært festet på flere eller andre elementer enn de jeg har valgt å fremstille.

Det er gjort en avgrensning i forhold til hvilke begreper tilknyttet danning som er tatt i bruk. Danningens elementaritet og fundamentalitet¹, teknokulturell danning², trialogisk danning³ og selvdanning⁴ er utelatt fra oppgaven. Perspektiver tilknyttet material danning og formal danning er oversett til fordel for kategorial danning. Negative konnotasjoner tilknyttet begrepet dannelse er ikke omtalt.

2.4 Oppgavens oppbygning

Oppbygningen av oppgaven består av to deler, samt et vedlegg. Den første delen er en redegjørelse av dannelsbegrepet, og av læreplanverket for Kunnskapsløftet av 2020. Del to presenterer funn og drøfting. Funn- og drøftingsdelen er satt sammen for å skape en sammenheng i teksten idet drøftingen skal finne sted. Strukturen av funn og drøftingsdelen følger den samme oppbygningen hver gang. Teksten innledes med eventuelle funn av begreper fra læreplanen før begrepet drøftes i lys av danningsteori. Funnene fra overordnet del og fagplandelen presenteres i kronologisk rekkefølge i tråd med oppbygningen av læreplanen. Funn i kompetansemål fremstilles med det laveste trinnet først og beveger seg oppover trinnene ved flere funn. Fagene er sortert etter alfabetisk rekkefølge.

2.4.1 Kategorisering av oppgaven

Oppgaven er bygd opp gjennom et prinsipp om at danningens hovedelementer skal fungere som grunnlag for utvelgelse av begrepskategorier i funn og drøftingsdelen. Formålsparagrafen ligger som første element der danningselementer identifiseres, før danningen slik den fremkommer i læreplanen blir analysert. Videre står frigjøring som neste punkt, i og med at det er elevens frigjøring som kan anses som målet med dannende undervisning. For å kunne frigjøres må elevene gjøre bruk av fornuften, som står som neste drøftingspunkt. Språket

---

¹ Straum, O. K. (2018). 2 Klafkis kategoriale danningsteori og didaktikk - En nærmere analyse av Klafkis syn på danning som prosess med vekt på det fundamentale erfaringslag. In K. S. Fuglseth (Ed.), *Kategorial danning og bruk av IKT i undervisning*. Universitetsforlaget. <https://doi.org/https://doi.org/10.18261/9788215029450201803>

² Falkner, C. (2013). Dataspill - et eksempel på danning i barnehagen. In K. Steinsholt & M. Øksnes (Eds.), *Danning i barnehagen - perspektiver og muligheter*. Capellen Damm Akademisk.

³ Afdal, G. Ibid.Danningens objektivitet - trialogiske perspektiver på religion, filosofi og etikk i barnehagen. In.

⁴ Halvorsen, E. M. Ibid.Danning: Kultur, kunst og kreativitet. In.

spiller en sentral rolle i både undervisning og danning og blir dermed påfølgende drøftingselement. Videre følger intellektuell danning, med underpunktene sannhet og kritisk tenkning. Moralsk danning er neste hovedoverskrift med underpunktene rettferdighet og etikk. Deretter følger estetisk danning med underpunktet læringslyst. Dannende didaktikk etterfølger, med underoverskriftene grunnleggende ferdigheter, dyder, eksemplarisk undervisning, metodisk undervisning, handlingselement i undervisningen og forbindelse mellom faglig og sosial læring. Dannende tverrfaglighet står som siste hovedoverskrift med underpunktene tverrfaglighetens spillerom i læreplanen, folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling. Gjennom bruk av grunnleggende kategorier skal oppgaven bindes sammen, og danningselementer i læreplanen skal tre frem gjennom et helhetlig, syntetiserende overblikk.

2.5 Oppgavens formål

Lærere er pålagt å gi elevene utfordringer som fremmer danning etter opplæringslovens paragraf 1-1. Formålsparagrafen i overordnet del av læreplanen skal virke styrende for skolens drift. Innsikt i danningselementet vil ruste læreren til å kunne gi elevene dannende utfordringer, og med det en trygghet i at hen oppfyller formelle krav for læreryrket. Oppgaven er ment til å skape interesse for danning, gi et innsyn i danningselementet, åpne opp muligheten for å gjenkjenne danning i læreplanen, og gi lærere et verktøy for å kunne drive dannende undervisning.

3. TEORI

3.1 Antikk danning: Paideia

I det greske antikke Hellas rådet en kultur som kan knyttes til moderne dannelsingsforståelse, kalt Paideia. Spørsmål knyttet til suksessfull oppnåelse av det gode liv (*eudaimonia*), og tanker knyttet til en allsidig danning av kropp og sjel, seg stod sentralt (Aristoteles, 2013). Paideia kan forstås både som oppdragelse og utdanning, og knyttes til det å være menneskelig. Mennesket står i en særstilling i forhold til dyr, gjennom at vi kan bruke fornuften. Det betyr at vi kan delta i et fornuftig tenkende fellesskap med andre. Gjennom å se på, og lære av, mennesker vi ser opp til, kan vi selv strekke oss etter idealer. Mimesis var en form for skuespill på den tiden, eller fremvisning, som imiterte menneskelig heltemot og dyd (Doseth, 2011). Ved å følge mimesis kunne mennesker få en forståelse av hva det var ønskelig å strekke seg etter, hvordan de kunne dannes.

Paideia handlet om forståelse. Behovet for å forstå stammer fra en grunnleggende undrende holdning som bare mennesket kan besitte. Åpen undring (*thaumazein*) kan ses på som utgangspunkt for all tenkning (Amundsen, 2013). En person som skapte forståelse i folk, var Sokrates. Han oppfordret til dialog og dro frem latent kunnskap som lå i individet gjennom å spørre grunnleggende spørsmål. Gjennom veiledning, som betegnes sokratisk jordmorkunst (*maievtikk*), forløstes på smertefullt vis ny innsikt i samtalepartneren gjennom erkjennelsen over manglende forforståelse.

Platon var Sokrates elev. Gjennom bruk av metaforen om et hestespann forklarte Platon sjelen. Vognstyreren evner å styre to hester, der den ene er edel og skjønn av vesen, mens den andre er motsatt i begge henseender (Platon, 2020). Sagt på en annen måte styres hestespannet av evnen til fornuft, som kan kontrollere den gode vilje, holdningene våre, og der kontrollen av begjæret, følelsene våre, opparbeides over tid. Målet er å få dette hestespannet til å fungere i harmoni, og på den måten nærme seg et lykkelig liv. Sjelen ble sett på som menneskets ånd, og gjennom innsikt i sjelens elementer kunne man bedre forstå menneskets handlinger. Platon stadfestet at intellektuell kunnskap kunne oppnås gjennom bruk av fornuften. Noe er sant, og noe er falskt, og det kan bevises. For eksempel så er forholdet mellom diameter og omkrets av en sirkel alltid π .

3.1.1 Dyder

Aristoteles var Platons elev og knyttet sjelen til dyd. De menneskelige dydene finnes langs en middelvei bestående av to ytterpunkter i form av laster. For eksempel så vil dyden modighet kunne overdrives gjennom lasten overmodighet eller underdrives gjennom lasten feighet. Da ville man ikke lengre snakke om dyd, men om sletthet. Dyden holder seg til middelveien bestemt av fornuften, slik det den kloke ville bestemme den ved (Aristoteles, 2013). Rettferdighet oppfattes som den største blant dydene, som all dyd sammenfattet. Med rettferdighet menes den holdningen som gjør at man ønsker rett og handler rett. En vokter av rettferdigheten er en vokter av likheten, og rettferdighet vises i forholdet til den Andre.

Der Platon så på sjelen som et hele, delte Aristoteles den inn i flere ulike deler. Hovedskillet går mellom den moralske dyd, og den intellektuelle dyd. Den moralske dyden definerer den menneskelige karakter, og handler om å skille mellom det gode og det vonde. Ved å opptre på en rosverdig måte, er en dydig, i motsatt fall kan en bebreides for sin sletthet. Karakterdyden spiller hovedrollen i det sosiale liv og legger grunnlaget for hvordan en samspiller med andre. Karakteren utvikles gjennom vanen, og viktigheten av gode vaner fra tidlig alder er svært viktig for å legge grunnlaget for eudaimonia. Imitasjon av gode rollemodeller kan utvikle karakteren, noe som har betydning både for oppdragelse og utdanning.

Den intellektuelle dyd handler om å finne sannheten, og å avsløre det som er falskt. Sannheten er i verden og mennesket kan forsøke å nå denne sannheten gjennom fornuftig tenkning. Intellektualitet deles inn i tre forgreninger knyttet til *episteme*, *techne* og *fronesis*. Episteme er sann kunnskap som kan bevises, og kan knyttes til platonsk viten. Techne er skapende viten, for eksempel knyttet til det å bygge en båt, lage et smykke eller sette sammen en mekanisk robotthund. Fronesis knyttes til dømmekraft og klokskap og kan betegnes som overveiende kunnskap. I tillegg til moralske og intellektuelle vurderinger gjør mennesket stadig estetiske avveininger angående om det liker eller ikke liker noe som skjer, eller det vurderer om noe er skjønt eller stygt (Dybvikstrand et al., 2020). Den intellektuelle, moralske og estetiske dimensjonen må ses i sammenheng, som bestanddeler i et helhetlig menneske. For eksempel vil det å forstå et logisk resonnement eller se sammenhenger tre frem fra eksisterende kunnskap føles godt. Gjennom slike erfaringer kan vi oppnå sjelelig nytelse, i from av læringslyst.

3.2 Klassisk danning - Bildung

Bildung er et begrep som beskriver opplysningstidens danning. Tidligst i den klassiske dannelsesperioden var Gud idealbildet mennesket strakk seg etter. Sekulariseringsprosesser skulle utover i perioden plassere mennesket som ideal, slik det var i Antikken. Tre dimensjoner lå til grunn for danningen; erkjennelsens dimensjon, den moralske, og den estetiske dimensjon (Klafki, 2018). Tenkere på denne tiden, som Immanuel Kant, forsøkte å opplyse folk om viktigheten av å tenke selv. Man skulle ikke la seg styre av øvrigheten, men faktisk tørre å tenke en fornuftig selvstendig tanke. «Sapere aude!» «Ha mot til å benytte egen forstand!» er et utsagn som kan knyttes til datidens dannelsesforståelse (Dannelsesutvalget, 2009; Klafki, 2018). Selvstendig tenkning knyttes til den frie tanke, som kan gjøre assosiasjoner, trekke slutninger og komme på nye ideer som driver samfunnet fremover.

Wilhelm von Humboldt skal også knyttes til begrepet Bildung. Som medgrunnlegger av et universitet i Tyskland, kunne han påvirke tysk pedagogikk. For ham var oppdragelse og danning to sider av samme sak, og han talte varmt for en reformering av skolen (Stølen, 2020). Utdanningsreformen skulle vekke både intellektuelle, moralske og estetiske krefter i mennesket. Utvikling av alle evnene som tilhørte individet skulle åpne for at hen kunne nå sitt sanne potensiale: eudaimonia. Humboldt mente at menneskets tenkning og handlinger alltid var et forsøk på å forstå egen menneskelighet, ens egen ånd, og gjennom møter med verdens allmennhet kunne en forandres i retning menneskelighet. Danning etter Humboldt er å forstås som menneskets vekselvirkning med verden, der både en selv og verden kunne endres, som en slags tidlig kategorial dannelsesforståelse.

Pestalozzi var en figur som levde på denne tiden. Han knyttet danning til utvikling av hodet, hjertet og hånden (Klafki, 2018). Overført til Antikkens tenkning kan dette betegne utvikling av episteme, fronesis og techne, eller man kan se utvikling av hode, hjerte og hånd som utvikling av intellektuell, moralsk og estetisk danning.

Danningsbegrepet var et samfunnskritisk begrep, og utover på 1900-tallet ble Frankfúrterskolen et begrep som kan tilknyttes danning. Theodor W. Adorno var en skikkelse tilknyttet Institutt for sosialforskning, Frankfúrterskolen, og hans tanker rundt myndiggjøring av mennesket kan beskrives som essensen av datidens dannelsesforståelse. Myndighet knyttes til det kunnskapssøkende selvstendige mennesket som kan bruke sin fornuft uten ledelse fra andre (Glaser, 2013). Paradokset i skolemessig forstand er at mens målet for eleven er myndiggjøring, så umyndiggjøres den samme eleven i skolesammenheng (Adorno & Becker, 2016; Løvlie, 2009). En dannelsespedagog vil forsøke å begrense umyndiggjøringen til et

minimum, gjennom for eksempel å åpne opp for medbestemmelse over pedagogiske aktiviteter.

Begrepet Bildung er fremdeles i bruk i Tyskland, og det betyr fremdeles danning. I forbindelse med den tyske pedagogiske diskursen skal begrepet Erziehung nevnes. Erziehung stammer fra det latinske ordet educare som betyr å oppdra/ mate/ utdanne. Det går altså en parallell mellom oppdragelse og utdanning over i vår tid.

3.3 Danning i moderne tid - allmenndanning

Danning kan i moderne tid forstås som allmenndanning (Esser-Noethlichs, 2021). Ved å åpne seg for en historisk formidlet bevissthet, og å bruke verden som medium for egen kunnskapstilegnelse kan en dannes til allmennhet, menneskelighet. Individet skal gjennom allmenndanningen oppnå innsikt i at en selv er en del av de utfordringene samfunnet står overfor, og gjennom egne handlinger bidra til å endre verden i en bedre retning (Klafki, 2018).

For å kunne bidra til å skape et bedre samfunn for oss selv og andre, kreves det kunnskap. Forventingen fra samfunnet er at vi strekker oss etter kunnskap (Dannelsesutvalget, 2009). Kunnskap gir ingen mening uten at det tas hensyn til ens egne erfaringer. De inntrykkene individet har ervervet seg gjennom livet er fundamentet for hvordan en forstår verden. For å kunne strekke seg etter kunnskap må kunnskapen kunne knyttes an til strukturer som allerede finnes i individet. Kunnskap finnes i kroppen, i kulturen og i handling (Molander, 2015). Kunnskap er ikke en fast enhet, et konkret, men formes og dannes gjennom individets og samfunnets utvikling.

Det er fornuften som skal virke styrende for menneskets betende i verden, og i et dannelsesperspektiv skal individet se utover en selv og inn i den andres sfære. For å erkjenne fornuftig kunnskap fungerer dialogen godt. Sokratiske maievtikk kan ligge som grunnsten i samtalen. Den sokratiske metoden handler om å stille presise eller grunnleggende spørsmål for å avdekke svar som ikke er sanne, for derved å komme nærmere sannheten (Doseh, 2013). Samtalekunsten ligger i spørsmålet, i å legge noe åpent. For å spørre etter kunnskap må man ønske å forstå, og det betyr at man vet at man ikke vet. Man trer ut i det ukjente, og inn i danningens sfære.

Dydg livsførsel bestemmes av fornuften, som det den kloke ville bestemme den ved skrev Aristoteles. Klokskap, fronesis, kan knyttes både til det moralske, intellektuelle, og estetiske aspektet ved danningen. Fronesis er en handlende kunnskap som krever en åpenhet

for det situasjonen forteller, og en må vurdere situasjonen i forhold til konteksten gjennom bruk av dømmekraft (Amundsen, 2013). I et samfunnsmessig perspektiv vil dømmekraften den enkelte utøver måtte avveies i forhold til lover, regler og forskrifter som styrer samfunnsmessig kondukt. I skolen vil krav til dokumentasjon, læringsutbytte og utvikling av kompetanse hos eleven avgjøre lærerens fronesiske handlingsrom. Elevens bruk av dømmekraft i klasserommet begrenses til handlingsrommet hen får fra læreren.

Solidaritetsevne og selvbestemmelsesevne, sammen med medbestemmelsesevne står i sentrum for moderne dannelsesforståelse. Det å kunne kritisere, og å ha selvtilit og empati, sammen med evnen til frustrasjonstoleranse og ansvarlighet utgjør betingelser for utvikling i dannelsende retning (Klafki, 2018). Evnen til selvbestemmelse går på makt over personlige levevilkår og livsanskuelser, og handler om å gi seg selv frihet gjennom selvstendig, fornuftig tenkning. Evnen til medbestemmelse knytter an til demokratisk danning. Ethvert menneske har krav på, og ansvar for, å delta i utformingen av våre politiske forhold. Solidaritetsevnen hører til dannelsesbegrepet fordi det personlige kravet om selv- og medbestemmelsesevne kun kan rettferdiggjøres dersom det er gyldig for alle mennesker. Arbeid for å fremme danning for dem som er avskåret fra muligheter til selv- og medbestemmelse grunnet for eksempel politisk undertrykkelse eller annen ufrihet krever evne til empati og solidaritet. Allmenndanning vil si å ofre det partikulære begjær til fordel for det allmenne gode (Gadamer, 2012). Et dannet menneske bruker fornuften for å skape en bedre verden for oss alle.

3.3.1 Kategorial danning

Kategorial danning oppnås gjennom dialektikken mellom material og formal danning. Kort forklart vektlegger den materiale danningen faginnholdet eleven skal møte. Den formale danningen vektlegger måten eleven møter dette innholdet på gjennom personlighetsdannelsen til eleven. Begge disse forståelsene av danning er viktige, men ikke fullstendige etter Klafki (2018). Kategorial danning kan forstås som en slags syntese av material og formal danning, samtidig som det også er en utvidelse av dannelsesbegrepet. Den kategoriale danningen skjer i rommet mellom den enkeltes personlighetsutvikling og undervisningens læringsmål. Begrepet betegner den endringen som skjer av eleven i møte med lærestoffet, men også den endringen som skjer av verden idet eleven møter verden med sine kategorier og handlekraft.

Det dynamiske forholdet mennesket har til den historiske virkelighet, der den historiske virkelighet åpner seg for mennesket og blir mulig å forstå og kritisere, samtidig som

mennesket åpner seg for den historiske virkeligheten gjennom å forsøke å forstå, handle og ta ansvar betegnes som kategorial danning (Klafki, 2018). Åpningen muliggjøres ved at omfanget av konkreter reduseres tilbake til grunnleggende strukturer, til kategorier, som hjelpes frem under pedagogisk støtte via eksemplarisk læring. Det kategoriale dannelsesperspektivet kan betegnes som en refleksjonsmodell for utvalg av stoff der det kan skapes kunnskap, erfaringer og opplevelser av allmenn, det vil si kategorial, art i eleven (Straum, 2018). For eksempel så vil et prosjektarbeid tilknyttet forsøpling kunne åpne eleven i form av ny kunnskap om hvordan forsøpling påvirker naturen i lokalmiljøet. Videre kan eleven generalisere denne kunnskapen til å gjelde hva forsøpling har å si for naturen på allment, generelt nivå. Eleven vil også kunne kjenne på en medfølelse med livet i naturen, og kanskje oppleve sinne eller frykt med tanke på hvordan vi mennesker forsøpler verden rundt oss. Dette vil igjen kunne bidra til at eleven begrenser sin egen forsøpling, og at hen muligens snakker med familien sin om forsøpling. På den måten endres verden hen er en del av.

Immanuel Kant fremmet en tidlig kategorial forståelse av danning. Han beskrev fornuften og sanseerfaringer til å danne utgangspunktet for kunnskapstilegnelse. Inntrykkene som ble oppfattet, kategoriseres senere systematisk i hjernen (Dalen et al., 2021).

Jean Piaget kan også knyttes an til kategorial danning gjennom utviklingen av begrepene assimilering og akkomodasjon. Assimilering handler om å innlemme kunnskapen i eksisterende kunnskapsstrukturer (Svartdal, 2021). Man forstår på bakgrunn av egen forforståelse. Akkomodasjon handler om å lage nye kunnskapsstrukturer for å innpasse kunnskapen i en meningsgivende sammenheng (Svartdal, 2019). Den kunnskapen man har ervervet har vokst seg ut av gjeldende kunnskapsstruktur og kan stå som egen kategoriserbar kunnskapsenhet.

3.4 Kritisk-konstruktiv didaktikk

Den kritisk-konstruktive didaktikken kan dyrkes i et sosial-liberalt demokrati, der menneskerettighetene ligger som grunnlag for utformingen av samfunnet. Didaktikken bygger på åndsvitenskapelig pedagogikk med røtter tilbake til blant andre Hegel og Humboldt. Den kritisk-konstruktive didaktikken har danning som overordnet mål for pedagogiske aktiviteter (Klafki, 2018). Undervisningen skal bestå av utvikling av allsidige interesser og evner, forstått som estetisk danning. Videre skal grunnleggende kunnskaper, evner og ferdigheter som lesing, skriving og regning prege undervisningen, sammen med arbeid rundt nøkkelpoblemer. Moralske dyder som selvdisciplin, konsentrasjonsevne og villighet til å yte

skal også være knyttet til undervisningssituasjonen. Oppbyggingen av undervisning skal styres etter frigjørende målsetninger, innhold og evner i eleven.

Danning er kjennetegnet ved at det på den ene side er nødvendig å tilstrebe enighet, og på den andre siden å forsvare muligheten for ulike oppfatninger. Eleven skal kunne argumentere for egen sak, men allikevel være villig til å inndra eget synspunkt i møte med bedre argumenter. Gjennom konstruktiv kritikk av temaet til diskusjon, vil en felles og bedre begrunnet erkjennelse kunne tre frem. Eleven må utvikle evnen til å ta den andres perspektiv, gjennom å se saken fra motpartens synsvinkel. Den kritisk-konstruktive didaktikken begrenses ikke til særlige alderstrinn tilknyttet skolen, men anses som en didaktikk som skal brukes også på småtrinnet.

3.4.1 Nøkkelprobatikk

Nøkkelprobatikk består av fire undervisningsprinsipper (Klafki, 2018). Det første momentet er knyttet til eksemplarisk undervisning. Her åpnes det for at elevene kan forstå sammenhenger ut fra bruk av eksempler. Disse eksemplene skal så kunne generaliseres til å gjelde en større helhet gjennom tilknytningen mellom det særegne og det allmenne. For eksempel så kan forståelsen av forsøpling starte med at elevene ser på et lite område av skolegården, for eksempel fotballbanen, og diskuterer hvorfor det ligger søppel på banen. Senere kan arbeidet med dette eksempelet kunne generaliseres til forsøpling av lokalmiljøet. Metodeorientert undervisning betegner elevens tilegnelse av læringsstrategier, at de lærer å lære. Handlingsorientert undervisning handler om å binde sammen to elementer som for eksempel å gjennomføre spørreundersøkelser eller benytte digitale medier. Det fjerde prinsippet handler om å forbinde faglig og sosial læring, for eksempel gjennom samarbeidende læring i smågrupper eller par. Nøkkelprobatikk kan kalles for problembasert undervisning og gjennom å bruke alle fire undervisningsprinsipper i undervisningen kan kategorial danning oppnås.

Arbeid med nøkkelprobatikler må oppleves betydningsfullt og utvikle emosjonell påvirkelighet. Det er viktig at problemstillingen fremstår tydelig, at problemenes historiske røtter avdekkes, og at det opplyses om sentrale løsningsforslag og interesseperspektiver (Klafki, 2018). Gjennom arbeid med nøkkelprobatikler skal eleven innse at mulige løsninger på problemene har forskjellige svar, avhengig av hvilket perspektiv som bringes inn i diskusjonen. For eksempel vil spørsmålet om hva som skal til for å skape mindre forsøpling kunne besvares med refleksjoner om bruk av søppelkasser til avfallskast, reduksjon av eget

forbruk, og vurdering av behovet for nye innkjøp. Det åpne rommet for ulike løsninger på problemet, skaper et behov i eleven for å danne seg sin egen mening. Gjennom drøfting av problemet i klassen kommer de ulike perspektivene til syne, og en bredere forståelse av problemet, og løsninger på det, kan forankres i elevene. Videre krever arbeid med nøkkelproblemer evnen til sammenhengstenkning da problemstillinger i vår tid er sammenvevde. For eksempel kan forsøpling knyttes til normer for konsum og forbrukskultur, som igjen henger sammen med energiforbruk og produksjonsutslipp.

Læreren skal være medlærende i arbeidet med nøkkelproblemer, og ligge forut for elevenes refleksjoner. Hen må på forhånd ha tatt kritisk stilling til problemet, slik at hen kan utvide elevenes perspektiver ved behov. For å drive problembasert undervisning vil arbeid med enkeltfag være utilstrekkelig (Klafki, 2018). Dette åpner opp for at problemundervisning kan knyttes an til tverrfaglig undervisning.

3.4.2 Nøkkelproblemer

Nøkkelproblemer handler om store individuelle og samfunnsmessige utfordringer som preger samtiden. Problemene som presenteres etter Klafki (2018) er mer enn 50 år gamle, men problemene har allikevel aktualitet for vår tid. Det første nøkkelproblemet er knyttet til fredsspørsmålet, og satt i sammenheng med atombombens ødeleggelseskraft. Det andre nøkkelspørsmålet handler om klima og miljø, grunnlaget for menneskelig eksistens. Det tredje nøkkelproblemet handler om samfunnskappt ulikhet mellom oss, knyttet til blant annet forskjeller mellom kjønnene og perspektiver på minoritet versus majoritet. I et internasjonalt perspektiv handler ulikheten om fordeling av makt og velstand mellom land. Det fjerde nøkkelproblemet henger sammen med tekniske informasjons- og kommunikasjonsmedier, og hvilke endringer disse fører til i form av medmenneskelig kommunikasjon og arbeidsmuligheter. Det femte nøkkelproblemet handler om relasjonen mellom mennesker, som for eksempel kjærlighet og seksualitet.

3.5 Læreplanens oppbygging

Læreplanen er en forskrift som definerer lærerens virke i skolen. Dagens læreplan består av en overordnet del, og ti ulike fagplandeler (Kunnskapsdepartementet, 2017). Den overordnede delen er styrende for skolens drift. Den inneholder verdimesige føringer for hvordan undervisningen skal foregå, og består av fem deler. Den første delen kalles om overordnet del, så følger formålet med opplæringen, før tre ulike kapitler.

Om overordnet del inneholder verdier og prinsipper for grunnopplæringen med hjemmel i opplæringslovens § 1-5. Delen med formålet med opplæringen inneholder opplæringslovens § 1-1, kalt formålsparagrafen og den ligger til grunn for resten av kapitlene i overordnet del. Kapittel 1. Opplæringens verdigrunnlag deles inn i 1.1 Menneskeverdet, 1.2 Identitet og kulturelt mangfold, 1.3 Kritisk tenkning og etisk bevissthet, 1.4 Skaperglede, engasjement og utforskertrang, 1.5 Respekt for naturen og miljøbevissthet og 1.6 Demokrati og medvirkning. Kapittel 2. Prinsipper for læring, utvikling og dannelse deles inn i 2.1 Sosial læring og utvikling, 2.2 Kompetanse i fagene, 2.3 Grunnleggende ferdigheter med lesing, skriving, regning, muntlige ferdigheter og digitale ferdigheter som underelementer, 2.4 Å lære å lære og 2.5 Tverrfaglige temaer med folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling som underkapitler. Kapittel 3 Prinsipper for skolens praksis deles inn i 3.1 Et inkluderende læringsmiljø, 3.2 Undervisning og tilpasset opplæring, 3.3 Samarbeid mellom hjem og skole, 3.4 Opplæring i lærebedrift og arbeidsliv og 3.5 Profesjonsfellesskap og skoleutvikling.

Fagplandelene er delt inn i seks deler. Den første delen kalles om faget, og inneholder fagets relevans og sentrale verdier, kjerneelementer, tverrfaglige temaer og grunnleggende ferdigheter. Videre følger delen med kompetansemål som elevene skal oppnå og vurdering i form av underveisvurdering. Deretter finnes vurderingsordning, så fagkoder, før timetall og til slutt gyldighet og innføring.

3.5.1 Læreplanens ulike nivå

Læreplanen kan forstås på ulike måter. John Goodlads skiller mellom fem læreplannivåer (Koritzinsky, 2021). Ideenes læreplan, der intensjonene bak læreplanen finnes. Den skrevne læreplanen som den som er formelt vedtatt. Den tolkede læreplanen som rommer ulike tolkninger av læreplanteksten. Den gjennomførte læreplanen som handler om undervisning ut fra tolkninger av læreplanteksten og den erfarte læreplanen som betegner elevens læring. Denne oppgaven forholder seg til det skrevne og tolkede nivået av læreplanen.

4. FUNN OG DRØFTINGSDEL

4.1 Dannende elementer ved læreplanens formålsparagraf

Formålsparagrafen gjengis i sin helhet da den er et viktig fundament for oppgaven.

1. Opplæringa i skole og lærebedrift skal, i samarbeid og forståing med heimen,
2. opne dører mot verda og framtida og gi elevane og lærlingane historisk og
3. kulturell innsikt og forankring. Opplæringa skal byggje på grunnleggjande
4. verdiar i kristen og humanistisk arv og tradisjon, slik som respekt for
5. menneskeverdet og naturen, på åndsfridom, nestekjærleik, tilgjeving, likeverd
6. og solidaritet, verdiar som òg kjem til uttrykk i ulike religionar og livssyn og
7. som er forankra i menneskerettane. Opplæringa skal bidra til å utvide
8. kjennskapen til og forståinga av den nasjonale kulturarven og vår felles
9. internasjonale kulturtradisjon. Opplæringa skal gi innsikt i kulturelt mangfald
10. og vise respekt for den einskilde si overtyding. Ho skal fremje demokrati,
11. likestilling og vitskapleg tenkjemåte. Elevane og lærlingane skal utvikle
12. kunnskap, dugleik og holdningar for å kunne meistre liva sine og for å kunne
13. delta i arbeid og fellesskap i samfunnet. Dei skal få utfalde skaparglede,
14. engasjement og utforskartrong. Elevane og lærlingane skal lære å tenkje
15. kritisk og handle etisk og miljøbevisst. Dei skal ha medansvar og rett til
16. medverknad. Skolen og lærebedrifta skal møte elevane og lærlingane med tillit,
17. respekt og krav og gi dei utfordringar som fremjar danning og lærelyst. Alle
18. former for diskriminering skal motarbeidast.

Formålsparagrafen inneholder essensen av den opplæringen vi skal strekke oss etter i skolen. Leses teksten med et blick preget av danningsteori, kan flere dannende elementer identifiseres i formålsparagrafen. I linje to, der opplæringen skal åpne dører mot verden, kan vi lese inn danningsteoriens blick mot verden. Etter danningsteori er det i møte med verden at vi dannes, i møte med vår verdens dannende allmennhet. Videre mot linje tre finnes teksten historisk og kulturell innsikt og forankring. Klafki (2018) skriver at vi må søke en historisk formidlet bevissthet. Denne bevisstheten vil kunne finnes gjennom å kjenne til vår felles historie, og forankre den i oss, som en del av oss selv. Verdiene som opplæringen skal bygge på er i linje fire og fem beskrevet som respekt for menneskeverdet, åndsfrihet, nestekjærlighet, tilgivelse,

likeverd og solidaritet. Åndsfrihet kan koples til evnen selvbestemmelse, til det å tro på det du selv mener er riktig. Åndsfrihet kan også knyttes til den frie tanke, som ikke begrenses av ulike kulturelle normer, eller statlig maktutøvelse som sensur av tilgang på kunnskapskilder. Nestekjærlighet, tilgivelse og likeverd kan knyttes til solidaritetsprinsippet. Solidaritet er noe som vises i forhold til andre mennesker, og blir med det et relasjonelt perspektiv, sammen med nestekjærlighet og tilgivelse. Solidariteten strekkes til å romme menneskerettighetene, noe som kan tolkes til at solidariteten kan romme et globalt perspektiv. I linje 10 trer begrepet demokrati frem, noe som kan koples til Klafkis (2018) medbestemmelsesevne, og den forutsetningen demokratiet legger for danningsteoretisk didaktikk. I linje 11 og 12, der begrepene kunnskap, dyktighet og holdninger står, kan tankene føres til de intellektuelle, estetiske og moralske sidene ved danning. Begrepene episteme, techne og fronesis kan videre koples til assosiasjonene. Linje 13, som handler om å delta i samfunnet, er knyttet til danningen gjennom teoriens fordring om demokratisk deltakelse. Linje 14 og 15, om kritisk tenkning, knyttes til danningsteori gjennom forutsetningen den kritiske tenkningen har for utvikling av selvbestemmelsesevnen. Etisk handling og miljøbevissthet fra linje 15 kan knyttet til den moralske dimensjonen ved danningen gjennom etikken. Miljøbevissthet knyttes til nøkkelspørsmålet om klima og miljø. Medansvar og rett til medvirkning, fra linje 15 og 16, kan knyttes til perspektiver rundt medbestemmelse. Linje 17, der det står at elevene skal få utfordringer som fremmer danning, snakker for seg selv.

4.2 Danning

I overordnet del i delen om overordnet del står det at overordnet del tydeliggjør skolens ansvar for danning. I formålet med opplæringen står det at skolen skal gi elevene utfordringer som fremmer danning og lærelyst. I kapittel 1.4 Skaperglede, engasjement og utforskertrang står det at skapende læringsprosesser er en forutsetning for elevens danning. I kapittel 2 Prinsipper for læring, utvikling og danning gjentas skolens danning- og utdanningsoppdrag. Grunnopplæringen ses på som en viktig del av en livslang danningsprosess, og opplæringen skal danne hele mennesket og gi hver og en mulighet til å utvikle sine evner. Elevene skal få innsikt i ulike kunnskapsområder som natur og miljø, språk og historie, samfunn og arbeidsliv, kunst og kultur, og religion og livssyn. Opplevelser og praktiske utfordringer skal fremme danning. Gjennom møte med andre og mestring av fysisk og estetisk utfoldelse dannes eleven. Elevene dannes gjennom arbeid på egen hånd og i samarbeid med andre. Gjennom arbeid med formler og fagstoff i teoretisk arbeid, eller arbeid ved hjelp av redskaper

for å mestre en praktisk oppgave dannes eleven. Elevene dannes også i møte med å finne riktig svar på en oppgave, og når de forstår at det ikke alltid finnes enkle fasitsvar. I kapittel 2.2 Kompetanse i fagene legges faglig læring til grunn for dannelsesoppgaven. I kapittel 3 Prinsipper for skolens praksis skal elevene møte utfordringer som fremmer dannelse og lærelyst. I kapittel 3.1 Et inkluderende læringsmiljø ses kunnskapsutveksling med ulike mennesker på som noe perspektivgivende for egen dannelse.

I fagplandelen under fagets relevans og sentrale verdier i faget engelsk blir faget satt som et sentralt dannelsesfag. I kroppsøving ses bevegelsesaktiviteter på som noe som skaper felles dannelse. Norskfaget er satt som et sentralt dannelsesfag. I kompetansemål for fag er det ingen forekomster av ordet dannelse.

Dannelsesbegrepet fremkommer av læreplanens overordnede del, både gjennom formålsparagrafen og som del av overskriften tilknyttet kapittel 2. Det ligger med andre ord prinsipper til grunn for å ivareta elevens dannelse i skolen. Skapende arbeid ses på som en forutsetning for dannelse, og det kunne vært interessant å vite hva som legges i ordet skapende. Er det snakk om å skape et produkt, en tekst, et dikt eller en tanke? Vi lever i en verden i bevegelse, og bare det å trekke pusten kan anses som skapende i forstand av opprettholdelse av liv. Nå kan det vel ikke anses som direkte arbeid å trekke pusten, og antakeligvis vil begrepet skapende kunne tolkes i retning av at eleven skal få bruke sine kreative evner og lage noe som har betydning for hen.

Videre i overordnet del knyttes dannelse til en livslang læringsprosess. Det er noe problematisk at dannelse settes i sammenheng med livslang læring, særlig når det ligger i bakhodet at denne livslange læringsprosessen kan være knyttet til villighet til omstilling i arbeidslivet. Dersom man leste ut av teksten at dannelse skal legge grunnlaget for en livslang læringsprosess der innsikt om en selv og verden rundt en ble satt i sammenheng, og på den måten kunne den livslange læringen åpne for at en som menneske kunne nå sitt ypperste potensiale, så ville utsagnet stå seg godt som det gjør.

Det at hele eleven skal dannes, og ens evner og muligheter utvikles, står seg godt. Dette er en viktig setning for å kunne legge dannelsens allsidighet, estetikken, til grunn for opplæringen. Den estetiske dannelsen står som polært motstykke til konsentrasjon om nøkkelpoblemer og er et viktig element for å dyrke elevens skaperglede, utforskertrang og motivasjon. Ved å få dyrke egne interesser og evner kan læringsglede tre frem. Eleven kan også oppleve mestring i forbindelse med skolearbeidet, noe som vil kunne overføres til annet skolearbeid.

Videre i teksten ramses det opp en rekke formuleringer som er ment å belyse danningens utbredelse. Uten videre innsikt i dannelsbegrepet kan dette virke overveldende. Det kan virke som om danningen omsvøper alt det som skjer i skolen, uten å finne sin egen form. Det kan gjøre danningen utilgjengelig og diffus. Allikevel ivaretar teksten i læreplanen hovedmomentene ved danningen, forstått som intellektuell, moralsk og estetisk danning. Den intellektuelle siden kan knyttes til de ulike kunnskapsområdene eleven skal få innsikt i. Den moralske danningen henger sammen med oppfordringene om å møte andre, og invitasjon til samarbeid mellom elevene. Estetikken er nevnt som estetisk utfoldelse.

Faglig læring legges til grunn for dannelsoppdraget, og denne setningen fremkommer under overskriften kompetanse i fagene. Her har man altså valgt å knytte sammen danning og kompetanse, via den faglige læringen. Er danning en kompetanse? Kan vi utvikle kompetanse i danning? Det klinger feil i mine ører, fordi kompetanse er noe du har, mens dannet er noe du er. Du er mer enn din kompetanse, og det å være dannet krever mer enn kompetanse i selvbestemmelse, medbestemmelse og solidaritet. Danningen er en del av deg, noe åndelig, og bør ikke beskrives i samme setning som en instrumentell kompetanse, selv ikke i sammenheng med læring.

Danning og lærelyst beskrives i samme setning. Det kan godtas. Lærelysten som er blitt definert til sjelens nytelse, og henger nøye sammen med danning. Idet forståelsen av en selv, og verden rundt en trer frem, vil en kunne føle på læringslysten, begjæret etter å ville vite mer. Idet man avdekker sammenhenger som har ligget skjult, og får et eureka-øyeblikk, kan den sjelelige nytelsen nesten vises på kroppen. Danning åpner for slike øyeblikk, og skolen må være et sted som søker elevens læringsglede.

Kunnskapsutveksling med andre beskrives som perspektivgivende på egen danning. Ja, det er jo i møte med andre at ens egen kunnskap settes på spill, på prøve. Gjennom dialogen kan man leke seg frem til ulike formuleringer, forståelser og betraktninger, som ikke ville kommet til syne på andre måter. Kunnskapsutveksling med andre kan også i vid forstand forstås til å lese en tekst, gjennom tilgangen til den kulturelle formidlingen som fremkommer gjennom teksten. Her er det snakk om en tekstlig monolog som skaper en kognitiv indre dialog i eleven.

Språkfagene trekkes frem som sentrale for danningen. Disse innebærer kommunikasjon, både skriftlig og muntlig, så det er logisk at disse fagene står som sentrale dannelsfag gjennom muligheten for å få tak på ulike verdslige perspektiv. Kroppsøvingsfaget legger bevegelsesaktiviteter til grunn for felles danning. Kan det være at

man tenker seg at det å se andre bevege seg på samme måte som en selv skaper en slags fellesskapsfølelse? At bevegelsene skaper tilhørighet mellom elevene, og at eventuelle forskjeller mellom elevene tolereres, eller til og med verdsettes? Gjennom et slikt perspektiv kan kroppsøvfingsfaget knyttes til nøkkelproblemet om ulikhet, og ses i sammenheng med solidaritetsprinsippet. Kroppsøvfingsfaget kan omtales som et konkurransefag. Selv der det spilles lagidrett skal ett lag overvinne det andre laget. Konkurranse hører hjemme på den sportslige arenaen, og dermed i kroppsøvingen, men den hører ikke hjemme i skolens andre fag. Perspektiver tilknyttet skolen som konkurransearena skal las ligge, men sett i et rettferdighetsperspektiv er det uetisk å belemre elever til å delta i en konkurranse de ikke kan velge å avstå fra, og som repetitivt rangerer eleven på nederste del av resultatlisten.

4.2.1 Frigjøring

Det er ingen forekomster av frigjøring i læreplanen. Danning har som mål å skape frigjørende evner i eleven. Dette skal skje gjennom utvikling av evnene selvbestemmelse, medbestemmelse og solidaritet. Den frigjøringen som skapes i eleven er å forstå som frihet til å tenke selv uten ledelse fra andre, frihet til å være med på å bestemme over forhold som angår hen, og frihet knyttet til våre valgte relasjoner med andre mennesker. Frigjøringen ligger i horisonten som åpnes for menneskeliggjøring.

Gjennom å frigjøres, så dannes vi til humanitet, til allmennmenneskelighet, og denne frigjøringen beriker livet vårt, både på intellektuelt, moralsk og estetisk vis. Rikdommen består av forståelseskategorier, og evnen til å se sammenhenger, til å forstå det store livsbildet. Frigjøringen skaper et rom der du kan være ekte, autentisk, og samtidig inneha holdninger som åpner opp for en aktverdig livsførsel. Av gode holdninger kan en høste ros, og god livsførsel kan fungere som et ideal andre kan strekke seg etter. Den estetiske frigjøringen handler om å få utfolde egne interesser og evner på en måte som beriker livet gjennom gleden som oppstår i handlingen.

Når eleven er på vei mot frigjøring, og klarer å sette sammen bruddstykker fra egen oppvekst, skolegang og senere arbeidsliv til en helhet, og forstå denne helheten ut fra bildet på tidligere helheter, forståelser av hvordan det er å være menneskelig, først da kan hen åpne seg mot horisonten av frigjort forventning for hva livet videre vil bringe. Veien mot frigjøring åpner opp for en helhetlig, sammensatt forståelse av hvordan mennesker oppfører seg, hva vi anser som sant, godt og vakkert. Frigjøringen skjer via menneskelig interaksjon, gjennom

godtakelsen av å være en samfunnsborger som fungerer i det allmenne fellesskapet, og interessen av å skape et fredelig og sunt samfunn til glede for dem som kommer etter oss.

4.2.2 Fornuften

I overordnet del i kapittel 1.3 Kritisk tenkning og etisk bevissthet står det at kritisk og vitenskapelig tenkning innebærer å bruke fornuften på en undersøkende og systematisk måte. Begrepet fornuft fremkommer ikke av fagplandelene.

Elevene skal i skolen bruke fornuften på en undersøkende og systematisk måte. Rent intuitivt virker det som om fornuften skal brukes i forbindelse med vitenskapelig tenkning. Undersøkende kan tolkes til å skulle lage en hypotese, og systematisk for å teste om hypotesen står eller faller. Dersom det er dette som leses ut av læreplanen, vil fornuftsbegrepet ha blitt redusert. Linjene fra Antikken setter fornuften som det som styrer både holdningene og følelsene, kusken, som holder det hele sammen. Vi er menneskelige takket være fornuften vår, og den skal brukes på fritt vis klang det fra opplysningstiden. Det går an å tolke teksten i læreplanen om fornuft på en annen måte. Dersom fornuften skal brukes på en undersøkende måte, legges det opp til nysgjerrighet i elevene, noe som kan knyttes til intellektuell danning ved at nysgjerrigheten stammer fra kognitive strukturer. Den estetiske dannelsingsdimensjonen koples til nysgjerrighet via læringsgleden som ligger som underlag for nysgjerrighet. Å bruke fornuften på systematisk måte kan koples til å kunne kategorisere kunnskap. ved å kategorisere kunnskapen skapes et mentalt overblikk, noe som kan settes i sammenheng med kategorial danning.

4.2.2.1 Undring

Det er ingen forekomster av begrepet undring i overordnet del av læreplanen. I fagplandelen under fagets relevans og sentrale verdier i naturfaget står det at faget skal bidra til undring. I kjerneelementer i faget KRLE under emnet utforskning av eksistensielle spørsmål og svar står det at faget skal gi rom for undring. I naturfaget under emnet naturvitenskapelige praksiser og tenkemåter står det at eleven gjennom undring skal forstå verden rundt seg i et naturfaglig perspektiv. I norskfaget under emnet tekst i kontekst skal elevene lese tekster for å undre seg. I samfunnsfag under emnet undring og utforskning skal elevene undre seg over hvordan kunnskap om samfunn blir til. I grunnleggende ferdigheter i faget mat og helse under muntlige ferdigheter skal elevene formidle faglig undring gjennom fortellinger, samtaler, diskusjoner og presentasjoner.

I kompetansemål i faget KRLE etter 7. trinn skal eleven: «bruke filosofiske tenkemåter i samtale og undring». I faget mat og helse etter 4. trinn skal eleven undre seg over hvorfor smak er noe vi opplever ulikt. I naturfag etter 2. og 4. trinn skal eleven undre seg.

Den grunnleggende undringen, thaumazein, er det som gjør oss mennesker i stand til å utvide vårt tankesett. Gjennom undringen skapes spørsmål, som når de besvares, bidrar til forståelse. Undringen har fulgt oss gjennom årtusenene, og undringen har gitt opphav til religioner, maktstrukturer og språk.

I læreplanens fagdel vektlegges det i KRLE å undre seg, under overskriften utforskning av eksistensielle spørsmål og svar. Undring over eksistensielle spørsmål kan være knyttet til hva som skjer etter døden. Slike spørsmål knyttet til livet, og døden, opptar oss, fordi vi alle lever, og vi alle skal dø en gang. Det kan hende at det er spennende for elevene å arbeide med eksistensielle spørsmål, og at denne tenkningen tenner en gnist i eleven i form av vitebegjær, eller læringslyst. Eksistensielle spørsmål treffer elevens egne erfaringer, og muliggjør å knytte undervisningen til noe som har betydning for eleven. Klafki (2018) mente at undervisning må ta utgangspunkt i elevens opplevelser, på samme måte som Molander (2015) skriver at kunnskap ikke gir mening uten å knyttes til individets erfaringer. Det kan virke som å slå inn åpne dører å skulle vektlegge viktigheten av forforståelse tilknyttet undervisningen, men det er også et annet punkt som trer frem som interessant. Eksistensielle spørsmål åpner opp for mange ulike perspektiver på svar og vil med det kreve elevens selvstendige tenkning. Undring over eksistensielle spørsmål åpner også for å søke forståelse av den Andre. Ønsket om å forstå den andre kan sies å ligge til grunn for empati, vår moralske holdning. Dersom man ser stort på det, kan eksistensielle spørsmål knyttes til nøkkelproblemet om relasjoner.

Gjennom undring må eleven skape et spørsmål, og bruke egen fornuft til å reflektere over spørsmålet. Undring kan ikke fremprovoseres. Undringen skapes i eleven, på samme måte som danning. Det kan derfor virke noe problematisk at fagplanen i naturfag legger vekt på at eleven gjennom undring skal forstå verden rundt seg i et naturfaglig perspektiv. Undring over hvordan verden henger sammen forekommer nok hos eleven, og undring ligger til grunn for forståelse, men å kreve undring i et naturfaglig perspektiv setter rammer rundt undringen som kan virke begrensende på den frie tankens assosiasjonskraft. Naturfaget har også to kompetansemål med begrepet undring. De ligger til småskolen, og her kan undringen finne spillerom, ved at mange ting enda ikke er systematisert og forstått.

Det er altså snakk om to ulike typer undring i fagplanen. Den ene typen undring har ikke noe fasitsvar, den andre typen undring har et svar, som en kan finne frem til gjennom egne undersøkelser og tilegnelse av kunnskap. I forhold til danning så er begge typer av undring viktige. Undring der det kan finnes et svar kan knyttes til arbeid med nøkkelspørsmål, og utvikling av forståelsesperspektiv, som åpner for ny forståelse og en bredere innsikt i hvordan verden fungerer. Den typen av undring som ikke har noe svar er en type undring som etterlater flere spørsmål enn svar. Undringen skaper et møte med noe uforklarlig. Denne typen undring kan fremme behovet for å finne et svar som stemmer overens med ens egne overbevisninger, og det vil også kreve at eleven må forholde seg til at det ikke er alt som skjer på denne jorden som kan forklares vitenskapelig.

4.2.2.2 Spørsmål

I overordnet del i kapittel 1.3 Kritisk tenkning og etisk bevissthet skal skolen bidra til at elevene blir nysgjerrige og stiller spørsmål. I kapittel 1.4 Skaperglede, engasjement og utforskertrang settes dybdelæring i sammenheng med å stille spørsmål. Evne til å stille nye spørsmål læres gjennom skapende virksomhet. I kapittel 2.4 Å lære å lære settes evnen til å stille spørsmål i sammenheng med å kunne ta en aktiv rolle i egen læring og utvikling. I fagplandelen i fagets relevans og sentrale verdier i faget KRLE skal verdispørsmål behandles på bakgrunn av religiøse og filosofiske tradisjoner. Matematikkfaget åpner for tid til å stille spørsmål for å legge til rette for kreativitet og skapertrang. I norskfaget er det lesing av skjønnlitteratur og sakprosa som kan gi eleven mulighet til å reflektere over moralske spørsmål. I kjerneelementer i faget KRLE under temaet utforskning av eksistensielle spørsmål og svar står det at faget skal gi rom for utforskning av eksistensielle spørsmål, også dem det er dyp uenighet om. Under temaet etisk refleksjon skal elevene kunne drøfte store og små moralske spørsmål. I tverrfaglige temaer under folkehelse og livsmestring i faget KRLE skal elevene utforske eksistensielle spørsmål og reflektere over etiske spørsmål. I kunst og håndverk skal elevene opparbeide evne til å stille spørsmål. Under temaet demokrati og medborgerskap i faget KRLE ses faget på som styrkende for elevens evne til å håndtere utfordrende spørsmål. Gjennom deltakelse i etisk refleksjon kan eleven stille spørsmål ved gjengse normer. Under temaet bærekraftig utvikling skal elevene få utforske eksistensielle spørsmål. I mat og helse skal eleven bli bevisst på etiske og økonomiske spørsmål om matproduksjon og -forbruk. I grunnleggende ferdigheter i faget matematikk under å kunne regne skal elevene formulere spørsmål rundt konkrete problemer som kan løses ved hjelp av

regning. I naturfag under muntlige ferdigheter skal naturfaglige begreper ligge som grunnlag for å utvikle egne spørsmål. Under å kunne skrive skal elevene formulere spørsmål basert på evidens og kilder. I samfunnsfag under muntlige ferdigheter skal elevene stille oppklarende og utdypende spørsmål, samt drøfte faglige spørsmål. Under å kunne skrive skal det kunne formuleres enkle spørsmål på de tidligste årstrinn.

I kompetansemål i faget engelsk etter 2. trinn skal eleven: «stille og svare på enkle spørsmål [...]». Etter 7. trinn skal eleven: «skrive sammenhengende tekster [...] som gjenforteller, forteller, spør og uttrykker meninger og interesser, tilpasset mottaker». Etter 10. trinn skal eleven: «stille spørsmål og følge opp innspill i samtaler om ulike emner [...]». I faget KRLE etter 4. trinn skal eleven: «identifisere og reflektere over etiske spørsmål». Etter 7. trinn skal eleven: «reflektere over eksistensielle spørsmål knyttet til menneskets levesett og levekår og klodens framtid». Etter 10. trinn skal eleven: «utforske etiske ideer fra sentrale skikkelser i filosofihistorien og anvende ideene til å drøfte aktuelle etiske spørsmål» og «reflektere over eksistensielle spørsmål knyttet til det å vokse opp og leve i et mangfoldig og globalt samfunn». I naturfag etter 2. trinn skal eleven: «[...] lage spørsmål, og knytte dette til egne eller andres erfaringer». Etter 4. trinn skal eleven: «undre seg, stille spørsmål og lage hypoteser og utforske disse for å finne svar». Etter 7. trinn skal eleven: «stille spørsmål [...] om naturfaglige fenomener [...]». Etter 10. trinn skal eleven: «stille spørsmål og lage hypoteser om naturfaglige fenomener [...]» og «drøfte spørsmål knyttet til seksuell og reproduktiv helse». I faget norsk etter 4. trinn skal eleven: «følge opp innspill fra andre i faglige samtaler og stille oppklarende og utdypende spørsmål». I samfunnsfag etter 2. trinn skal eleven: utvikle og presentere samfunnsfaglige spørsmål» og «samtale om hvordan ulike kilder, inkludert kart, kan gi informasjon om samfunnsfaglige spørsmål». Etter 4. trinn skal eleven: «utforske og presentere samfunnsfaglige spørsmål, søke etter informasjon i ulike kilder og vurdere hvor nyttig informasjonen er til å belyse spørsmålene».

Skolen skal bidra til at elevene stiller spørsmål. Sett gjennom danningsbriller så åpner eleven seg for verden med spørsmålet sitt, og verden åpnes for eleven i det hen forstår svaret. Det at elevene skal stille spørsmål krever enten en kritisk tilnærming til kunnskap fra elevens side, eller en åpenhet mot verden i form av å møte den med vitebegjær.

Dybdelæring presenteres i tilknytning til å stille spørsmål. Denne oppgaven skal ikke i stor grad ta for seg begrepet dybdelæring, men det kan nevnes at dybdelæring var et buzz-ord i forbindelse med Fagfornyelsen, arbeidet med å utvikle nåværende læreplan. Videre kan dybdelæring knyttes til tverrfaglighet, og er det motsatte av faktakunnskap, selv om

dybdeløring baseres på ulike faktafragmenter. Ved å stille spørsmål oppnås dybdeløring ved at eleven får bevege seg inn i det som interesserer hen. De spørsmålene som springer ut av elevens tankebaner er knyttet til en motivasjon om å lære mer om saken. Spørsmålsstilling blir med det knyttet til den intellektuelle siden ved danning gjennom kunnskapsperspektivet, og den estetiske siden ved danning gjennom læringslysten. Tilknytningspunktet til moralsk danning festes ved at det er normative fremgangsmåter i skolen som skal følges før spørsmålet kan stilles.

Skapende virksomhet stilles i sammenheng med å lære å stille spørsmål. Eleven kan anses som skaper av spørsmålet, skaper av et godt læringsmiljø, og skaper av interesse for tilegnelse av kunnskap. På denne måten kan det å stille spørsmål settes i sammenheng med dyd. Det vil anses som dydig å stille spørsmål i skolen, ved at eleven viser interesse for læring, og med det kan virke som en god rollemodell å strekke seg etter for elever som av ulike grunner ikke tør å stille spørsmål. Hen vil roses for sin spørsmålsstilling, noe som bidrar til å befeste handlingen som god. Det vil videre virke som normerende for hva som anses som godt virke i klasserommet og bidra til å skape en kultur for læring.

KRLE-faget knytter spørsmålsstilling til moral- og verdispørsmål gjennom å åpne for å kunne stille spørsmål ved gjense normer. Det kan av og til være litt sånn, at man ikke helt forstår hvorfor verden er som den er. Så får man kanskje høre at det får man bare akseptere, fordi verden er slik den er av en grunn. Det kan nok stemme, men verden er også i endring. Derfor skal eleven stille spørsmål dersom noe oppleves å skurre mot egen fornuft, holdning eller følelse. Da kan hen få avklart egne tanker, og satt egne refleksjoner i møte med andres for å se hvor godt de holder. Det dannende ved normative spørsmål, og svarene som gis, er at tilgangen til den felles allmennheten åpnes, og eleven kan nærme seg en forståelse av den generelle menneskelighet. Forståelse av normer bidrar til bedre omgang med omgivelsene, og kan skape en følelse av tilhørighet.

Norskfagets lesing av litteratur som mulighet til å reflektere over moralske spørsmål er ypperlig. Her åpnes verden opp for den lesende, og tilgang til tanker som er festet til papir gjøres tilgjengelig for bearbeiding. På denne måten kommer eleven i kontakt med den historiske samtid, og får et innblikk i hvordan verden ser ut fra en annens perspektiv. Tilgang til utallige små glimt fra andres perspektiv bidrar til å sette sammen det store bildet; helheten, og skaper med det overblikk. Ved å inneha forståelse for ulike moralske perspektiver, vil det være enklere å bete seg på en måte som anerkjennes i fellesskapet en er en del av.

Det er flere kompetansemål som krever at elevene skal stille spørsmål. Enten kan eleven stille spørsmålet fordi hen lurer på noe, eller så stilles spørsmålet fordi læreren avkrever et spørsmål. Det ene spørsmålet er autentisk, det andre spørsmålet kvalifiserer ikke til å kalles et spørsmål, mer et utsagn som lyder som det skal. For å betegne noe som et reelt spørsmål må det springe ut fra grunnleggende undring, og eleven må ønske å få vite svaret.

4.2.2.3 Klokhhet/fronesis

Det er ingen forekomster av begrepene klokhhet eller fronesis i læreplanverket. Klokhhet er en kunnskapsform som bestemmer om verden bør endres eller ei. Det er klokhheten vår som avgjør om en idé, et produkt, eller et utsagn skal settes ut i verden. Den epistemiske kunnskapen endrer ikke verden. Noe er som det er, og kan forklares på en svært nøyaktig og grundig måte, men det endrer ikke det faktum at det er. Gjennom techne kan verden forandres. Dette er vist gjennom utallige eksempler gjennom historien, knyttet til atombomben under andre verdenskrig som et fryktinngytende eksempel. Også oppfinnelsen av hjulet, temming av elektrisitet og utvikling av bilen kan stå som eksempler på hvordan techne har utviklet verden vi lever i. Klokhheten, eller det tilknyttede begrepet dømmekraft, vurderer om det er en god idé å gjennomføre en på tenkt handling.

Klokhhet bestemmer dyden etter formuleringen av Aristoteles. Klokhhet er gjerne ervervet gjennom mange års erfaring, og knyttes dermed ofte til den eldre garde. Det går allikevel an å legge til rette for en skolehverdag som utvikler klokhheten, det moralske perspektivet, i eleven. Ved at klokhhet gjør oss til velfungerende medborgere gjennom rosverdig beteende, kan klokskapsens gevinster innkasseres på et personlig plan, samtidig som kloke medborgere virker som eksempler til etterfølgelse, og på den måten bidrar til et klokere fellesskap.

Det er ikke så enkelt å få oversikt over om de handlingene vi gjør er kloke. For eksempel så kan en forsker har fått i oppdrag av en privat aktør om å forske på sammenhengen mellom bruk av en app, og hvordan denne appen kan bidra til større relasjonsmuligheter mellom mennesker. Det at forskningen skulle brukes til å undergrave et allerede godt eksisterende offentlig system hadde ikke forskeren fått innsyn i. Bevegelsen fra dydig handling, til å oppfattes som slett, oppstod i det forskeren ikke satte seg grundig nok inn i betingelsene knyttet til eget forskningsprosjekt. Klokskap springer ut av en sammensatt forståelse av hvordan verden er, og det kan ikke forventes at en til det fulle forstår det som

skjer omkring en i dagens samfunn. Det som er viktig er at man handler på bakgrunn av noe en oppfatter som rett, godt og nyttig, noe skolen burde ta ansvar for å formidle.

4.2.3 Språk

Språket åpner verden for oss, og ligger som grunnlag for både intellektuell, moralsk og estetisk danning. Gjennom språket utfører vi dialog, noe som gir oss tilgang til andres tanker, ideer, kunnskap, meninger, og følelser. Maievtikken kan åpne opp for å søke en felles erkjennelse av det sanne, gode eller det vakre. Den reelle forståelsen av en sak kan styrkes gjennom å stille seg spørrende til andres fordommer, og å spørre om begrunnelser for den andres utsagn.

4.2.3.1 Dialog

I overordnet del i kapittel 1.6 Demokrati og medvirkning står det at det er opp til alle deltakere å skape rom for dialog. I kapittel 2.1 Sosial læring og utvikling settes dialogen sentralt i sosial læring. Verdien av en lyttende dialog settes i sammenheng med å takle motstand.

I fagplandelen under kjerneelementer i faget KRLE under temaet kunne ta andres perspektiv skal faget bidra til at elevene utvikler egne synspunkter og holdninger gjennom dialog. I tverrfaglige temaer under temaet demokrati og medborgerskap, samt bærekraftig utvikling, i faget norsk, skal elevene lære å håndtere meningsbrytning gjennom dialog. I grunnleggende ferdigheter i faget kunst og håndverk under muntlige ferdigheter skal eleven bruke fagbegreper i dialog. I kompetansemål i faget engelsk etter 2. trinn skal eleven: «delta i innøvde dialoger og spontane samtaler om egne behov og følelser, dagligliv og interesser».

Dialogen kan anses som et verktøy for å nærme seg danning. Gjennom dialogen får en tak på essensen i den andre, og man kan utvikle innsikt om seg selv og egne meninger. Ved å brynes på andres utsagn defineres ens egen stemme og gjøres unik. Forståelse av egen identitet, hva en står for, og hva som er viktig for en bidrar til styrking av selvbestemmelseevnen og intellektuell danning. Fagbegreper eleven har tilegnet seg kan brukes i dialogen, og elevens forståelse av begrepet kan befestes som korrekt eller modifiseres noe gjennom dialog.

Ved å prøve ut et argument gjennom dialogen, kan det brynes mot andres argumenter, og en felles, bedre begrunnet erkjennelse kan tre frem. Tilknytning til allmennheten, evnen til medbestemmelse og demokratisk deltakelse avhenger blant annet av dialogferdigheter.

Dialogen står sentralt i sosial læring. Vi kommuniserer gjennom dialogen, og via kroppsspråk. Å betrakte samtalepartneren kan utvikle kommunikasjonsferdigheter, og dermed vår sosiale læring. Elevene kan få tilgang til etikken gjennom dialog, knyttet til evnen av å ta den andres perspektiv. Empati og omsorg for den andre kan stå som resultat, noe som knyttes til solidaritetsprinsippet og moralsk danning.

I overordnet del av læreplanen knyttes dialogen til det å takle motstand. Den motstanden eleven kan møte på gjennom dialogen kjennetegnes av ulike perspektiver på en sak. Perspektivene kan enten anses som en berikelse av egen kunnskapsbase, som et grunnlag for å bygge videre samtalen gjennom bidrag med eget perspektiv, eller som sjansen til å korrigere utsagn som oppfattes som feilaktige. Selv om dialog er representert kun i ett kompetansemål for grunnskolen, så vil andre begreper som for eksempel samtale, diskutere og drøfte åpne for bruk av dialog.

4.2.3.2 Diskutere

Det er ingen forekomster av begrepet diskutere i overordnet del. I fagplandelen under kjerneelementer i faget matematikk under emnet utforskning og problemløsning skal elevene diskutere seg frem til felles forståelse. I norskfaget under emnet muntlig kommunikasjon skal elevene diskutere på hensiktsmessige måter, både spontant og planlagt, foran et publikum og med bruk av digitale ressurser. I tverrfaglige temaer under demokrati og medborgerskap i faget norsk skal elevene lære seg å håndtere meningsbrytninger gjennom diskusjon. I grunnleggende ferdigheter i faget mat og helse under muntlige ferdigheter skal elevene formidle faglig undring gjennom diskusjoner. De skal kunne diskutere stadig mer komplekse temaer om helse, matforbruk og matsikkerhet, og de skal etter hvert bruke flere fagord når de skal delta i faglige diskusjoner. I naturfaget under muntlige ferdigheter skal elevene diskutere stadig mer komplekse sammenhenger i faget. I samfunnsfag under muntlige ferdigheter skal elevene diskutere med andre.

I kompetansemål i faget engelsk etter 10. trinn skal eleven: «lese, diskutere og videreformidle innhold fra ulike typer tekster, inkludert selvvalgte tekster». I mat og helsefaget skal elevene etter 7. trinn: «[...] diskutere hvordan smak kan påvirke matpreferanser og matvalg. I matematikkfaget etter 5. trinn skal eleven: «diskutere tilfeldighet og sannsynlighet i spill og praktiske situasjoner og knytte det til brøk». Etter 9. trinn skal eleven: «[...] diskutere sentralmål og spredningsmål i reelle datasett». I naturfag etter 7. trinn skal eleven: «utforske og beskrive ulike næringsnett og bruke dette til å diskutere samspill i naturen». Etter 10. trinn

skal eleven: «[...] diskutere hvordan energi og materie omdannes i kretsløp» og «gi eksempler på samers tradisjonelle kunnskap om naturen og diskutere hvordan denne kunnskapen kan bidra til bærekraftig forvaltning av naturen». I norskfaget etter 10. trinn skal eleven: «bruke fagspråk og argumentere saklig i diskusjoner [...] om norskfaglige og tverrfaglige temaer».

Å diskutere ligger i kompetansemålene for flere fag. Det handler om å sette sine meninger på prøve, og bryne dem mot andres perspektiver på kunnskap om verden vi lever i. Gjennom diskusjonen utvikles evner som å vente på tur, lytting, vellydende formulering av egen tanke, og evnen til å videreutvikle et resonnement. Diskusjon åpner dermed opp for både intellektuell, moralsk danning og estetisk danning.

Den intellektuelle siden av saken handler om å ta imot et budskap, forstå meningen i det, og lete frem tilknyttede kunnskaper som kan brukes for å gi et tilsvarende svar. Ved gjennomletting i kunnskapsstrukturene i hjernen vil kategoriene som finnes der fra før gjennomgås. Det betyr at gjennomlettingen kan føre til nye kontaktpunkter mellom eksisterende kunnskap, og på den måten fungere kunnskapskategoriserende. Den metakunnskapen som oppstår idet ens egen kunnskap gjennomgås på intellektuelt plan, vil kunne bidra til å forstå større nøkkelproblemer ved at tilgangen til sammenhengstenkning styrkes.

Den moralske danningen handler om å vise respekt for den andres utsagn gjennom aktiv lytting, og å ta på alvor den ytringen som utsies gjennom å formulere et tilsvarende svar som bygger videre på medelevens ytring. Å vente på tur slik at den andre får gjort ferdig sitt resonnement ligger som grunnlag for muligheten til å skape en god diskusjon.

Det estetiske aspektet tilknyttet diskusjon henger sammen med hvordan en velger å formulere seg. Det går an å søke en poetisk fremstilling av ord, å bringe frem mangfoldet i språket gjennom variert ordbruk, og fremlegge utsagn i vellydende intonasjon.

I matematikkfaget knyttes diskusjonen til oppnåelse av felles forståelse. Danningsteori vektlegger viktigheten av å enes om en sak, men også muligheten til å inneha ulike meninger om saken. Matematikkfaget er kjent ved at det kun finnes ett riktig svar, men også ved det at det kan finnes flere veier til det riktige svaret. Den felles forståelsen som etterlyses tilknyttet matematikk handler nok om at elevene skal gis en åpning for ulike fremgangsmåter i matematikkfaget, og at de ulike tilnærmingene skal anerkjennes som en berikelse av matematikkforståelsen.

4.2.3.3 Argumentere

I overordnet del i kapittel 2.1 Sosial læring og utvikling står det at argumentasjon for eget syn gir elevene et grunnlag for å håndtere uenighet og søke felles løsninger. I fagplandelen i grunnleggende ferdigheter under muntlige ferdigheter i faget KRLE skal elevene argumentere for egne synspunkter og innta ulike perspektiver. Filosofisk samtaleform, samhandling og refleksjon skal prege argumentasjonen. Under å kunne skrive skal eleven argumentere for og imot ulike standpunkter. I naturfaget skal naturfaglige begreper brukes i argumentasjon. Under å kunne skrive skal eleven argumentere for egne synspunkter. Under å kunne regne skal eleven argumentere for eller mot gyldigheten av et resultat.

I kompetansemål i matematikkfaget etter 2. trinn skal eleven: «utforske, tegne og beskrive geometriske figurer fra sitt eget nærmiljø og argumentere for måter å sortere dem på etter egenskaper». Etter 6. trinn skal eleven: «måle radius, diameter og omkrets i sirkler og utforske og argumentere for sammenhengen». Etter 8. trinn skal eleven: «bruke potenser og kvadratrøtter i utforsking og problemløsning og argumentere for framgangsmåter og resultater». Etter 9. trinn skal eleven: «[...] argumentere for sammenhenger mellom sidelengdene i trekant», «utforske og argumentere for hvordan det å endre forutsetninger i geometriske problemstillinger påvirker løsninger», «utforske og argumentere for formler for areal og volum av tredimensjonale figurer», og «utforske og argumentere for hvordan framstillinger av tall og data kan brukes for å fremme ulike synspunkter». I norskfaget etter 4. trinn skal eleven: «beskrive, fortelle og argumentere muntlig og skriftlig [...]». Etter 7. trinn skal eleven: «beskrive, fortelle, argumentere og reflektere i ulike muntlige og skriftlige sjangre og for ulike formål». Etter 10. trinn skal eleven: «bruke fagspråk og argumentere saklig i diskusjoner, samtaler, muntlige presentasjoner og skriftlige framstillinger [...]» og «informere, fortelle, argumentere og reflektere i ulike muntlige og skriftlige sjangre [...]».

Argumentasjon knyttes i overordnet del til å håndtere uenighet og søke felles løsninger. Å håndtere uenighet kommer kanskje først og fremst til syne knyttet til smaken, estetikken. Hva man liker og ikke liker er delt mellom oss, og det kan være vanskeligere å komme til bunns i hvorfor man liker eller vil noe spesielt, heller enn om noe er sant eller godt. Det estetiske er knyttet til preferanser, som igjen henger sammen med den du er som person. Å skulle håndtere uenighet gjennom argumentasjon kan dermed knyttes til det moralske aspektet, gjennom hvordan vi snakker til noen vi er uenige med, hvilken frustrasjonstoleranse vi har, og i hvor stor grad vi klarer å anerkjenne den andres mening for legitim.

Når argumentasjon knyttes til det å finne felles løsninger, beveger vi oss inn mot det skapende. Argumentasjon kan være fruktbar ved å åpne opp for ny innsikt, og fellesløsninger kan bidra til å skape samhold i elevgruppen. Argumentasjon stammer fra engasjement for saken, og kan knyttes til læringsglede, sjelens nytelse.

I KRLE-faget oppfordres det til å ta den andres perspektiv gjennom argumentasjonen. Å skulle ta den andres perspektiv i en argumentasjon kan betegnes som utfordrende. Evnen til saklig refleksjon, og distansering fra egne motivasjoner for en sak kan være vanskelig å få øye på i en varm debatt. Det er ikke enkelt å sette seg inn i den andres sted på en empatisk måte dersom oppfatningene om en sak er nær uforenelige. For å klare å endre perspektiv må man forsøke å sette seg inn i medelevens bakgrunn, tanker, vilje, håp og redsel og søke forståelse for hva som kan ligge til grunn for elevens argumentasjon. KRLE-faget har ikke med begrepet argumentasjon ned i delen med kompetansemål for fag.

I matematikkfaget skal elevene argumentere for matematiske fremgangsmåter. Gjennom argumentasjon kan eleven gjøres sikrere på at den metoden hen har valgt, er en god metode. Argumentasjon bidrar til å knytte kunnskapen til kognitive strukturer, og kan med det styrke matematisk forståelse og skape en sikkerhet i at den kunnskapen som er ervervet er sann kunnskap.

4.2.3.4 Lytte

I overordnet del i kapittel 1.6 skal elevene erfare å bli lyttet til. I kapittel 2.1 Sosial læring og utvikling skal skolen formidle verdien av en lyttende dialog. Å lære å lytte til andre gir elevene et grunnlag for å håndtere uenighet og konflikter, og for å søke løsninger i fellesskap.

I fagplandelen i kjerneelementer i norskfaget under muntlig kommunikasjon skal elevene lytte til andres innspill i faglige samtaler. I grunnleggende ferdigheter i faget engelsk under muntlige ferdigheter skal elevene skape mening gjennom å lytte. I faget KRLE skal elevene kunne lytte til faglige emner. Evnen til å lytte til andre skal gradvis utvikles. I kroppsøving under muntlige ferdigheter skal elevene kunne lytte i bevegelsesaktiviteter. I musikkfaget under å kunne lese skal elevene utvikle lyttestrategier. I norskfaget under muntlige ferdigheter skal elevene samhandle med andre gjennom å lytte. I samfunnsfag under muntlige ferdigheter skal elevene kunne lytte til andre.

I kompetansemål i faget engelsk skal eleven: «lytte til og gjenkjenne språklyder og stavelser i ord», «lytte til og utforske det engelske alfabetet og uttalemønstre i lek- og sangaktiviteter» og «lytte til, lese og samtale om innhold i enkle tekster, inkludert

billedbøker». Etter 4. trinn skal eleven: «lytte til og forstå ord og uttrykk i tilpassede tekster». Etter 7. trinn skal eleven: «lytte til og forstå ord og uttrykk i tilpassede og autentiske tekster» og «lese og lytte til engelskspråklige sakprosattekster og engelskspråklig barne- og ungdomslitteratur og skrive og samtale om innholdet». Etter 10. trinn skal eleven: «lytte til og forstå ord og uttrykk i varianter av engelsk». I musikkfaget etter 7. trinn skal eleven: «lytte, eksperimentere og skape nye uttrykk med instrumenter [...]». Etter 10. trinn skal eleven: «lytte og prøve ut ulike uttrykk og begrunne valg i skapende prosesser fra idé til ferdig resultat». I norskfaget etter 2. trinn skal eleven: «lytte til og samtale om skjønnlitteratur og sakprosa på bokmål og nynorsk», «leke med rim og rytme og lytte ut språklyder og stavelser i ord» og «lytte, ta ordet etter tur og begrunne egne meninger i samtaler». Etter 4. trinn skal eleven: «lese og lytte til fortellinger, [...]». Etter 7. trinn skal eleven: «lytte til og videreutvikle innspill fra andre og begrunne egne standpunkter i samtaler». Etter 10. trinn skal eleven: «lytte til og lese tekster på svensk og dansk og gjøre rede for innhold og språklige trekk». I samfunnsfag etter 4. trinn skal eleven: «samtale om hvorfor det oppstår konflikter i skole- og nærmiljøet, lytte til andres mening og samarbeide med andre om å finne konstruktive løsninger».

Lytting kan settes i sammenheng med danning, gjennom den viktige rollen lytting spiller for dialogen. Lytting ligger som grunnsten i samtalen, og handler om å vise respekt for den andre, temaet i dialogen, og fellesskapet samtalen pågår i. Å lytte er en aktivitet som krever oppmerksomhet og engasjement for saken. Lyttende elever kan med fordel anerkjennes for lyttingen sin. Gjennom en skoledag er det mye av elevens tid som brukes til å lytte, og ved å verdsette den tiden som verdifull, kan eleven oppleve mestring tilknyttet lytteferdigheter.

Lytting gir rom for refleksjon, og tid til å sortere den andres utsagn inn i passende kognitive kategorier. Det er gjennom å lytte at vi får tilgang til andres utsagn, og gjennom å lytte kan vi utvide vår egen forståelseshorisont.

4.3 Intellektuell danning

Intellektuell danning er knyttet til erkjennelse, og handler om å kunne avsløre noe som falskt, eller anerkjenne noe som sant. Den intellektuelle danningen kjennetegnes av endringen som skjer i de kognitive strukturene i hjernen i det vi lærer noe nytt, og den kategoriseringen av kunnskap som gjøres i forbindelse med nytt lærestoff. De ulike kategoriene er knyttet sammen via sammenhenger mellom ulike aspekt, for eksempel at miljøutfordringene vi står ovenfor henger sammen med perspektiver tilknyttet økonomi, forbruk og egoisme. Den helhetlige

forståelsen som trer frem gjennom overblikket over egne kunnskapskategorier er intellektuell danning.

4.3.1 Sannhet

Det er ingen forekomster av sannhet eller sant i læreplanverket. Det kan henge sammen med at teksten som står i læreplanen anses for å være sann. For at elevene skal oppleve sannheten som ligger i læreplanen, må de gjennom egen tenkning komme frem til at arbeidet i skolen er logisk, og henger sammen på en naturlig måte.

4.3.2 Kritisk tenkning

I overordnet del i formålet med opplæringen står det at elevene skal lære å tenke kritisk. I kapittel 1.3 kritisk tenkning og etisk bevissthet står det at skolen skal bidra til at elevene utvikler kritisk tenkning, og at opplæringen skal gi elevene en forståelse av kritisk tenkning. Elevene skal tenke kritisk om hvordan kunnskap utvikles. Kritisk tenkning anses som en forutsetning for og en del av det å lære i mange ulike sammenhenger. I kapittel 2.2 Kompetanse i fagene er kompetanse beskrevet til å innebære forståelse av og evne til kritisk tenkning. Kritisk tenkning er satt i sammenheng med utvikling av holdninger og etisk vurderingsevne. I kapittel 2.4 Å lære å lære skal det å være kritisk til kunnskap bidra til utviklingen av dypere innsikt. I kapittel 2.5 Tverrfaglige temaer under temaet demokrati og medborgerskap skal elevene øve opp evnen til å tenke kritisk.

I fagplandelen under fagets relevans og sentrale verdier i faget kroppsøving skal faget fremme kritisk tenkning om kroppsidealer. I faget mat og helse skal elevene utvikle kritisk tenkning. Matematikkfaget skal utvikle kritisk tenkning, som omfatter kritisk vurdering av resonnementer og argumenter. I naturfag skal kunnskap om samspillet mellom natur, individ, teknologi og samfunn fremme elevenes evne til kritisk tenkning. Norskfaget skal styrke elevenes evne til kritisk tenkning, og deres kritiske tilnærming til språk og tekst. Samfunnsfaget skal bidra til kritisk tenkning. I kjerneelementer i faget KRLE under utforskning av religioner og livssyn med ulike metoder skal elevenes forståelse av religioner og livssyn utdypes og utfordres gjennom kritisk refleksjon over kilder, normer og definisjonsmakt. I kroppsøvingfaget under emnet bevegelse og kroppslig læring skal elevene tenke kritisk om sammenhengene mellom bevegelse, kropp, trening og helse. I matematikkfaget under emnet modellering og anvendelser skal elevene kritisk vurdere gyldigheten til modeller. I norskfaget under emnet kritisk tilnærming til tekst skal elevene

kunne reflektere kritisk over hva slags påvirkningskraft og troverdighet tekster har. Samfunnsfaget har et emne som heter samfunnskritisk tenkning og sammenhenger. I tverrfaglige temaer under folkehelse og livsmestring i naturfaget skal elevene forholde seg kritisk til helserelatert informasjon. I temaet demokrati og medborgerskap i faget kroppsøving skal faget gi rom for å øve opp kritisk tenkning. I kunst og håndverk skal elevene utfordres til å reflektere kritisk over kunst. I naturfag skal elevene forstå og være kritiske til argumentasjonen i samfunnsdebatten. I norskfaget skal elevene gjennom kritisk arbeid med tekster og ytringer, øve opp evnen til kritisk tenkning. I samfunnsfag skal elevene tenke kritisk. Under temaet bærekraftig utvikling i faget kunst og håndverk skal elevene gjennom kritisk undersøkelse av forbrukskulturen få et grunnlag for å gjøre etiske valg. I musikk skal elevene tenke kritisk rundt bærekraftig utvikling på musikkfeltet, og de skal tenke kritisk rundt forbruk og gjenbruk av elektronisk utstyr og ressurskrevende teknologi. I norskfaget skal elevene lese kritisk. I grunnleggende ferdigheter i faget engelsk under å kunne skrive skal elevene bruke ulike typer kilder på en kritisk måte. Under å kunne lese skal elevene vurdere ulike typer tekster kritisk. Under digitale ferdigheter skal elevene opptre kritisk i engelskspråklige digitale uttrykksformer og i kommunikasjon med andre. Utviklingen i faget retter seg mot å kritisk vurdere informasjon fra ulike engelskspråklige kilder. I KRLE under å kunne lese skal kilder vurderes kritisk. Under digitale ferdigheter skal elevene kritisk vurdere informasjon om religioner og livssyn. I kroppsøving under å kunne lese skal elevene kritisk vurdere ulike former for tekster og informasjon. Under digitale ferdigheter skal bruk av digitale ressurser brukes kritisk. I faget kunst og håndverk under å kunne lese skal elevene reflektere kritisk over visuelle virkemidler og kulturelle referanser. I faget mat og helse under å kunne lese skal elevene kritisk vurdere mer komplekse fagtekster, figurer og tabeller i ulike medier. Under digitale ferdigheter skal elevene kritisk vurdere informasjon fra ulike medier. I naturfag under å kunne skrive skal skriveingen bygge på kritisk kildebruk. Under å kunne lese skal elevene kritisk vurdere hvordan naturvitenskapelig informasjon framstilles og brukes i argumenter. Under digitale ferdigheter skal elevene kritisk vurdere kilder. I norskfaget under å kunne lese skal tekster vurderes kritisk. Under digitale ferdigheter skal elevene utvikle kritisk bevissthet om det å framstille seg selv og andre digitalt. I samfunnsfag under å kunne lese skal elevene reflektere kritisk over ulike historiske, geografiske og samfunnskunnskaplige kilder. Under digitale ferdigheter skal elevene utøve digital kildekritikk.

I kompetansemål i faget engelsk etter 10. trinn skal elevene: «bruke kilder på en kritisk og etterrettelig måte». I faget KRLE etter 10. trinn skal elevene: «[...] vurdere kritisk ulike

kilder til kunnskap om religioner og livssyn». I faget kunst og håndverk etter 10. trinn skal eleven: «undersøke hvordan kunst, inkludert samisk kunst, kan bidra i samfunnskritikk [...]», og «reflektere kritisk over visuelle virkemidler [...]». I faget mat og helse etter 10. trinn skal eleven: «[...] kritisk vurdere påstander, råd og informasjon om kosthold og helse» og «kritisk vurdere informasjon om matproduksjon [...]». I matematikkfaget etter 9. trinn skal eleven: «[...] kritisk vurdere statistiske framstillinger fra mediene og lokalsamfunnet». I naturfag etter 10. trinn skal eleven: «[...] drøfte hvordan ny kunnskap genereres gjennom [...] kritisk tilnærming til eksisterende kunnskap». I norskfaget etter 10. trinn skal eleven: «bruke kilder på en kritisk måte [...]».

Elevene skal etter overordnet del av læreplanen tenke kritisk over hvordan kunnskap utvikler seg. Gjennom å se forskjeller mellom meninger og fakta, og identifisere subjektive, kulturelle eller religiøse framstillinger av et tema, kan elevene klare å se hvorfor noen typer informasjon anses som gyldig, men andre typer informasjon ikke kan legges like stor verdi.

Et fokuspunkt som kan ligge som grunnlag for den kritiske tenkningen er at det finnes sannhet i verden, og gjennom å benytte logisk tenkning kan denne sannheten nås. En av utfordringene knyttet til kunnskap i vårt moderne samfunn er at kunnskapsmengden vi kan forholde oss til vokser raskt. I møte med for eksempel teknologiske nyvinninger kan en få vansker med å forklare hvordan den/det fungerer, hvilke komponenter som hører til den/det, og hva som skal til for å lage for eksempel en iPhone. Veien som skal gås for å kunne forklare og forstå teknologien bak en nyvinning, og ressursene som brukes for å fremstille den, kan virke lang. Det kan gi opphav til forenklete forklaringer og skape grobunn for feiloppfatninger.

Dersom eleven kritisk går gjennom egne forståelseskategorier, og gjør et forsøk på å skape en mening rundt en sak, er det viktig at hen forsøker å nå ulike perspektiver som kan være knyttet til saksforholdet. Jo bredere kunnskapsbase eleven har, jo enklere vil hen kunne knytte ulike vinklinger til saken, og avdekke sannheten som ligger i kunnskapen.

Elevene skal være kritiske til utvikling av holdninger og etikk, noe som åpner for bruk av selvbestemmelseevnen. Faktorer knyttet til utvikling av etikken er knyttet til religiøse perspektiver, formelle lover og regler, normativ atferd, og imitasjon av rollemodeller. Å finne frem til det som er godt for oss, vil være en rettesnor i det kritiske arbeidet rundt kritikk av hvordan vi skal te oss.

Å være kritisk til kunnskap åpner for dypere læring står det formulert i overordnet del av læreplanen. Ja, dersom eleven stiller seg kritisk til kunnskap, og spør «hvorfor det?»

dersom hen lurer på noe, vil eleven kunne få svar og med det åpne for nye perspektiver og innfallsvinkler til kunnskapen. Det er viktig at læreren tar vare på slike spørsmål med omsorg, og vektlegger verdien av den spørrende, kritiske tilnærmingen i eleven. På den måten vil det kunne skapes en kultur for læring i klasserommet, noe som er dannende og som gir grobunn for læringsglede.

Alle skolens fag har kritisk tenkning med i sine fagplaner. I kroppsøving skal elevene være kritiske i møte med kroppsidealene. Det kan handle om å avsløre enkelte kroppsidealene for falske. Det er viktig å kunne strekke seg etter idealer, men når idealene er retusjert, er det ikke lengre et sant bilde, men et uekte narrebilde.

Faget kunst og håndverk tar opp samfunnsperspektivet i tilknytning til kritisk tenkning gjennom hvordan kunst kan fungere samfunnskritisk. Kunsten er en formidlingsform som henger sammen med estetikken, følelsene våre. Mer enn tusen ord kan sies gjennom et kunstuttrykk, og tolkningen av kunstverket er avhengig av hvilke fordommer fortolkeren går inn i kunstverket med. Kunstverket blir stående som en åpning mot verden, og gjennom å tolke kunsten kan vi se inn til kunstneren, inn i oss selv, og knytte assosiasjoner til sider ved samfunnet.

Mat og helsefaget åpner opp for å kritisk vurdere informasjon fra ulike medier. Tilknyttet moderne teknologi finnes falske nyheter, forsøk på svindel, og bilde- og videomanipulasjon. Selv den kritiske tenkningen kan komme til kort i møte med enkelte digitale uttrykk.

Det å åpne opp for en kritisk tilnærming til eksisterende naturfaglig kunnskap kan fungere litt som omvendt psykologi, nemlig at elevens kritiske tilnærming viser at en kan stole på den naturvitenskapelige kunnskapen. I det store og hele kan kritisk tenkning i naturfag handle om å oppnå en sikkerhet i seg selv, om at den kunnskapen naturfaget anser for sann, faktisk viser seg å være sann gjennom flere eksempler og bevis fra den historiske samtid. Å stå trygt i egen kunnskap har mye å si for hvordan en kan formidle denne kunnskapen videre, hvilke sammenhenger som kan trekkes inn i tilknytning til temaet, og med hvilken overbevisningskraft en kan fremme utsagn.

Det å være kritisk har funnet veien ned i de fleste av fagenes kompetansemål, med unntak av samfunnsfag. Ved å åpne opp for kritikk av samfunnet, kan man på samme måte som med eksempelet fra naturfag over, se at de strukturene samfunnet bygger på fungerer ganske godt. Fravær av kritikk mot samfunnet kan føre til et vakuum, der eventuell kritikk

mot prosesser eller institusjoner forblir internaliserte, og ikke får brynt seg mot andre perspektiver. Det kan skape grobunn for misoppfatninger og usanne fordommer.

4.4 Moralsk danning

Moralsk danning er knyttet til oppdragelse, og virker bestemmende for om vi får et godt liv i fellesskap med andre. Den moralske danningen vises som gode holdninger, dydig livsførsel og evne til å vise omtanke for andre. Gjennom å behandle andre på en god måte, kan eleven møtes med anerkjennelse og respekt fra medelever og med det bli en populær klassekamerat. Gjennom lastfri oppførsel i klasserommet, kan eleven motta ros fra læreren, og fungere som rollemodell for andre elever.

Den moralske danningen skal gjelde for alle, slik danning for øvrig. Viktigheten av at vi dannes som moralske individ, er åpenlys. Krav til utvikling av moralske dyder i eleven som selvdisiplin, konsentrasjonsevne og villighet til å yte står som et punkt i den kritisk-konstruktive didaktikken, uten at noen av begrepene gjenfinnes i læreplanen.

Ut over formuleringer i overordnet del om at elevene skal være respektfulle, samarbeidende og bidra til et godt læringsmiljø, begrenses de moralske kravene til elevene i resten av læreplanen. Fraværet av sosial kompetanse som grunnleggende ferdighet viser hvordan de moralske perspektivene tilknyttet elevrollen er neglisjert. Læreren må allikevel håndtere elevmassens atferd uten krav om god oppførsel fra kompetansemålene. Det kan medføre at oppdrageransvaret som må tas i klasserommet, oppleves som en ekstraoppgave i tillegg til undervisning, når det i realiteten er to sider av samme sak.

4.4.1 Rettferdighet

Begrepet rettferdighet fremkommer ikke av læreplanverket.

Den største dyden av dem alle er definert til å være rettferdighet. Kan man da si at den største lasten av dem alle er urettferdighet? Verden er enten grunnleggende rettferdig, eller grunnleggende urettferdig. Dersom man går ut fra at verden er grunnleggende rettferdig vil det være vanskelig å forklare ulikhetene mellom oss, med mindre vi støtter oss til en høyere makt og mening med livet etter døden. Ser man på verden som grunnleggende urettferdig vil det bli opp til oss mennesker å forsøke å gjøre den mer rettferdig. Eleven kommer til skolen med ulike forutsetninger grunnet genetisk arv og sosialøkonomisk oppvekstmiljø, allikevel

vurderes hovedsakelig eleven etter like kriterier i skolen. En lik vurdering av ulike forutsetninger kan oppleves urettferdig.

Rettferdighet knyttes til likhet etter Aristoteles (2013). Likhetsperspektivet ivaretas av Klafki (2018) gjennom vektlegging av at dannelse skal være gyldig for alle verdens borgere. Dersom verden skal gjøres rettferdig, må vi skape muligheter for alle til å kunne oppnå lik livskvalitet, forstått som suksess i livets prosjekt.

I læreplanen er ikke begrepet rettferdighet eksplisitt uttalt, men man gjenfinner ulike konnotasjoner til begrepet gjennom for eksempel tilpasset opplæring, likhet, likeverd, nestekjærlighet og solidaritet.

4.4.2 Etikk

I overordnet del i formålet med opplæringen skal elevene lære å handle etisk. I kapittel 1.3 Kritisk tenkning og etisk bevissthet står det at skolen skal bidra til at elevene handler med etisk bevissthet. Opplæringen skal gjøre elevene fortrolige med etiske problemstillinger. Etisk bevissthet ses på som en forutsetning for å lære. I kapittel 1.5 Respekt for naturen og miljøbevissthet står det at vi trenger etisk bevissthet for å finne løsninger for å ta vare på jorda. I kapittel 2.2 Kompetanse i fagene står det at refleksjon og kritisk tenkning henger sammen med utvikling av etisk vurderingsevne. I kapittel 2.5 Tverrfaglig tema under bærekraftig utvikling skal arbeid med temaet gjøre elevene i stand til å handle etisk.

I fagplandelen under fagets relevans og sentrale verdier i faget KRLE skal øvelse i etisk refleksjon bidra til å utvikle elevens dømmekraft. I faget mat og helse skal elevene utvikle etisk bevissthet for å kunne velge helsefremmende og bærekraftig. Under kjerneelementer i faget KRLE under emnet utforskning av eksistensielle spørsmål og svar står det at faget handler om å nærme seg spørsmål om mening, identitet og virkelighetsbilde gjennom etikk. Under temaet etisk refleksjon skal elevene kunne identifisere etiske dilemmaer og drøfte moralske spørsmål ved hjelp av ulike etiske modeller og begreper. Etisk refleksjon gir mulighet til å håndtere store og små spørsmål fra lokalt til globalt nivå. I kunst og håndverk under håndverksferdigheter skal materialer brukes på en etisk måte. I norskfaget under kritisk tilnærming til tekst står det at elevene skal opptre etisk i kommunikasjon med andre. I tverrfaglige temaer under folkehelse og livsmestring i faget KRLE skal faget bidra til å utvikle elevenes evne til å reflektere over etiske spørsmål knyttet til identitet, kjønn, seksualitet og psykisk helse. Under demokrati og medborgerskap i faget KRLE står det at elevene skal delta i etisk refleksjon. Under bærekraftig utvikling i faget KRLE skal elevene

delta i etisk refleksjon over naturen og menneskets plass i den. I faget kunst og håndverk skal elevene gjøre etiske valg knyttet til bruk og gjenbruk av materialer. I faget mat og helse skal elevene bevisstgjøres om etiske spørsmål om matproduksjon og -forbruk for å kunne utvikle gode verdier og holdninger. I grunnleggende ferdigheter i faget KRLE under temaet muntlige ferdigheter å kunne skrive skal skriftspråket brukes til å kommunisere og til å utvikle kunnskap om etikk. Under digitale ferdigheter skal digital dømmekraft utvikles gjennom økende grad av etisk refleksjon rundt bruk over hvordan digitale ressurser brukes. I norskfaget under digitale ferdigheter skal etisk bevissthet utvikles rundt det å fremstille seg selv og andre digitalt.

I kompetansemål i faget KRLE etter 4. trinn skal eleven: «identifisere og reflektere over etiske spørsmål» og «utforske og samtale om etiske sider ved menneskers levesett og ressursbruk». Etter 7. trinn skal eleven: «beskrive og presentere noen sentrale rituelle praksiser og etiske normer i kristendom», «beskrive og presentere noen sentrale rituelle praksiser og etiske normer fra østlige og vestlige religioner og livssynstradisjoner», «samtale om og formidle etiske ideer fra sentrale skikkelser i religiøse og livssynsbaserte tradisjoner», «samtale om og formidle etiske ideer fra sentrale skikkelser i filosofihistorien», og «utforske og beskrive egne og andres perspektiver i etiske dilemmaer knyttet til hverdags- og samfunnsutfordringer». Etter 10. trinn skal eleven: «utforske og sammenligne etiske ideer fra sentrale skikkelser i religiøse og livssynsbaserte tradisjoner», «utforske etiske ideer fra sentrale skikkelser i filosofihistorien og anvende ideene til å drøfte aktuelle etiske spørsmål», «identifisere og drøfte etiske problemstillinger knyttet til ulike former for kommunikasjon», og «identifisere og drøfte aktuelle etiske problemstillinger knyttet til menneskerettigheter, bærekraft og fattigdom». I musikkfaget etter 10. trinn skal eleven: «utforske og drøfte [...] etiske problemstillinger knyttet til musikalske ytringer og musikkulturer». I norskfaget etter 7. trinn skal eleven: «reflektere etisk over hvordan eleven framstiller seg selv og andre i digitale medier».

I formålsparagrafen står det at opplæringen skal lære elevene å handle etisk. Skolen påtar seg altså ansvaret for elevens oppdragelse. Videre i læreplanen skal elevene gjøres fortrolige med etiske problemstillinger. De etiske problemstillingene kommer til syne gjennom andre typer formuleringer enn direkte knyttet til etikk, for eksempel ligger det mye etikk i bærekraftig utvikling.

Etisk bevissthet ses på som en forutsetning for å lære. Kan det være knyttet til at elevene må kunne oppføre seg på en måte som er forenelig med læring? I så fall kan dette

utsagnet ses på som et krav, dog i vag form, om god oppførsel i eleven på skolen. Danningsteori knytter dyd til opplæringen. Elevene skal inneha dyder som muliggjør opplæring. Dyd kan forstås i sammenheng med etikk, og elevenes etiske bevissthet kan vises gjennom elevens hensyn overfor medelevene i klassen i læringssituasjoner.

Det er i hovedsak KRLE som åpner opp for etikken dersom man legger kompetansemålene til grunn. KRLE er et lite fag, så den reelle tiden som kan brukes til undervisning knyttet til etikk er ganske snever. Dersom vi skal utdanne etisk reflekterte, bevisste og handlende elever, så holder det ikke å knytte etikken til noen få fag, etikken burde kanskje få sitt eget fag.

4.4.2.1 Dømmekraft

I overordnet del av læreplanen i kapittel 1.3 Kritisk tenkning og etisk bevissthet står det at dømmekraften utvikles gjennom kritisk tenkning og etisk bevissthet. I kapittel 2.1 Sosial læring og utvikling settes dømmekraft i sammenheng med personvern og respekt for privatlivet. I kapittel 3.1 Et inkluderende læringsmiljø er det å utvise dømmekraft når elevene ytrer seg om andre vektlagt.

I fagplanen under fagets relevans og sentrale verdier i faget KRLE ses etisk refleksjon og dømmekraft i sammenheng. I kjerneelementer i norskfaget skal digital dømmekraft utvises i kommunikasjon med andre. I grunnleggende ferdigheter i faget KRLE under digital kompetanse skal digital dømmekraft utvikles gjennom etisk refleksjon over hvordan digitale ressurser brukes. I musikkfaget skal digital dømmekraft utvikles. I natur-, norsk- og samfunnsfaget knyttes dømmekraften til valg og bruk av digitale verktøy og kilder.

I kompetansemål i faget samfunnsfag etter 4. trinn skal eleven: «samtale [...] om hva det vil si å bruke dømmekraft i digital samhandling». Etter 7. trinn skal eleven: «[...] drøfte hva det vil si å bruke dømmekraft, sett i lys av regler, normer og grenser».

Dømmekraft står som synonym til klokhet, og kan knyttes til etisk refleksjon. Det er den kritiske tenkningen, og den etiske bevisstheten, som skal utvikle dømmekraften ut fra overordnet del. Det faktum at elevene imiterer hverandre, og sikter etter å ligne rollemodeller, er ikke vektlagt i forbindelse med dømmekraft. Viktigheten av at elevene gjør en grundig refleksjon av hvem de vil strekke seg etter er dermed et neglisjert perspektiv.

Dømmekraften vises kun etter kompetansemål for samfunnsfaget. Tilknytningen av dømmekraft til digital samhandling er et perspektiv som kan utvikle den etiske kondukt, og som kan lette samspillet mellom oss mennesker. Det finnes flere eksempler på hensynsløs

opptreden i sosiale media, og ufine utsagn bør ikke stå uimotsagt. Dømmekraften i digital samhandling tar utgangspunkt i elevens moralske danning, og det bør kreves en handling i møte med ufine digitale angrep på for eksempel medelever. Det kan hende at vektleggingen av det digitale i forbindelse med dømmekraft har å gjøre med mulighet for dokumentasjon. Før teknologien muliggjorde sms og chat, ble ugreie ytringer utsagt ansikt til ansikt. Det var ingen bevis på hva som hadde skjedd, ut over eventuelle muntlige overleveringer. Bevisene på ugrei oppførsel kan nå finnes som digitale spor. Det betyr at den digitale revolusjonen har bidratt til å løfte etiske problemstillinger knyttet til dømmekraft frem i lyset. Den digitale dokumentasjonen kan bidra til å avdekke mobbing, utestenging eller latterliggjøring.

Å bruke dømmekraft i lys av regler, normer og grenser kan tolkes til å skulle respektere den andre og fellesskapet en er en del av. Her handler det om å bevege seg på den riktige siden av disse reglene og normene, og å respektere de grensene som er satt. Det er allikevel viktig å forsvare muligheten for å diskutere gyldigheten av normene vi beveger oss etter, og sette utdaterte normer opp til diskusjon.

4.4.2.2 Verdier

Overordnet del av læreplanen beskriver de verdiene man skal styre etter i opplæringen på skolen. I fagplandelen knyttes kapittelet fagets relevans og sentrale verdier til den verdimessige funderingen i fagene. Hvert eneste fag har setningen: «Alle fag skal bidra til å realisere verdigrunnlaget for opplæringen» i siste avsnitt av kapittelet fagets relevans og sentrale verdier. I kompetansemål i faget mat og helse etter 4. årstrinn skal eleven: «samtale [...] om verdien av å spise sammen med andre». I norskfaget etter 7. trinn skal eleven: «lese samiske tekster på norsk og samtale om verdiene som kommer til uttrykk [...]».

Hele den overordnede delen av læreplanen er å anse som et verdidokument. Opplæringen beskrives i idealistiske ordlag, og legger frem perspektiver på undervisning som er ønskverdige. Det er vanskelig å være uenig i at en slik undervisning ville være god.

I fagplandelen står det i hvert eneste fag at alle fag skal bidra til å realisere verdigrunnlaget for opplæringen. Dette knytter overordnet del til fagplandelen, og fører med det verdimessige perspektiver inn i fagplandelen.

Verdier kan knyttes til begrepet dyd. Ved å ha gode verdier kan du anses som et dydig menneske. I læreplanen er det to kompetansemål som benytter seg av begrepet verdi. Verdien i å dele et måltid med andre kan anses som dydig dersom man for eksempel deler et måltid med en annen for å avhjelpe vedkomnes ensomhetsfølelse. Norskfaget behandler samiske

verdier. Gjennom å få innblikk i en kulturs verdier, så kan man få øye på eventuelle forskjeller mellom kulturene. Innblikket kan være perspektivberikende, og kan skape en refleksjon rundt egne verdier og hva som kan anses som dydig.

4.4.2.3 Solidaritetsevne

I overordnet del i formålet med opplæringen står det at opplæringens skal bygge på solidaritet. I kapittel 1.1 Menneskeverdet står det at solidaritet er nødvendig for menneskelig vekst. I fagplandelen under fagets relevans og sentrale verdier i faget KRLE skal eleven bli kjent med solidaritetsverdien. Det er ingen forekomster av solidaritet i kompetansemål for fag.

Solidaritetsevne hører til danningen, i stor grad. Opplæringen skal bygge på solidaritet, den er viktig for menneskelig vekst, og KRLE åpner for å bli kjent med solidaritetsverdien. Hvordan da? Ikke ett kompetansemål har med verdien solidaritet. På de skolene jeg har jobbet har vi pleid å sette opp et sosialt mål på ukeplanen. På den måten baker vi lærere inn det vi mener behøves i skolehverdagen, kanskje på bakgrunn av overordnet del av læreplanen, eller fordi vi mener at det må til for at elevene skal dannes til gjengse medborgere. Dersom solidaritet skulle stå som del av et kompetansemål, må det kunne måles i hvor stor grad eleven oppnår solidaritet. Og hvem vil vel, eller kan, måle oppnåelsen av solidaritet.

4.4.2.4 Respekt

I overordnet del av læreplanen under formålet med opplæringen står det at opplæringen skal bygge på respekt for menneskeverdet og naturen, og respekt for den enkeltes overbevisning. Skolen skal møte eleven med respekt. I kapittel 1.3 Kritisk tenkning og etisk bevissthet står det at opplæringen skal søke en balanse mellom respekt for etablert viten og den utforskende og kreative tenkningen som kreves for å utvikle ny kunnskap. I kapittel 1.4 Skaperglede, engasjement og utforskertrang skal skolen respektere og dyrke fram forskjellige måter å utforske og skape på. I kapittel 1.5 Respekt for naturen og miljøbevissthet står det at skolen gjennom opplæring skal bidra til at elevene utvikler respekt for naturen. I kapittel 1.6 Demokrati og medvirkning defineres det å delta i samfunnet som å respektere og slutte opp om grunnleggende demokratiske verdier som gjensidig respekt. Skolen skal skape respekt for at mennesker er forskjellige. Dialogen mellom lærer og elev må være basert på gjensidig respekt. I kapittel 2.1 Sosial læring og utvikling ses god dømmekraft hos den enkelte på som nødvendig for å ivareta personvern og respekt for privatlivet. I kapittel 2.5 Tverrfaglige temaer under temaet folkehelse og livsmestring beskrives et aktuelt område innenfor temaet

til å kunne sette grenser og respektere andres. Under temaet demokrati og medborgerskap skal elevene øve opp evnen til å respektere uenighet. I kapittel 3. Prinsipper for skolens praksis gjentas det at skolen skal møte elevene med respekt. I kapittel 3.1 Et inkluderende læringsmiljø gjentas det at elevene skal lære å respektere forskjellighet, og respekt skal bidra til elevens opplevelse av tilhørighet.

I fagplandelene under fagets relevans i faget KRLE skal elevene gjøres kjent med verdien av respekt for menneskeverdet og naturen, og det skal legges til rette for gjensidig respekt. I kroppsøvingfaget skal bevegelsesaktivitet og naturferdsel sammen andre fremme respekt for hverandre. Uteaktivitet og naturferdsel legger grunnlaget for respekt av naturen. I faget mat og helsefaget skal det sosiale fellesskapet rundt matlaging og måltid bidra til å fremme respekt for andre. I norskfaget skal lesing av skjønnlitteratur og sakprosa bidra til at elevene får respekt for menneskeverdet og for naturen. I samfunnsfag skal holdningen og verdien respekt bygges opp. I kjerneelement for fag i faget KRLE under emnet kunne ta andres perspektiv skal faget bidra til at elevene utvikler respekt for hverandre uavhengig av kulturell, sosial, religiøs eller livssynsmessig bakgrunn. I tverrfaglige tema under folkehelse og livsmestring i faget samfunnsfag skal faget bidra til å skape respekt for mangfold og andres verdier og livsvalg. Under temaet demokrati og medborgerskap i faget kroppsøving skal faget gi rom for å respektere uenighet. I musikkfaget skal faget gi rom for individuelle uttrykksmåter, stemmer og erfaringer, noe som legger til rette for å utvikle respekt for mangfold og ulike meninger. I norskfaget skal lesing av skjønnlitteratur og sakprosa gi elevene innblikk i andre menneskers livssituasjon og utfordringer, noe som kan bidra til utvikling av respekt for andre menneskers synspunkter og perspektiver.

I kompetansemål for fag i faget KRLE etter 4. trinn skal eleven: «samtale om hva [...] respekt [...] betyr og hva det innebærer for hvordan vi lever sammen». I faget kroppsøving etter 7. trinn skal eleven: «forstå og praktisere regler for aktivitet og spill og respektere resultatene». I samfunnsfag etter 2. trinn skal eleven: «samtale om [...] hvordan egne og andres grenser kan [...] respekteres».

I formålsparagrafen knyttes respekt til menneskeverdet og naturen, som en slags respekt for liv. Det er naturen som bidrar til grunnlaget for eksistens, og det skulle strengt tatt bare mangle at vi ikke har respekt for naturen. Om ikke respekt som stammer av kjærlighet, så i det minste respekt for hva fraværet av god behandling av naturen kan føre til. Respekt for menneskeverdet henger sammen med den iboende verdien til enkeltmennesket. Respekten for menneskeverdet kan vises gjennom likeverd og fravær av diskriminering. Det kan være lett å

tro at man er bedre enn sin medelev dersom man leser fortere, løse matematikkstykker raskere, eller har finere klær. Det at vi sammenlikner oss med hverandre er det ikke til å komme bort fra. Men den betydningen det skal ha, å lese raskt, være god i matematikk eller gå med merkeklær kan læreren gjøre noe med. Respekten for menneskeverdet vises gjennom å verdsette hvert eneste individ i form av det gode, sanne eller vakre hen bringer til verden.

Videre i læreplanen står det at en skal respektere den enkeltes overbevisning. Respekt for en overbevisning betyr at du tar den på alvor. Det betyr videre at den skal kunne diskuteres og settes frem i lyset for drøfting. Gjennom å løfte en overbevisning frem og få den diskutert i klasserommet, kan ulike sider ved saken belyses og overbevisningen styrkes eller svekkes. Det er ikke alle overbevisninger som er riktige, og skolen er stedet der overbevisninger skal komme opp til samtale. På den måten kan man finne frem til det som er sant eller felles akseptert.

Respekt for etablert viten kan være knyttet til innsikten i den omfattende dokumentariske prosessen som ligger bak vitenskap som anses for sann. Bestrebelsene elevene gjør for å sette seg inn i det som allerede er forklart handler både om respekt for viten, og om respekt for skolen som institusjon. Dersom elevene klarer å utvikle en forståelse av den etablerte viten vil de kunne klare å utvikle ny kunnskap på sikt. På den måten kan de bidra til samfunnet gjennom å komme opp med nye løsninger på et intrikat problem. De kan for eksempel finne nye måter å fange CO₂ på.

Det å skape respekt for kreativ og utforskende tenkning, kan handle om å anerkjenne elevens uttrykk for ervervelse av ny kunnskap. Den nye kunnskapen eleven vil kunne finne, er sannsynligvis ny kun for hen, men kjent for læreren. Blikket for verdsetting av utvikling i elevens ferdigheter og kunnskaper, og den intellektuelle prosessen av kategorisering og forståelse, bør ligge som et fokuspunkt i læreren, og kan anses som en viktig del av lærerens arbeidsoppgaver.

Videre i overordnet del så settes respekt som grunnleggende verdi i demokratiet. Gjennom respekt for den andre, gis demokratiet gode vilkår. I et demokrati lever vi sammen, og vi må tolerere, anerkjenne, og respektere hverandres grenser. Ens egen frihet strekker seg dit den grenser mot den andres frihet. Den demokratiske respekten sett i et dannelsingsperspektiv handler om å gi rom for utvikling hos den andre, og anerkjenne hen som et menneske med krav på selvbestemmelse og som mottaker av solidaritet.

Dømmekraft tas inn i setningen om respekt for privatlivet. Den gylne regelen; gjør mot andre som du vil andre skal gjøre mot deg, kan stå som eksempel på hvordan vi skal

respektere den andres privatliv. Allmenne eksempler på hvordan privatlivets grenser brytes gjennom ukeblader som for eksempel Se og Hør, kan bidra til å gjøre det mer utfordrende å skulle utvikle god dømmekraft om bevarelsen av respekt for andres privatliv.

Det å respektere uenighet handler om å kunne bli enige om å være uenige. Noen forskjeller mellom oss stikker såpass dypt, at det er vanskelig å komme frem til en felles erkjennelse av det sanne eller gode, i alle fall med en gang. Det kan behøves mer tid til diskusjon og meningsbrytning, og i den prosessen må respekt for uenighet ligge i bunn.

Respekt settes i sammenheng med elevens opplevelse av tilhørighet til fellesskapet. Gjennom å respektere hverandre vil vi kunne lete etter de gode sidene i hverandre, noe som setter den andre i et bedre lys. Det kan videre åpne for lek, inkludering, og samtaler, noe som kan føre til at elevene blir bedre kjent, og til at de kan utvikle vennskapsbånd.

Respekt i et dannelsesperspektiv ligger på mange måter implisitt i begrepet. Respekt for menneskeverdet vises gjennom fokuset på utvikling av selvbestemmelse i oss. Respekt for kunnskap vises gjennom den kritisk-konstruktive didaktikken. Respekt for det menneskelige fellesskapet vises gjennom allmenndanningen.

Naturfaget trekker frem at elevene gjennom bevegelsesaktiviteter vil kunne respektere hverandre. Dette perspektivet på respekt kan være knyttet til innsats. Vi har alle sammen ulike forutsetninger, men dersom vi prøver hardt og ikke gir oss vil det kunne bidra til å gi en respekt og anerkjennelse fra andre. Respekten kan altså knyttes til dyder som stå-på-vilje og dedikasjon. Det kan også hende at respekten en kan motta gjennom bevegelsesaktiviteter er knyttet til at man ser opp til noen som hevder seg fysisk. Medeleven blir en rollemodell, en de andre kan forsøke å nå opp til gjennom øvelse og trening.

Mat og helsefaget trekker frem måltider som en arena der respekt kan fremmes. Her handler det kanskje om å se den andre i et annet lys rundt matbordet, der eksistensielle, hverdagslige eller personlige perspektiv får rom til å behandles. Dette åpner for å bli bedre kjent med den andre, og åpner for respekt knyttet til hvem det mennesket viser seg å være.

Lesing av litteratur, fra norskfaget, skal skape respekt for naturen. Lesingen kan åpne for nye naturperspektiver. Det kan være med på å styrke forståelsen av hva naturen betyr for oss mennesker. Både i form av å være grunnlaget for liv, men også det vakre i naturen, knyttet til estetikken. Lesing av litteratur kan også åpne for bredere perspektiver knyttet til hvordan alt i naturen henger sammen gjennom næringsnett, og årsak-virkningsforhold. Dette kan skape respekt for naturen ved at man blir klar over sin rolle som menneske i den, og kanskje forsøker å handle på en miljøbevisst måte.

Det er KRLE, kroppsøving og samfunnsfag som har fått oppgaven med å ivareta begrepet respekt gjennom sine kompetansemål. Formuleringene i kompetansemålene dreier seg om respekt i forhold til relasjonene mellom oss, og respekt for de normene som preger samfunnet. Å leve sammen i gjensidig respekt, respektere resultater av en konkurranse og respekt av egne og andres grenser er satt opp. Her finnes det altså moralske føringer til hvordan elevene skal te seg, og oppdrageransvaret i skolen trer frem. Perspektiver knyttet til respekt for naturen er blitt borte, men de kan gjenfinnes gjennom tilknytning til det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling.

4.4.2.5 Anerkjennelse

I overordnet del i kapittel 3.1 Et inkluderende læringsmiljø står det at barn som opplever anerkjennelse kjenner på tilhørighet i skolen. I fagplanen under kjerneelementer i faget kroppsøving står det at alle skal anerkjennes og inkluderes uavhengig av forutsetninger. I tverrfaglige tema i fagplanen under folkehelse og livsmestring i faget musikk skal elevens musikalske identiteter anerkjennes.

I kompetansemål i faget kroppsøving etter 10. trinn står det at eleven skal: «anerkjenne ulikhet mellom seg selv og andre i bevegelsesaktiviteter og inkludere alle, uavhengig av forutsetninger».

Anerkjennelse er et begrep som i stor grad kan knyttes til danning. Det å anerkjenne alle verdens borgeres rett til danning kan stå som første eksempel. Videre så skal retten til selv- og medbestemmelse anerkjennes som en rett for alle, derav solidaritetsprinsippet. Gjennom å anerkjenne hverandre, anerkjenner vi oss selv som del av et fellesskap. Overordnet del knytter anerkjennelse sammen med tilhørighet. Det er viktig å føle tilhørighet til skolen, for å kunne kjenne på trygghetsfølelsen, og dermed åpne for læring og danning.

Anerkjennelse i kroppsøvingsfaget er knyttet til inkludering uavhengig av forutsetninger. Verdien av å se på hverandre som viktige og verdifulle, trer frem. Allikevel vil oppfordringen fra fagplanen kunne bli vanskelig å realisere, siden kroppsøving er et konkurransefag. Det legger et enda større press på elevens moralske danning, gjennom at hen må vise toleranse og respekt, ja til og med heie frem den som ikke er like god, for at laget som helhet skal kunne prestere godt.

Musikkfaget trekker frem anerkjennelse av elevens musikalske identitet, noe som kan tolkes til at det skal være rom for å prøve ut sine musikalske evner. Det kan settes i sammenheng med utvikling av allsidighet i eleven, estetisk danning.

4.4.2.6 Medmenneskelighet

I overordnet del i kapittel 2 Prinsipper for læring, utvikling og danning står medmenneskelighet som en del av målet med danning. Begrepet er ikke representert i fagplanen.

Danning har medmenneskelighet som komponent, tilknyttet solidaritetsperspektivet. Og læreplanen? Begrepet fremkommer i forsvinnende liten grad, verken som selvstendig begrep uten tilknytning til danning, og heller ikke i fagplanene. Begrepet er blitt redusert til et ord i setningen tilknyttet danning i overordnet del av læreplanen. Mulig at begrepet er litt fremmed, men et kompetansemål med formuleringen: «vis en medelev medmenneskelighet» kunne sikkert ha fått plass, om ikke i KRLE, så kanskje i et annet fag.

4.4.2.7 Nestekjærlighet

I overordnet del i kapittel 1.1 Menneskeverdet står det at nestekjærlighet er nødvendig for at mennesket skal utvikle seg. I fagplandelen under fagets relevans og sentrale verdier i faget KRLE står det at nestekjærlighet er en verdi skolen og samfunnet bygger på. Det står ikke noe om nestekjærlighet i kompetansemålene.

Verdien nestekjærlighet anses som nødvendig for at mennesket skal utvikle seg. Hvorfor er den da ikke representert i kompetansemålene for fag? Slik begrepet brukes i læreplanen per nå ligger det som en luftig verdi øverst i læreplanen, og så fordamper den bort videre i dokumentet. Skal vi ta på alvor det som står i overordnet del, må det vises i kompetansemålene. Ellers står vi i fare for at begrepene leses, men ikke brukes. I en travel hverdag for læreren er det ikke alltid en prioriterer å lese gjennom overordnet del ved planlegging av undervisning, selv om en burde ta seg tid til det.

Vi er nok alle enige om at nestekjærlighet er viktig, men ansvaret for oppdragelse i nestekjærlighet legges på lærerens initiativ til hemmelig venn, å skrive hyggelige beskjeder på ryggen til medelever på en papptallerken, eller ha oppstart på mandag morgen i ring for å snakke om litt av hvert. Skal det være sånn? Burde ikke læreplanen vise mer ansvar for den moralske opplæringen enn den gjør? I et dannelsesperspektiv står den moralske siden sterkt, det samme kan man ikke si om det moralske perspektivet i læreplanenes kompetansemål.

4.4.2.8 Toleranse

I overordnet del i kapittel 1.6 Demokrati og medvirkning beskrives deltakelse i samfunnet til å innebære toleranse. I fagplandelen under fagets relevans og sentrale verdier i faget KRLE skal det legges til rette for toleranse. I faget kunst og håndverk vil toleranse for kulturelt mangfold skapes gjennom refleksjon over hvordan identitet kommer til uttrykk i bilder, kunst, arkitektur og gjenstander. I musikkfaget vil felles arbeid mot felles kunstneriske resultater, bidra til å utvikle toleranse for ulikhet og mangfold. I samfunnsfag skal holdningen og verdien toleranse bygges opp. I tverrfaglige tema under folkehelse og livsmestring i samfunnsfaget skal det skapes toleranse for mangfold og andres verdier og livsvalg. Under demokrati og medborgerskap i norskfaget skal lesing av skjønnlitteratur og sakprosa gir elevene innblikk i andre menneskers livssituasjon og utfordringer, noe som kan bidra til at de utvikler toleranse for andre menneskers synspunkter og perspektiver.

I kompetansemål for fag i faget KRLE etter 4. trinn skal eleven: «samtale om hva [...] toleranse [...] betyr og hva det innebærer for hvordan vi lever sammen».

Igjen er det kun KRLE som har med et verdimeslig perspektiv på opplæringen i kompetansemål. Ett kompetansemål har fått plass til å inkludere begrepet toleranse. Elevene må jo tolerere hverandre på skolen, men er det nok for å oppdra til tolerende atferd? Det er forståelig at alle verdiene som danner grunnlaget for opplæring ikke kan få plass i kompetansemålene etter hvert trinn, i hvert eneste fag, eller er det egentlig det? Gjennom arbeidet med det tverrfaglige årshjulet viste det seg at vi har god tid til undervisning per kompetansemål i skolen. Noen flere verdimeslige kompetansemål ville ikke nok ikke skade eleven, kanskje heller tvert imot.

4.4.2.9 Omsorg

I overordnet del av læreplanen i kapittel 1.1 Menneskeverdet står det at når lærere viser omsorg for elevene og ser den enkelte, anerkjennes menneskeverdet som en grunnleggende verdi for skolen og samfunnet. I kapittel 3.1 Et inkluderende læringsmiljø står det at trygge læringsmiljøer utvikles av omsorgsfulle voksne, i samarbeid med elevene. I kapittel 3.5 Profesjonsfellesskap og skoleutvikling kreves det at læreren viser omsorg for eleven. I fagplandelen under fagets relevans og sentrale verdier i faget mat og helse skal det sosiale fellesskapet rundt matlagning fremme omsorg. Det er ingen kompetansemål som inneholder begrepet omsorg.

Det er viktig at læreren viser omsorg for eleven. Hen står som en rollemodell elevene strekker seg etter, og det å vise omsorg kan anses som et minstekrav tilknyttet lærerrollen. Men det er ikke bare læreren skal vise omsorg, det må eleven også gjøre. Eleven skal vise omsorg, både for seg selv, sine medelever, for læreren og for lærestoffet. Omsorg er et begrep som knytter an til solidaritetsevnen. Det at begrepet forvitrer gjennom lesning av læreplanen ned til kompetansemålene viser både et fraværende moralsk perspektiv knyttet ansvarliggjøring av elevens beteende i skolen, og at de mulighetene læreren har til å stille krav til elevens oppførsel ikke kan forankres gjennom kompetansemålene.

4.4.2.10 Empati

I overordnet del av læreplanen i kapittel 2.1 Sosial læring og utvikling står det å kunne sette seg inn i hva andre tenker, føler og erfarer, som grunnlaget for empati mellom elevene. I fagplandelen under kjerneelementer i samfunnsfaget under temaet samfunnskritisk tenkning og sammenhenger skal elevene utvikle historisk empati. Det er ingen forekomster av begrepet empati i kompetansemål for fag.

Historisk empati kan handle om en medfølelse med hvordan vi mennesker har oppført oss gjennom historien. Kanskje kan det handle om en toleranse av uetisk atferd som har oppstått på bakgrunn av manglende sosiale rammer rundt vår tilværelse. Kanskje skal begrepet skape en åpning mot å forsøke å skape bedre rammer for vår tilværelse, slik at historisk empati ikke var nødvendig, men at heller elevene kunne utvikle historisk glede.

Empati forekommer ikke ut fra kompetansemål for fag. Dersom begrepet empati ble brukt i kompetansemål for fag, måtte læreren ha behandlet det, og begrepet ville garantert fått fokus. Slik det er nå, er det gjerne kompetansemålene fra læreplanen som får plass på tavlen, og tid brukt i å arbeide med sosiale mål blir i verste fall ansett som sløsing av tid man kunne brukt til faglige aktiviteter.

4.5 Estetisk danning

Estetikken knyttes til det som oppfatter som skjønt, og gjennom danningsteori koples estetikken til en allsidig utvikling av elevenes interesser og evner. Eleven skal få holde på med noe som interesserer hen, og mulighet for utvikling av latente evner skal styrkes i skolen. Det å lære gir mennesket nytelse i form av at vi forstår mer av verden rundt oss, som sjelelig estetisk-intellektuell danning. Denne nytelsen er benevnt gjennom formålsparagrafen der perspektiver rundt elevens skaperglede, engasjement og utforskertrang får plass.

4.5.1 Læringslyst

I overordnet del under formålet med opplæringen står det at elevene skal gis utfordringer som fremmer lærelyst. I kapittel 3 Prinsipper for skolens praksis gjentas det at elevene skal få utfordringer som fremmer lærelyst. I kapittel 3.2 Undervisning og tilpasset opplæring står det at skolen skal legge til rette for elevens lærelyst. Det er ingen forekomster av ordet lærelyst i fagplandelen.

Elevene skal gis utfordringer som fremmer læringslyst står det skrevet i overordnet del av læreplanen. Det er nesten som om læreren bør ha en tilleggsutdanning i psykologi dersom hen skal klare å fylle dette kravet. Læringslysten henger sammen med så mye annet, som for eksempel hjemmeforholdene til eleven, elevens dagsform, elevens forkunnskaper om et emne, elevenes tidligere erfaringer med mestring og nederlag, elevens motivasjoner for fremtiden, elevens utvikling av dyder, elevens modning og elevens samhandlingsevne.

Læringslyst står heller ikke nevnt i fagplanene. Det betyr at ansvaret for elevens læringslyst står og faller på læreren. Som en del av den kritisk-konstruktive didaktikken skal et av fokusområdene være metodebruk tilknyttet det å lære å lære. Å arbeide med metoder for læringsstrategier kan bidra til å skape en bevissthet rundt egen læring, noe som kan fremme læringslysten.

Læringslysten kan også knyttes til allsidig dannelse, for eksempel gleden under aktivitetdagen, ekskursjonen til skogen, eller kanoturen, for ikke å snakke om den fine fuglekassen, den myke puten eller den vakre akvarellen eleven klarte å skape. Ved å åpne undervisningen for medbestemmelse rundt ulike emner og oppgaver som skal behandles, kan læringsglede styrkes ved at elevene får sette seg inn i pensum knyttet til egen interesse.

Dersom læringslyst hadde vært representert i kompetansemål for fag, som for eksempel å finne frem til hva det er som gir deg læringslyst, så ville eleven måtte vurdere hva det er som gir hen lyst til å lære, noe som ville kunne bidra til identifisering av elevens muligheter til å oppnå læringslyst.

4.5.1.1 Læringsglede

I overordnet del av læreplanen i kapittel 3.2 Undervisning og tilpasset opplæring står det at for å skape læringsglede trenger man et bredt repertoar av læringsaktiviteter og -ressurser innenfor forutsigbare rammer. Det er ingen forekomster av læringsglede i fagplandelen.

Det er altså viktig med et bredt repertoar læringsressurser for å skape læringsglede. Det kan hende man sikter til vakre plakater på veggene, med farger, tall, bokstaver og begreper, bilder, tidslinjer eller sammenhengsfremstillinger knyttet til for eksempel bærekraft, ulike typer konkrete eller digitale ressurser. Ved at formuleringen om læringsglede ligger under kapittel 3.2, kan det anses som lærerens ansvar å sørge for elevens læringsglede. Her kan legges til rette for muligheten til å nå læringsglede, men i bunn og grunn avhenger læringsgleden av eleven. Læringsglede finnes ikke i fagplandelen, noe som frarøver elevene mulighet til å ansvarliggjøres, og med det roses, for utvikling av egen læringsglede gjennom kompetansemål.

4.5.1.2 Engasjement

I overordnet del under formålet med opplæringen står det at eleven skal få utfolde engasjement. I kapittel 1.4 Skaperglede, engasjement og utforskertrang står det at skolen skal la elevene utfolde engasjement. Opplæringen skal gi elevene rike muligheter til å utvikle engasjement.

I fagplandelen under fagets relevans og sentrale verdier i faget mat og helse står det at faget skal bidra til å utvikle elevens engasjement. I musikkfaget står det at faget gir elevene mulighet til å utvikle engasjement. I naturfag står det at faget skal bidra til elevens engasjement. I samfunnsfag står det at faget er sentralt for utvikling av engasjerte medborgere, og at faget skal bidra til engasjement. I kjerneelement i norskfaget under emnet tekst i kontekst skal elevene lese tekster for å bli engasjert. I tverrfaglige temaer under folkehelse og livsmestring i musikkfaget skal faget legges til rette for engasjement. Under temaet demokrati og medborgerskap i faget engelsk skal det å kommunisere med andre være med på å skape engasjement. Det er ingen forekomster av begrepet engasjement i kompetansemålene.

Engasjement er noe vi skal kunne forvente at elevene kommer til skolen med. Det burde forventes av elevene at de er engasjerte, all den tid vi fra samfunnets side bruker ressurser for å utdanne dem til medborgere som skal kunne oppnå gode liv. Selvfølgelig skal læreren gjøre sitt ytterste for å skape en undervisning som engasjerer, men hadde elevene vært klar over hvor heldige de er som får ta del i opplæring overhodet ville nok ikke engasjement vært en mangelvare.

Perspektivet som godt kan knyttes an til engasjement er hvor engasjerte, lystne og glade førsteklassinger gjerne er ved skolestart. Utfordringen i skolen blir å holde på dette

engasjementet oppover på klassetrinnene. Assosiasjoner knyttet til mestring, tidligere opplevelser av å lykkes, og hvordan disse erfaringene legger seg som et lag av gode eller dårlige minner vil det gå ut over rammene for denne oppgaven å drøfte, så det nevnes kun det at skolen ikke bør være en konkurransearena som skaper én vinner og flere tapere, men heller en samarbeidsarena der felles læring står sentralt, og vurderingen som gis knyttet til skolearbeid vurderes på en måte som styrker elevens identitet, heller enn å svekke den.

Begrepet engasjement har fått plass i overordnet del, men kun som en oppfordring om at elevene skal få utfolde engasjement, et pålegg som ikke konkretiseres ytterligere. Begrepet engasjement utdypes heller ikke i flertallet av fag som har engasjement med i sine fagplaner, kun språkfagene konkretiserer hva det er i fagene som kan bidra til elevenes engasjement. Begrepet engasjement tas ikke med videre i kompetansemål for fag, noe som muligens kan forstås gjennom at faktorer tilknyttet opplevelse av engasjement er omfattende. Det vil være vanskelig å måle graden av oppnåelse av engasjement, siden engasjement vises på ulike måter, og via ulike grader, knyttet til elevens personlighet.

Allikevel er engasjement en særlig viktig faktor for elevens tilegnelse av kunnskap, og risikoen for at elementer ved elevens engasjement forbigås i stillhet kan unngås gjennom å feste begrepet i kompetansemål. Etter danningsteori kan engasjement forstås som en dyd eleven bør ta ansvar for, utvikle, og ansvarliggjøres for.

4.5.1.3 Nysgjerrighet

I overordnet del i kapittel 1.3 Kritisk tenking og etisk bevissthet står det at skolen skal bidra til at elevene blir nysgjerrige. I kapittel 1.4 Skaperglede, engasjement og utforskertrang står det at barn og unge er nysgjerrige og ønsker å oppdage og skape.

I fagplandelen under fagets relevans og sentrale verdier i faget engelsk skal faget skape nysgjerrighet hos elevene gjennom å bidra til å utvikle elevenes forståelse av at deres oppfatning av verden er kulturavhengig. I naturfag er det praktisk og utforskende arbeid som skaper nysgjerrighet hos eleven. I kjerneelementer i faget kunst og håndverk skal nysgjerrighet utvikles. I mat og helse er det møtet mellom matkulturer og kulturelle aktiviteter som skal fremme nysgjerrighet. I samfunnsfag skal elevens nysgjerrighet utfoldes alene og sammen med andre, både i og utenfor klasserommet. I tverrfaglige tema under demokrati og medborgerskap i faget engelsk står det at nysgjerrighet kan oppstå gjennom kommunikasjon med andre verdensborgere fra ulike samfunn og kulturer. Ingen kompetansemål inneholder begrepet nysgjerrighet.

Overordnet del av læreplanen slår fast at barn er nysgjerrige, og at det er skolens ansvar å bidra til elevens nysgjerrighet. Nysgjerrigheten oppstår i det eleven møter noe fremmed, noe hen ikke forstår. Dette kan skape undring, *thaumazein* i elevens kognitive strukturer, og trangen til å få vite melder seg. Nysgjerrigheten er satt i sammenheng med det å skape og å oppdage, noe som kan knyttes til viktighet av variasjon i undervisningen. Variasjonen kan vises gjennom ekskursjoner, ulike arbeidsmetoder, organisering av undervisningen, bruk av ulike konkrete og læringsmidler, og muligheten elevene får til å lage produkter og gjennomføring av naturfaglige forsøk. Variasjon legger grunnlaget for en allsidig dannelse, og er med på å utvide perspektivet knyttet til identifisering av evner og interesser i eleven. Ved å få bli kjent med ulike typer aktiviteter kan eleven finne nye interesseområder som hen blir nysgjerrig på å utvikle videre.

Engelskfaget knytter nysgjerrigheten til elevens forståelse av verden som kulturavhengig. Å oppdage at andre har en annen virkelighetsoppfatning enn en selv kan bidra til å skape undring, og til å fremme nysgjerrighet for å finne ut av deres oppfatning av verden. Gjennom møter med ulike kulturforståelser av verden kan egen forståelseshorisont berikes. Det kan skje gjennom å skape tilknytningspunkter mellom kognitive strukturer, gjennom bidraget de nye perspektivene har for forståelsen av den andres livssituasjon, eller innsyn i vakker estetikk knyttet til ulike arkitektur, klesdrakter eller folkefester.

Å kreve at eleven skal utvikle kompetanse i nysgjerrighet ser ikke ut til å være nødvendig, gjennom at ansvaret for å bidra til utvikling av elevens nysgjerrighet etter overordnet del er knyttet til skolen. Nysgjerrighet ville også være vanskelig å måle, selv om graden av nysgjerrighet fint kunne ha blitt vurdert dersom læreren tok seg tid til det. Å skulle strekke ansvaret for bidrag til oppnåelse av elevens nysgjerrighet dithen at læreren nærmest må personlighetsteste eleven kan virke noe i overkant, selv om det ville kunne bidra til å få tak i det som engasjerer og motiverer eleven til å finne skolen interessant og spennende.

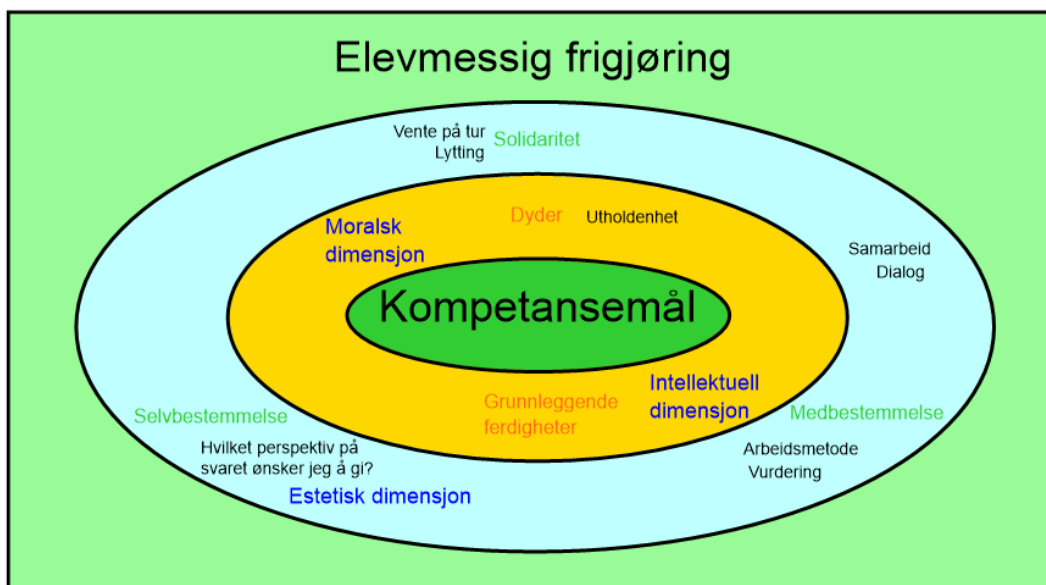
Nysgjerrigheten åpner for dannelse, ved at eleven gjennom nysgjerrigheten tar et skritt mot verdens allmennhet, ser etter forståelser av allmennheten, og tar imot de inntrykkene som formidles via verden.

4.6 Dannende didaktikk

Læreren kan ikke danne eleven, danningen må skje på bakgrunn av elevens involvering i skolemessig arbeid. Det går allikevel an å legge opp til dannende læring, men da må noen faktorer være på plass. Som første punkt, det overordnede punktet, står elevens frigjøring. Det

er denne frigjøringen som krever utvikling av evnene selvbestemmelse, medbestemmelse og solidaritet. Det er vår tenkning som frigjør oss, og som åpner for danning til allmennmenneskelighet. Tenkningen blir disiplinert av normene i samfunnet, og danning skal åpne opp for å tørre å tenke utenfor det normative, til å tenke fritt. Det å tørre å tenke fritt henger sammen med modning, og skolens oppgave er å oppdra elevene til modenhet. Dersom den kritisk-konstruktive didaktikken skulle ligget til grunn for pedagogiske bestrebelser måtte elementer fra modellen under ligge til grunn for opplæringen.

Modellen av dannende didaktikk må ses i sammenheng. Alle komponentene i den er viktige, og det er samspillet mellom de ulike delene av undervisningen som skaper frigjøringen, danningen.

4.6.1 Grunnleggende ferdigheter

I overordnet del i kapittel 2.3 Grunnleggende ferdigheter ses ferdighetene på som en del av den faglige kompetansen og nødvendige redskaper for læring og faglig forståelse. De anses som viktige for utviklingen av elevenes identitet og sosiale relasjoner, og for å kunne delta i utdanning, arbeid og samfunnsniv. De grunnleggende ferdighetene skal ses både i sammenheng med hverandre og på tvers av fag. I fagplanen er alle de grunnleggende ferdighetene representert i hvert enkelt fag, med unntak av engelsk og norsk der den grunnleggende ferdigheten å kunne regne er utelatt i begge fag. De grunnleggende

ferdighetene er tilknyttet alle skolens kompetansemål med unntak av ett kompetansemål i naturfag etter 10. trinn og ett kompetansemål i norsk etter 4. trinn.

De grunnleggende ferdighetene legger grunnlaget for kunnskapstilegnelse, og settes i sammenheng med utvikling av sosiale relasjoner. Det grunnleggende ferdigheter kan ha å si for utvikling av sosiale relasjoner kan være knyttet til at du anses som interessant dersom du er god i skolefag, at du kan finne venner gjennom en felles interesse for et tema, at du kan lese og svare på chatmeldinger, delta på sosiale medias digitale plattformer eller være politisk aktiv. Grunnleggende ferdigheter handler om å tilegne seg en mulighet for å kunne leve opp til sitt potensiale, og det er forventet fra samfunnets side at du skal klare å lese, skrive, regne, forklare deg muntlig, og kunne bruke digitale verktøy.

Klafki (2018) gjør plass til grunnleggende ferdigheter i sin didaktikk, men han setter grunnleggende ferdigheter, evner og kunnskaper i sammenheng. Det betyr at selv om de grunnleggende ferdighetene anses som viktige, vil det også være viktig å utvikle elevens grunnleggende evner og kunnskap⁵.

4.6.2 Dyder

Begrepet dyd fremkommer ikke av læreplanen. Dyd er et gammeldags begrep, og forstås kanskje best i vår som verdi. Er man dydig så innehas gode verdier og holdninger, og disse egenskapene ved en selv åpner opp for danning. Gjennom å for eksempel være vennlig og høflig kan en stifte nye bekjenskaper som vil kunne være utviklende, og gjennom å inneha konsentrasjonsevne og pågangsmot kan en mestre det nærmest uoppnåelige. Klafki (2018) vektla elevenes dyder. Verken selvdisciplin, konsentrasjonsevne eller yteevne står nevnt i læreplanen, selv om den moralske dyd er avgjørende for om eleven arbeider på fornuftig måte i skolemessig sammenheng.

4.6.3 Eksemplarisk undervisning

Eksemplarisk undervisning er et av fire elementer tilknyttet problembasert undervisning. Bruk av eksempler skal fungere som grunnlag for en generalisering og åpne for at elevene kan trekke sammenhenger på allmenn-generelt nivå.

---

⁵ Kan knyttes til det fundamentale og det elementære. Se Straum (2018).

4.6.3.1 Eksemplarisk/ eksempler

Eksemplarisk fremkommer ikke av overordnet del av læreplanen. I fagplandelen under kjerneelementer i faget kunst og håndverk under emnet kulturforståelse står det at elevene skal møte eksempler på hvordan kunsten er med på å forme kultur, samfunnsutvikling og folks identitet.

I kompetansemål i naturfaget etter 2. trinn skal eleven: «gi eksempler på noen vanlige sykdommer og samtale om hva man kan gjøre for å verne kroppen mot smittsomme sykdommer». Etter 4. trinn skal eleven: «gi eksempler på god dyrevelferd og reflektere over hvordan dyrs behov kan ivaretas». Etter 7. trinn skal eleven: «gi eksempler på hvordan naturvitenskapelig kunnskap er utviklet og utvikler seg», «gi eksempler på hvordan tradisjonell kunnskap har bidratt og bidrar til naturvitenskapelig kunnskap», «gjøre rede for hvordan organismer kan deles inn i hovedgrupper, og gi eksempler på ulike organismers særtrekk», og «foreslå tiltak for å bevare det biologiske mangfoldet i nordområdene og gi eksempler på betydningen av tradisjonell kunnskap i naturforvaltning». Etter 10. trinn skal eleven: «gi eksempler på dagsaktuell forskning og drøfte hvordan ny kunnskap genereres gjennom samarbeid og kritisk tilnærming til eksisterende kunnskap», «gi eksempler på og drøfte aktuelle dilemmaer knyttet til utnyttelse av naturressurser og tap av biologisk mangfold», «gi eksempler på samers tradisjonelle kunnskap om naturen og diskutere hvordan denne kunnskapen kan bidra til bærekraftig forvaltning av naturen», og «bruke platetektonikkteorien til å forklare jordas utvikling over tid og gi eksempler på observasjoner som støtter teorien». I samfunnsfag etter 2. trinn skal eleven: «beskrive og gi eksempler på mangfold i Norge, med vekt på ulike familieformer og folkegrupper, inkludert det samiske urfolket», «utforske og gi eksempler på hvordan mennesker påvirker klima og miljø, og dokumentere hvordan påvirkningene kommer til syne i nærmiljøet», «presentere og gi eksempler på rettigheter barn har i Norge og verden, og hva barn kan gjøre ved brudd på disse rettighetene», «utforske og gi eksempler på hvordan barn kan påvirke beslutninger og samarbeide om demokratiske prosesser», og «utforske og gi eksempler på hvordan mennesker i ulike deler av verden påvirker hverandres liv». Etter 4. trinn skal eleven: «utforske og gi eksempler på noen sider ved bærekraftig utvikling». Etter 7. trinn skal eleven: «gi eksempler på hva lover, regler og normer er, og hvilken funksjon de har i samfunnet, og reflektere over konsekvenser av å bryte dem».

Kunst og håndverksfaget tar opp bruken av eksempler i fagplandelen for å belyse utviklingen av kultur, identitet og samfunnet, men dette perspektivet tas ikke med til delen

med kompetansemål. Eksempelbruken etter danningsteori krever at eksempelet åpner opp for å forstå en del av saken, en forståelse som senere skal bre seg ut til å gjelde en helhetlig forståelse av noe allmenngyldig. Kompetansemålene fra natur- og samfunnsfaget åpner for en generalisering.

Danningsteoriens eksempelbruk skal omhandle store nøkkelspørsmål, noe kompetansemålene i noen grad reflekterer. Kompetansemålet i naturfag etter 7. trinn vil kunne knyttes til nøkkelspørsmålet om klima og miljø gjennom oppmerksomheten rundt bevaring av biologisk mangfold. I naturfag etter 10. trinn er det også tilknytning til nøkkelspørsmålet om klima og miljø gjennom perspektivet knyttet til utnyttelse av naturressurser og tap av biologisk mangfold og bærekraftig forvaltning av naturen. Tre av kompetansemålene etter 2. trinn i samfunnsfag kan knyttes til spørsmålet om ulikhet gjennom fokuset på mangfold, rettigheter for barn, og oppmerksomheten mot mennesker i ulike deler av verden. Spørsmålet om miljø er tilknyttet hvordan mennesker påvirker klima og miljø og bærekraftig utvikling. Spørsmålet om relasjonen mellom oss ivaretas gjennom ulike familieformer og folkegrupper og påvirkning av hverandres liv.

4.6.3.2 Sammenhenger

I overordnet del i kapittel 2.2 Kompetanse i fagene står det at elevene skal kjenne til sammenhenger innenfor ulike fagområder og temaer. De skal utvikle forståelse av sentrale elementer og sammenhenger innenfor et fag. I kapittel 2.4 Å lære å lære beskrives oppnåelsen av dypere innsikt som det å se sammenhenger mellom kunnskapsområder. I kapittel 2.5 Tverrfaglige temaer skal kunnskapsgrunnlaget elevene besitter åpne for å kunne se sammenhenger på tvers av fag.

I fagplandelen under fagets relevans og sentrale verdier i faget mat og helse skal elevens forståelse av sammenhenger mellom kosthold og helse utvikles. I matematikkfaget skal mønstre og sammenhenger forstås gjennom modellering og anvendelser. I samfunnsfag skal elevene se sammenhenger mellom individuelle valg, samfunnsstrukturer og tålegrensen i naturen. I kjerneelementer i faget engelsk under emnet språklæring skal eleven se sammenhenger mellom engelsk og andre språk. I faget kunst og håndverk under visuell kommunikasjon ses utvikling av tegneferdigheter på som sentralt for å kunne kommunisere sammenhenger. I faget matematikk under temaet utforskning og problemløsning skal elevene finne sammenhenger. Under temaet abstraksjon og generalisering skal elevene oppdage sammenhenger selv. Under matematiske kunnskapsområder skal eleven sine

kunnskapsområder danne grunnlaget for å utforske sammenhenger mellom kunnskapsområdene. I naturfaget under temaet energi og materie skal kunnskapen om energi og materie gjøre det mulig å se sammenhenger i naturfaget. I samfunnsfaget under temaet samfunnskritisk tenkning og sammenhenger skal elevene forstå sammenhenger mellom geografiske, historiske og nåtidige forhold. I tverrfaglige tema under temaet bærekraft i faget naturfag skal elevene sin kunnskap om sammenhenger i naturen skape forståelse for hvordan vi mennesker påvirker den. I samfunnsfag skal kunnskap om sammenhenger mellom natur og samfunn bidra til forståelse av bærekraft. I grunnleggende ferdigheter i faget matematikk under å kunne skrive skal elevene forklare sammenhenger ved hjelp av representasjoner. I naturfag under muntlige ferdigheter skal elevene kunne presentere og diskutere stadig mer komplekse sammenhenger i faget. I samfunnsfag under muntlige ferdigheter skal elevene kunne uttrykke egne meninger og begrunne argumentasjon i større årsakssammenhenger. Under å kunne regne vektlegges det å se sammenhenger.

I kompetansemål i faget mat og helse etter 7. trinn skal eleven: «vise sammenhenger mellom matvaregrupper og næringsstoffer som er viktige for god helse». I matematikk etter 3. trinn skal eleven: «utforske og forklare sammenhenger mellom addisjon og subtraksjon og bruke det i hoderegning og problemløsning». Etter 4. trinn skal eleven: «utforske og forklare sammenhenger mellom de fire regneartene og bruke sammenhengene hensiktsmessig i utregninger». Etter 5. trinn skal eleven: «utforske og forklare sammenhenger mellom brøker, desimaltall og prosent og bruke det i hoderegning». Etter 6. trinn skal eleven: «måle radius, diameter og omkrets i sirkler og utforske og argumentere for sammenhengen», «bruke ulike strategier for å regne ut areal og omkrets og utforske sammenhenger mellom disse», og «bruke variabler og formler til å uttrykke sammenhenger i praktiske situasjoner». Etter 7. trinn skal eleven: «representere og bruke brøk, desimaltall og prosent på ulike måter og utforske de matematiske sammenhengene mellom disse representasjonsformene». Etter 8. trinn skal eleven: «representere funksjoner på ulike måter og vise sammenhenger mellom representasjonene». Etter 9. trinn skal eleven: «utforske, beskrive og argumentere for sammenhenger mellom sidelengdene i trekanter». Etter 10. trinn skal eleven: «utforske sammenhengen mellom konstant prosentvis endring, vekstfaktor og eksponentialfunksjoner», «utforske matematiske egenskaper og sammenhenger ved å bruke programmering». I musikkfaget etter 4. trinn skal eleven: «samtale om og reflektere over hvordan musikk skaper mening når den brukes i ulike sosiale sammenhenger». I naturfag etter 10. trinn skal eleven: «sammenligne celler hos ulike organismer og beskrive sammenhenger mellom oppbygning og

funksjon» og «utforske sammenhenger mellom abiotiske og biotiske faktorer i et økosystem og diskutere hvordan energi og materie omdannes i kretsløp».

Sammenhengstenkning er av Klafki (2018) et element ved problembasert undervisning. Det er sammenhengstenkningen som åpner opp for reell forståelse av verden rundt oss. Sammenhengstenkning setter de ulike fragmentene av kunnskap sammen til en helhet, og åpner opp for at elevene kan løfte blikket og dra assosiasjoner mellom fag, temaer og sjelens intellektuelle, moralske og estetiske sider. Vi dannes til helhet gjennom å se sammenhenger.

Å se sammenhenger forbindes med dypere innsikt i overordnet del. Dybdeløring var et begrep som ble knyttet til prosessen med Fagfornyelsen, utviklingen av den nye læreplanen. Begrepet i seg selv fremkommer fire steder i læreplanen, i alle tre kapitlene, men ut over det finnes det ikke i fagplanene. En videre drøfting rundt begrepet dybdeløring vil gå ut over rammene for denne oppgaven, men det at det koples til sammenhenger er interessant nok i seg selv. Med andre ord er det altså evnen til å se sammenhenger som åpner opp for dypere læring, også forstått som kategorial dannning. Gjennom å se sammenhenger utfører vi generaliseringer, og vi tilknytter våre kognitive skjema, noe som skaper oversikt over kunnskapen, kunnskap om kunnskap; metakunnskap.

I fagplandelen til matematikk skal elevene se sammenhenger selv. Det betyr at de må få rom til å fundere, og de må ha lyst til å fundere. Dersom en medelev røper sammenhengen før koplingen er gjort i elevens eget hode, vil muligheten for utforskning av sammenhenger gå tapt. Viktigheten av et klassemiljø der respekt for den andres tid, og respekt for prosessen det er å lære står sentralt, vil kunne bidra til elevens mulighet for å kople sammen kunnskap. Et godt læringsmiljø krever at elevene er medansvarlige for undervisningen på et moralsk nivå, og at de anerkjenner retten til medelevenes læring. Et godt klassemiljø vil ha agenter som arbeider for medelevenes læring, gjennom å lytte, vente, og bli glade på den andres vegne dersom hen opplever et eureka-øyeblikk gjennom innsikten av sammenhengen mellom vinkel, linje og vinkelsum.

Samfunnsfaget søker elevens forståelse av sammenhenger mellom geografiske, historiske og nåtidige forhold. Denne formuleringen åpner tilgangen til den historiske samtid, noe som er viktig i et dannelsesperspektiv. Undervisningen som skal utvikle evne til sammenhengstenkning i eleven, må avdekke problemets historiske røtter, og opplyse om sentrale løsningsforslag og interesseperspektiver tilknyttet problemet. Arbeidet elevene gjør gjennom sammenhengstenkning skal bidra til en bred forståelse av temaet. Formuleringen fra

fagplandelen i samfunnsfag fant ikke veien ned til delen med kompetansemål, men et liknende kompetansemål bruker begrepet sammenlikne for at elevene skal kunne se sammenhengen mellom hvordan politiske, geografiske og historiske forhold påvirker levekår, bosettingsmønstre og demografi i forskjellige deler av verden.

Det er i hovedsak matematikkfaget som vektlegger sammenhenger i sine kompetansemål. Sammenhengene er rent matematiske, og kan utover å være tenkt ut i den historiske samtiden, ikke knyttes direkte til den.

4.6.3.3 Sortere

I overordnet del er ikke begrepet sortere representert. I fagplandelen under grunnleggende ferdigheter i faget matematikk under å kunne lese skal eleven kunne sortere informasjon i sammensatte tekster. I naturfaget under å kunne regne skal elevens bruke enkle metoder for å sortere. I kompetansemål i matematikkfaget etter 2. trinn skal eleven «utforske, tegne og beskrive geometriske figurer fra sitt eget nærmiljø og argumentere for måter å sortere dem på etter egenskaper». Etter 7. trinn skal eleven: «logge, sortere, presentere og lese data i tabeller og diagrammer og begrunne valget av framstilling». I naturfag etter 2. trinn skal eleven: «utforske og beskrive observerbare egenskaper til ulike objekter, materialer og stoffer og sortere etter egenskaper».

Å sortere kan knyttes til å kategorisere, ordne, og systematisere. Betydningen av begrepet i et danningsperspektiv kan tolkes til at eleven skal sortere kunnskap, for å få oversikt. Dette er dannende, da sorterte, oversiktlige kategorier fungerer som grunnlag for opptak av ny kunnskap, og bidrar til en sammenhengstenkning.

4.6.4 Metodisk undervisning

Å vektlegge ulike metoder for kunnskapstilegnelse står som det andre elementet ved problembasert undervisning. Klafki (2018) benytter seg av ordene å lære å lære, noe som sammenfaller med ordlyden i kapittel 2.4 av læreplanen.

4.6.4.1 Metoder

I overordnet del, i kapittel 1.3 Kritisk tenkning og etisk bevissthet står det at opplæringen må skape forståelse for at metodene for å undersøke virkeligheten må tilpasses det eleven ønsker å studere, og at valg av metode påvirker det eleven ser. Ny innsikt må vokse frem på bakgrunn av granskning av etablerte ideer gjennom metodebruk.

I fagplandelen under fagets relevans og sentrale verdier i naturfaget står det at eleven gjennom bruk av naturfaglige metoder vil få grunnlag til å forstå hvordan naturfaglig kunnskap brukes og utvikles. I samfunnsfag skal elevene gjennom bruk av samfunnsfaglige metoder utvikle et aktivt medborgerskap. I kjerneelementer i faget KRLE under emnet utforskning av religioner og livssyn med ulike metoder står det at elevene skal bruke varierte metoder. I faget matematikk under emnet utforskning og problemløsning skal elevene utvikle en metode for å løse et problem de ikke kjenner fra før. I naturfaget under emnet naturvitenskapelige praksiser og tenkemåter står det at kjerneelementene for naturfaget beskrives gjennom dets metoder. Under grunnleggende ferdigheter i naturfaget under å kunne regne skal eleven gå fra å bruke enkle metoder til å vurdere valg av metoder. I norskfaget under å kunne skrive ses skrivning på som en metode for å lære.

I kompetansemål i faget mat og helse etter 7. og 10. trinn er to mål tilknyttet hvert trinn omhandlende matlagningsmetoder. I samfunnsfag etter 10. trinn står det at elevene skal bruke samfunnsfaglige metoder.

Bruk av metode virker fra overordnet del å være knyttet til bruk av den vitenskapelige metoden. Hvilke metoder som skal brukes er ikke beskrevet. I fagplandelen knyttes ulike metoder til ulike fag. Kun norskfaget setter metodebruk eksplisitt i forbindelse med læring. Det er allikevel underforstått at læring skal skje i de andre fagene. Kompetansemålene handler om metoder tilknyttet det aktuelle faget.

4.6.4.2 Læringsstrategier

I overordnet del i kapittel 2.4 å lære å lære står det at opplæringen skal fremme elevens læringsstrategier. De utvikler dypere innsikt når de behersker et mangfold av strategier for å tilegne seg, dele og forholde seg kritisk til kunnskap.

I fagplandelen under kjerneelementer i engelskfaget i emnet kommunikasjon skal elevene ta i bruk egnede strategier for å kommunisere muntlig og skriftlig. I emnet språklæring skal elevene kunne bruke språklæringsstrategier. I matematikkfaget under emnet utforskning og problemløsning skal elevene legge mer vekt på strategiene enn løsningene. Algoritmisk tenkning ses på som viktig i prosessen med å utvikle strategier. Under abstraksjon og generalisering skal elevene gradvis utvikle strategier. Under matematiske kunnskapsområder skal elevene tidlig utvikle regnestrategier. I grunnleggende ferdigheter i faget engelsk under muntlige ferdigheter skal elevene kunne velge egnede strategier. Under å kunne skrive skal elevene velge egnede skrivestrategier. Under å kunne lese skal elevene

bruke lesestrategier. I matematikkfaget skal elevene drøfte strategier med andre. Under å kunne regne skal den matematiske utviklingen skje gjennom bruk av strategier. I musikkfaget under å kunne lese skal elevene utvikle lyttestrategier. I naturfaget under digitale ferdigheter skal eleven beherske søkestrategier. I norskfaget under å kunne skrive skal elevene beherske skrivestrategier. Under å kunne lese skal elevene beherske lesestrategier.

I kompetansemål i engelskfaget etter 7. trinn skal eleven: «bruke enkle strategier i språklæring, tekstskaping og kommunikasjon». Etter 10. trinn skal eleven: «bruke varierte strategier i språklæring, tekstskaping og kommunikasjon». I faget kunst og håndverk etter 7. trinn skal eleven: «bruke ulike strategier for idéutvikling og problemløsning». I matematikkfaget etter 3. trinn skal eleven: «utvikle og bruke hensiktsmessige strategier for subtraksjon i praktiske situasjoner» og «bruke kommutative, assosiative og distributive egenskaper til å utforske og beskrive strategier i multiplikasjon». Etter 4. trinn skal eleven: «utforske, bruke og beskrive ulike divisjonsstrategier». Etter 5. trinn skal eleven: «utvikle og bruke ulike strategier for regning med positive tall og brøk og forklare tenkemåtene sine». Etter 6. trinn skal eleven: «utforske strategier for regning med desimaltall og sammenligne med regnestrategier for hele tall» og «bruke ulike strategier for å regne ut areal og omkrets og utforske sammenhenger mellom disse». Etter 7. trinn skal eleven: «utvikle og bruke hensiktsmessige strategier i regning med brøk, desimaltall og prosent og forklare tenkemåtene sine» og «bruke ulike strategier for å løse lineære ligninger og ulikheter og vurdere om løsninger er gyldige». Etter 8. trinn skal eleven: «utvikle og kommunisere strategier for hoderegning i utregninger». I norskfaget etter 2. trinn skal eleven: «lese med sammenheng og forståelse på papir og digitalt og bruke enkle strategier for leseforståelse». Etter 4. trinn skal eleven: «lese tekster med flyt og forståelse og bruke lesestrategier målrettet for å lære». Etter 7. trinn skal eleven: «bruke lesestrategier tilpasset formålet med lesingen». Etter 10. trinn skal eleven: «beskrive og reflektere over egen bruk av lesestrategier i lesing av skjønnlitteratur og sakprosa».

Læringsstrategier handler om å lære å lære. I overordnet del knyttes læringsstrategier til kritisk tenkning, og det oppfordres til utvikling av ulike typer læringsstrategier for å oppnå dypere læring. Fagplandelene utdyper hvilke læringsstrategier som kan knyttes til de ulike fagene, og språklæringsstrategier, regnestrategier, skrivestrategier, lesestrategier, lyttestrategier og søkestrategier er nevnt. Det viser seg at bruk av strategier finner sin vei ned til kompetansemålene.

Bruk av strategier kan ses på som en evne, noe personlig, som eleven skal bruke i skolemessig arbeid. Det går an å vurdere bruk av strategier, selv om læreren ikke kan få innblikk i hvor stor grad av forståelse av læringen strategien bidrar til i elevens hode uten å se bak bruk av strategien.

Det at en personlig kvalitet har fått plass i kompetansemålet, en evne som fordrer dydig innsats, ansvarliggjør eleven med tanke på egen læring. Det stilles krav til elevens innsats ut over å produsere riktig svar, men en innsats i form av å tilegne seg kvaliteter som kan være nyttige for eleven på både på kort og lang sikt.

4.6.4.3 Fremgangsmåter

I overordnet del i kapittel 3.2 Undervisning og tilpasset opplæring skal lærerne støtte og veilede elevene til å kunne velge egnede fremgangsmåter. I fagplandelen under kjerneelementer i faget matematikk under emnet utforskning og problemløsning legger mer vekt på fremgangsmåtene enn løsningene. Under emnet resonnering og argumentasjon skal elevene begrunne sine fremgangsmåter. I grunnleggende ferdigheter i faget kunst og håndverk under emnet å kunne regne skal elevene bruke matematiske fremgangsmåter i praktisk skapende arbeid. I matematikkfaget under å kunne regne skal elevene bruke fremgangsmåter til å gjøre utregninger og vurdere om løsninger er gyldige.

I kompetansemål for fag i faget matematikk etter 8. trinn skal eleven: «bruke potenser og kvadratrøtter i utforskning og problemløsning og argumentere for framgangsmåter og resultater». Etter 10. trinn skal eleven: «bruke funksjoner i modellering og argumentere for framgangsmåter og resultater».

Egnede fremgangsmåter skal støttes frem gjennom veiledning fra læreren. Det finnes mange ulike fremgangsmåter som kan brukes for å løse en oppgave, og læreren kan mange av dem. Det å bruke tid på å finne frem til en fremgangsmåte som passer eleven er viktig og riktig tidsbruk ved at det åpner muligheten for læring.

Matematikkfaget hevder å legge mer vekt på fremgangsmåtene enn løsningene. Ja, det betyr vel at dersom fremgangsmåten er riktig, vil svaret bli riktig. Det som er så fint med en god fremgangsmåte er at den fungerer hver gang. Har du først lært deg en metode som virker for deg, så åpner den opp kunnskapstilgangen med letthet. Kan du metoden så kan du faget, særlig i matematikk.

Fremgangsmåter finnes i to kompetansemål, tilknyttet matematikk. Nå er allerede begrepet argumentere drøftet, men i sammenheng med matematikkfaget er det interessant at

elevene skal argumentere for fremgangsmåten. Det vil si at faget faktisk legger vekt på fremgangsmåtene. Det blir ikke stående som en luftig formulering i fagplanen, men finner form og konkretiseres gjennom kompetansemålet.

4.6.5 Handlingselement i undervisningen

Å vektlegge handlingsaspektet tilknyttet kunnskapstilegnelse står som det tredje elementet ved problembasert undervisning. Skolen skal ikke bare være et sted der den tenkningen stimuleres, elevene skal også gjøre noe praktisk tilknyttet emner de jobber med på skolen.

Det går an å argumentere for at det å skrive, regne og lese er praktiske handlinger, men handlingselementet ved den kritisk-konstruktive didaktikken krever handlinger i form av å gjennomføre spørreundersøkelser eller bruke ulike media i for å binde sammen elementer ved pensum.

Ved at læreplanen åpner for tverrfaglig undervisning, er det nærliggende å innlemme prosjektarbeid som en metode som forbinder elementer ved pensum. Åpningen mot handlingselementet ved undervisningen kan gjøres mot bruk av for eksempel PowerPoint, meningsmålinger blant elever i klassen eller fra lokalmiljøet eller oppsøking av en bedrift for å gjennomføre et intervju.

4.6.6 Forbindelse mellom faglig og sosial læring

Å forbinde faglig og sosial læring gjennom samarbeid står som det fjerde elementet ved problembasert undervisning. Samarbeidet settes som faktor for foreningen mellom faglig og sosial læring, og det går an å tolke forbindelsen mellom faglig og sosial læring som det som skal ivareta utvikling av moralsk danning i elevene. Gjennom å samarbeide om et fagstoff, må elevene håndtere eventuelle konflikter som oppstår, hen kan virke som hjelpeagent dersom medeleven opplever utfordringer med fagstoffet, og hen kan berike den andres eller klassens perspektiver gjennom muntlig presentasjon av en større gruppe ideer, kritikk og personlige argumenter.

4.6.6.1 Samarbeid

I overordnet del i kapittel 1.4 Skaperglede, engasjement og utforskertrang står det at samarbeid inspirerer til at nye ideer kan omsettes til handling. I kapittel 1.6 Demokrati og medvirkning står det at alle deltakere i skolefelleskapet skal skape rom for samarbeid. I kapittel 2 Prinsipper for læring, utvikling og danning står det at danning skjer gjennom

samarbeid med andre. I kapittel 2.1 Sosial læring og utvikling skal lærere fremme samarbeid som gir elevene mot til å ytre egne meninger og si i fra på andres vegne. Alle skal lære å samarbeide. I kapittel 2.5 Tverrfaglige temaer skal elevene forstå hvordan vi gjennom samarbeid kan finne løsninger.

I fagplandelen under fagets relevans og sentrale verdier i faget kroppsøving skal faget fremme samarbeid gjennom bevegelsesaktivitet og naturferdsel. I faget kunst og håndverk skal samarbeid mellom lokalt kultur- og næringsliv knytte elevens skapende arbeid til aktuelle problemstillinger. I faget mat og helse skal faget stimulere til samarbeid gjennom sosialt fellesskap rundt matlagning. I faget matematikk skal elevene samarbeide gjennom problemløsning. I musikkfaget skal aktiviteter i faget legge til rette for utvikling av evne til samarbeid. I kjerneelementer i faget kroppsøving under temaet deltakelse og samspill i bevegelsesaktiviteter ses samarbeid på som nødvendig for å fremme læring. I faget mat og helse under temaet mat og måltid som identitets- og kulturuttrykk ses matlagning på som samarbeid. Under tverrfaglige temaer i folkehelse og livsmestring i faget mat og helse skal praktisk samarbeid styrke elevens opplevelse av tilknytning og fellesskap. Under demokrati og medborgerskap i faget kroppsøving skal samarbeid styrke opp under forståelse av demokratiske verdier og spilleregler. I grunnleggende ferdigheter under digitale ferdigheter i samfunnsfag skal eleven kunne samarbeide.

I kompetansemål i faget KRLE etter 4. trinn skal eleven: «samarbeide med andre i filosofisk samtale». I faget kroppsøving etter 4. trinn skal eleven: «utforske uteaktiviteter og samarbeide med andre under vekslende årstider i nærmiljøet». I musikkfaget etter 10. trinn skal eleven: «samarbeide med andre om å planlegge og gjennomføre øvingsprosesser [...]». I naturfag etter 10. trinn skal eleven: «[...] drøfte hvordan ny kunnskap genereres gjennom samarbeid [...]». I samfunnsfag etter 2. trinn skal eleven: «utforske og gi eksempler på hvordan barn kan påvirke beslutninger og samarbeide om demokratiske prosesser». Etter 4. trinn skal eleven: «[...] samarbeide med andre om å finne konstruktive løsninger [på konflikter]». Etter 7. trinn skal eleven: «utforske [...] hvordan samarbeid mellom land kan bidra til å motvirke den globale utfordringen ved bærekraftig utvikling [...]». Etter 10. trinn skal eleven: «utforske og beskrive hvordan [...] samarbeid har betydning for nasjonal politikk, menneskers liv og likestilling og likeverd».

Samarbeid kan fungere som forbindelse mellom faglig og sosial læring, og bidra til å utvikle elevenes moralske dannelse gjennom utvikling av dyder som frustrasjonstoleranse,

konflikthåndtering, evne til å gi støtte til medeleven eller bidra på konstruktiv måte i gruppearbeid.

Samarbeid settes i overordnet del i sammenheng med inspirasjon om å gå fra en idé, til handling. Dette kan skje i forbindelse med for eksempel prosjektarbeid, der elevene samtaler om hvordan de skal gå frem for å løse oppgaven, før de iverksetter arbeidet. Ved å samarbeide rundt en problemstilling vil flere ulike perspektiv kunne dukke opp. Det kan bidra til en berikelse av faglige tilknytningspunkter, noe som er sentralt knyttet til arbeid med nøkkelproblemer. Sammenhengen mellom samarbeid og det å finne ulike løsninger gjenfinnes i overordnet del av læreplanen. Når elever skal samarbeide for å finne ulike løsninger, er det viktig at toleransen for ulike meninger er høy, at elevene lytter til det medelevene sier, sammen med at de tør å fremme eget synspunkt på saken.

Samarbeid kan fremme elevens mot til å ytre seg. Det kan være enklere å fremsi et utsagn som er blitt diskutert i en gruppe. Da har eleven sikret seg konsensus for utsagnet, det er blitt akseptert av det lille gruppefelleskapet, og det kan da virke tryggere å skulle si det høyt til resten av klassen. Gruppesamarbeidet kan dermed åpne tilgangen til faglige perspektiv som ellers ville kunne forblitt skjult.

Samarbeid rundt problemløsning trekkes frem i fagplanen til matematikkfaget, men formuleringen står ikke oppført i kompetansemål for faget. Det vil si at læreren må bemerke seg formuleringen gjennom å lese fagplanen i matematikk, for å få tilgang til oppfordringen om at elevene skal samarbeide i matematikkfaget.

Samarbeid blir satt til å være nødvendig for å fremme læring i kroppsøvningsfaget. I kroppsøving spiller elevene ofte lagidrett, de danser eller samarbeider gjennom ulike aktiviteter. Evnen til samarbeid må være til stede for å kunne delta i aktivitetene, og den faglige og sosiale læringen sammenbindes av nødvendighet. Fravær av samarbeidsferdigheter kan gjøres ekstra synlige i kroppsøving, gjennom det visuelle uttrykket som skapes dersom en elev ikke deltar. Samarbeid i kroppsøving skal også styrke opp under forståelse av demokratiske verdier og spilleregler. Det faglige i denne sammenhengen er spillereglene, samarbeidet åpner for å bli enige om reglene, og verdiene elevene styrer etter bestemmer hvordan samarbeidet fungerer.

Kompetansemålet i KRLE krever at elevene samarbeider i filosofisk samtale. Den filosofiske samtalen kan anses som en metode, og etterfølgelse av regler for metoden er viktig for å kunne gjennomføre samtalen på korrekt vis. Dermed bindes det faglige og det sosiale tett

sammen gjennom at samtalen ikke kan gjennomføres uten at samarbeidet om metoden finner sted.

Samarbeid finner veien til kompetansemålene i flere fag. Det betyr at eleven ansvarliggjøres for sine samarbeidsevner, og at læreren kan bruke kompetansemålet som grunnlag for å kreve samarbeidsferdigheter. Andre begreper som kan settes i sammenheng med samarbeid er samhandling og samspill.

4.6.6.2 Konflikter

I overordnet del i kapittel 1.6 Demokrati og medborgerskap står det at elevene skal lære å løse konflikter på en fredelig måte. I kapittel 2.1 Sosial læring og utvikling står det at lytting og argumentasjon for eget syn gir grunnlag for å håndtere konflikter. I fagplanen i kjerneelementer for KRLE under emnet etisk refleksjon står det at etisk refleksjon gir mulighet til å håndtere konflikter. I samfunnsfaget i emnet demokratiforståelse og deltakelse står det at elevene skal forstå hvorfor konflikter har oppstått og oppstår.

I kompetansemål for samfunnsfaget etter 4. trinn skal eleven: «samtale om hvorfor det oppstår konflikter i skole- og nærmiljøet, lytte til andres mening og samarbeide med andre om å finne konstruktive løsninger». Etter 7. trinn skal eleven: «reflektere over hvorfor konflikter oppstår, og drøfte hvordan den enkelte og samfunnet kan håndtere konflikter». Etter 10. trinn skal eleven: «gjøre rede for årsaker til og konsekvenser av sentrale historiske og nåtidige konflikter og reflektere over om endringer av noen forutsetninger kunne ha hindret konfliktene».

Oppfordringen om å skulle løse konflikter på en fredelig måte fra overordnet del kan knyttes til nøkkelproblemet om oppdragelse til fred. Ved å håndtere konflikter på en måte som ivaretar den andre, gjennom å forstå at konflikten har sitt utspring i ulik smak, ulik forforståelse av en sak eller ulik oppdragelse, flyttes konflikten fra person, over til saken konflikten dreier seg om. Da vil muligheten for å håndtere konflikten ha sprunget ut, og mulighetsrommet for å kunne lære noe av den andre åpner seg.

Lytting settes som grunnlag for å håndtere konflikter i overordnet del. Dersom man er involvert i en konflikt, kan det være vanskelig å få tak på hva den andre egentlig mener. Man kan bli opptatt av å fremme eget synspunkt, fremfor å lytte til, og vurdere, den andres utsagn. Personlige overbevisninger kan stå i veien for interessen av å sette seg inn i den andres perspektiv, og løsningen på konflikten kan kreve en tredjepart for å oppløses. Lytting er del av en dialog med en selv. Ved å lytte vil det som sies måtte vurderes og søkes forstått. Det betyr

at dersom man tar seg tid til å lytte i en konflikt, kan konflikten kjøles ned, og rasjonaliteten kan finne veien ut i situasjonen.

Argumentasjon for eget syn knyttes til å håndtere konflikter. Dersom konflikten er forankret i noe faglig, vil det argumentet som ligger nærmest sannheten gjerne vinne. Argumentasjon for eget syn kan bidra til å bringe de faglige perspektivene på banen, og de vil kanskje måtte revurderes i møte med bedre begrunnede faglige argument.

Dersom konflikten omhandler et moralsk perspektiv, vil det fellesskapet mener er riktig handling tilknyttet situasjonen gjerne bestemme hva som er riktig. Moralske konflikter kunne ha ulike svar avhengig av konteksten konflikten oppstår i, og ulike forhold som har betydning for helheten av situasjonen skal telles med. Konflikter vil alltid kunne oppstå, og måten en håndterer en konflikt på kan bestemme om en vokser eller krymper i anseelse fra medelever.

KRLE-faget setter etisk refleksjon som mulighet til å håndtere konflikter. Dersom konflikten er knyttet til om noe er riktig eller feil, så fungerer etisk refleksjon godt til å kunne finne en løsning på problemet. Ved å forsøke å se konflikten i et allment perspektiv, og å finne ut av hva som ville være den beste generelle tilnærmingen i en slik konflikt, kan løsningen på konflikten tre frem. Konflikter er noe man kan oppleve på daglig basis, for eksempel i form av en indre konflikt om å hevde sin rett, eller om å la det gå. Gadamer (2012) knytter allmenndanning til å oppgi det partikulære begjær til fordel for det allmenne gode. Det betyr at en dannet person kan la noen konfliktfylte øyeblikk passere, til fordel for å bevare roen i fellesskapet. Det betyr ikke at man nødvendigvis skal slippe å hevde sin egen rett, men at man kan ta diskusjonen på tomannshånd etter å ha tenkt igjennom saken.

Samfunnsfaget legger vekt på å forstå hvorfor konflikter har oppstått, og oppstår, noe som kan knyttes an til forståelse av den historiske samtid, og perspektiver fra flere nøkkelpoblemer. Trekket perspektiver tilknyttet fredsproblematikk inn i bildet vil det være mulig å vektlegge krigene som har oppstått gjennom historien. Legges perspektiver tilknyttet klima og miljø til grunn kan konflikter mellom urfolk og innflyttere løftes frem, sammen med tilknytningspunkter mellom økonomi, handel og reisevirksomhet. Konflikter knyttet til ulikhet mellom oss kan ses i sammenheng med diskriminering. Relasjonelle konflikter kan oppstå gjennom møter med ulike personligheter, der forståelsen av den andre vanskeliggjøres grunnet manglende forståelse av den andres kroppsspråk, og feiltolkninger av den andres ytringer. Noe som var ment på en nøytral måte, kan oppfattes i negativ forstand i enkelte situasjoner, og det kan gi opphav til konflikter. Ved å løfte konfliktproblematikk opp til

diskusjonsnivå, kan ulike perspektiver belyses, og elevene kan stå bedre rustet i møte med en eventuell konflikt. Konfliktoppståelsesperspektivet tas med ned i kompetansemål for fag, og bygges opp fra lokalt nivå, via nasjonalt nivå, opp til globalt nivå gjennom grunnskolen.

Læreplanen tar altså inn elementer som er av betydning for praksis, og vektlegger håndtering av konflikter både i overordnet del av læreplanen og fagplandelen. Læreren vil mest sannsynlig møte konflikter flere ganger gjennom sin yrkeskarriere, både gjennom forbindelsen av faglig og sosial læring, men også gjennom håndgemeng blant elever, eller gjennom det å skulle forholde seg til ulike typer kollegaer.

4.6.6.3 Hjelp

Begrepet hjelpe, i form av at eleven skal hjelpe, fremkommer ikke av læreplanen. Det at elever hjelper hverandre med å finne svar på oppgaver er noe som forekommer i skolen. Det går også an å legge opp til at elevene skal hjelpe hverandre, for eksempel kan læreren sette sammen læringspar som får mulighet til å bistå hverandre dersom en av dem står fast i løsningsprosessen av en oppgave. Sammenbindingen mellom den faglige og sosiale læringen vil på den måten ivaretas.

4.6.6.4 Presentere/ representere

Presentere eller representere er ikke representert i overordnet del av læreplanen. I fagplandelen under kjerneelement for fag i faget norsk under emnet muntlig kommunikasjon skal elevene presentere på hensiktsmessige måter. I grunnleggende ferdigheter i KRLE under muntlige ferdigheter skal elevene presentere faglige emner. Utviklingen skal gå i retning presentasjon av komplekse faglige problemstillinger. I mat og helse under muntlige ferdigheter skal utviklingen gå i retning av å presentere stadig mer komplekse temaer. Under digitale ferdigheter skal eleven presentere fakta. I matematikk under å kunne skrive skal elevene presentere løsninger som er tilpasset mottakeren og situasjonen. Under digitale ferdigheter skal eleven presentere informasjon ved hjelp av digitale verktøy. Utviklingen skal gå i retning av presentasjon av matematiske problemer. I naturfag under muntlige ferdigheter skal utviklingen gå mot å kunne presentere stadig mer komplekse sammenhenger i faget. I samfunnsfag under å kunne skrive skal eleven presentere kunnskap og informasjon skriftlig i form av samfunnsfaglige undersøkelser. Under å kunne regne skal eleven presentere historiske og geografiske forhold. Bruk av begrepet presentere/ representere finnes i kompetansemål for alle fag, unntatt engelsk.

Elevene skal presentere komplekse emner, temaer og sammenhenger etter fagplandelen i flere fag. De skal også presentere og representere gjennom arbeid med kompetansemålene. Det betyr at sammenbindingen mellom den faglige og sosiale læringen ivaretas, gjennom krav til elevene om muntlig fremleggelse. For å kunne presentere en større gruppe ideer, kritikk og personlige argumenter må elevene inneha motet til å presentere foran en forsamling, og de må fylle eller strekke seg etter de faglige og normative kravene til en god presentasjon.

4.7 Dannende tverrfaglighet på bakgrunn av problembasert undervisning

Problembasert undervisning handler om helheten ved de fire delmomentene ved metoden som kjennetegnes av eksemplarisk undervisning, fokus på læringsstrategier, handlingstilnærmingen i undervisningen, og sammenbindingen mellom den faglige og sosiale læringen. Problembasert undervisning kan skape danning av kategorial art i eleven. Nøkkelprobatikk eller problembasert undervisning er ikke representert i læreplanen.

Tverrfaglighetens rolle i å oppnå danning må ses i sammenheng med problembasert undervisning. Tverrfaglighet skal bruke kompetansemålet, som grunnlag for å trekke ut et eksempel som kan settes i en sammenheng ut over selve kompetansemålet. For eksempel så vil det tverrfaglige kompetansemålet fra kroppsøving: «øve på trygg ferdsel i trafikken», kunne strekkes ut til å romme emosjonelle, økonomiske, praktiske, samfunnsmessige og personlige sammenhenger som åpner opp for en større forståelse av viktigheten av å ferdes på trygg måte i trafikken.

Læreplanen legger stor vekt på tverrfaglighet, og den finnes i overordnet del, i fagplandelen og i kompetansemål for fag. Det går an å se de tverrfaglige temaene i sammenheng, selv om dette ikke er eksplisitt uttrykt i læreplanen. Folkehelse og livsmestring henger sammen med demokrati og medborgerskap ved at du må ha psykisk overskudd dersom du skal engasjere deg i et politisk lokallag. Videre så vil evnen til å leve bærekraftig henge sammen med om du har økonomi til å ta bærekraftige valg, og stemmen som avgis ved valget er kanskje grønn, fordi en innser viktigheten av å ta vare på miljøet.

Tolkingen av multippel tverrfaglighet som mulighet til å arbeide med kompetansemålet flere ganger er den tolkingen jeg har valgt å benytte videre i oppgaven. Det betyr at et kompetansemål med trippel tverrfaglig tilknytning skal behandles tre ganger i løpet

av trinnintervallen det er tilknyttet. Det kan muligens virke unødvendig, men på bakgrunn av den multiple tilknytningen av tverrfaglighet, fremstår kompetansemålet som særlig viktig. Dessuten vil muligheten til å arbeide med det samme kompetansemålet flere bidra til en bedre for forståelse av kompetansemålet ved andre eller tredje gjennomgang, og med det kunne åpnes opp for dypere forståelse gjennom at eleven har flere knagger å kategorisere kunnskapen inn i, større mulighet til å trekke sammenhenger mellom kunnskapselementer, og hen kan på enklere måte kople fagstoffet til annen kunnskap.

Det går også an å tolke tverrfagligheten dithen at det skal gå an å kombinere et tverrfaglig kompetansemål med et monofaglig kompetansemål fra et annet fag. Det ville økt tverrfagligheten i læreplanen, og frigitt mer tid til å sammenfatte undervisningen i tverrfaglige bolker⁶.

Arbeid med tverrfaglighet fremmer blant annet elevenes sammenhengstenkning, evnen til samarbeid, og blikket til å se ulike perspektiver knyttet til kompetansemålet. Elevene åpnes i møte med tverrfagligheten, gjennom det individuelle perspektivet som knytter tverrfagligheten til elevens livsverden. Nøkler for å forstå seg selv, gjennom folkehelse og livsmestring, opplevelse av tilhørighet til fellesskapet gjennom demokrati og medborgerskap, og verktøy for å forstå bærekraftig utvikling skapes gjennom arbeidet med tverrfaglige kompetansemål. Videre åpner tverrfaglighetens samfunnsperspektiv opp verden for elevene. De tverrfaglige temaene favner noen sentrale utfordringer vi som samfunn står ovenfor, og et innblikk i disse temaene vil kunne løfte blikket til elevene videre ut fra dem selv og inn mot verden som helhet.

Noen av kompetansemålene med tverrfaglig tilknytning virke vriene å kombinere med andre kompetansemål. Allikevel har de tverrfaglig tilknytning. For eksempel kompetansemålet tilknyttet folkehelse og livsmestring i faget kroppsøving der eleven skal utføre grunnleggende teknikker i svømming på magen, på ryggen og under vann. Man kan anta at dette kompetansemålet er satt i sammenheng med folkehelse og livsmestring fordi det har betydning for elevens livsmestring, uten at en direkte sammenheng med andre fag er å finne ved første øyekast. Med tanke på arbeid med engelske kompetansemål kan spørsmålet demre om undervisningen skal skje på engelsk eller norsk. Rent logisk sett burde undervisningen gjennomføres på engelsk. Det er fordi engelsk tar større og større plass i vår del av verden, og det vil ikke være så mange gode argumenter for å unngå å bruke engelsk språk i undervisningen tilknyttet arbeid med tverrfaglige engelske kompetansemål. Dersom

---

⁶ Jamfør vedlegget tverrfaglig årshjul

tverrfaglige kompetansemål tilhørende engelsk knyttes til kompetansemål i for eksempel naturfag, er det viktig at sentrale naturfaglige begreper omtales i norsk kontekst.

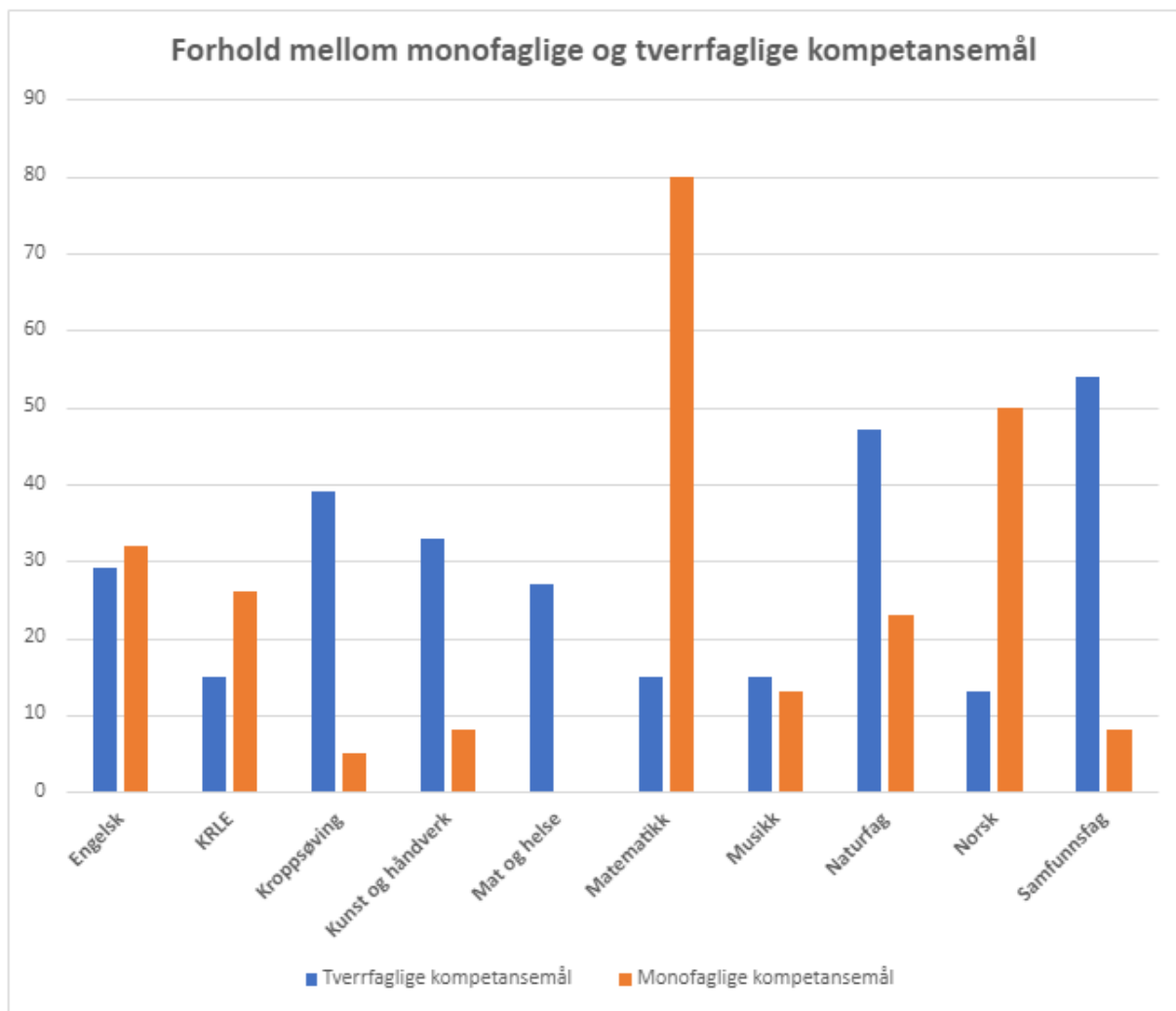
Neste læreplan kan kanskje forklare meningen bak kompetansemålene? Læreren kan tolke meningen med kompetansemålet ut fra overordnet del av læreplanen og fagplanen, samt annen viten tilknyttet emnet, men jeg tenker at det godt kan forsvares fra Kunnskapsdepartementet hvorfor vi skal bruke tid på akkurat de kompetansemålene som er satt opp. Synliggjøring av assosiasjonene som er gjort ved utvelgelse av kompetansemål, prosessen tilknyttet valg av kompetansemål, sammenhengene kompetansemålet inngår i, og hva kunnskap i dette kompetansemålet vil kunne ha å si for utvikling av elevens liv og virke på sikt, ville kunne befeste kunnskap om meningen i arbeidet med kompetansemålene. Det ville åpnet opp læreplanen for læreren, som vil kunne ta med disse perspektivene inn i klasserommet og legge dem som grunnlag for begrunnelse av hvorfor det er viktig å kunne akkurat dette kompetansemålet.

4.7.1 Tverrfaglighetens spillerom i læreplanen

Tverrfagligheten har noen føringer som må hensyntas dersom man skal få et reelt innblikk i tverrfaglighetens mulighetsrom i læreplanen. Først kan man skape et overblikk over tverrfagligheten gjennom å se på hvor mange kompetansemål som er monofaglige og hvor mange kompetansemål som er tverrfaglige.

4.7.1.1 Forhold mellom tverrfaglige og monofaglige kompetansemål

Tverrfagligheten finnes i alle de ti fagene i læreplanen. Det er forskjeller mellom graden av tverrfaglighet i faget. Det skilles mellom tverrfaglige og monofaglige kompetansemål.

Det vises fra tabellen at:

- Engelskfaget har 29 tverrfaglige kompetansemål og 32 monofaglige kompetansemål.
- Faget KRLE har 15 tverrfaglige kompetansemål og 26 monofaglige kompetansemål.
- Kroppsøvingfaget har 39 tverrfaglige kompetansemål og 5 monofaglige kompetansemål.
- Faget kunst og håndverk har 33 tverrfaglige kompetansemål og 8 monofaglige kompetansemål.
- Mat og helse-faget har 27 tverrfaglige kompetansemål og 0 monofaglige kompetansemål.
- Matematikkfaget har 15 tverrfaglige kompetansemål og 80 monofaglige kompetansemål.
- Musikkfaget har 15 tverrfaglige kompetansemål og 13 monofaglige kompetansemål.
- Naturfaget har 47 tverrfaglige kompetansemål og 23 monofaglige kompetansemål.
- Norskfaget har 13 tverrfaglige kompetansemål og 50 monofaglige kompetansemål.

- Samfunnsfaget har 54 tverrfaglige kompetansemål og 8 monofaglige kompetansemål.

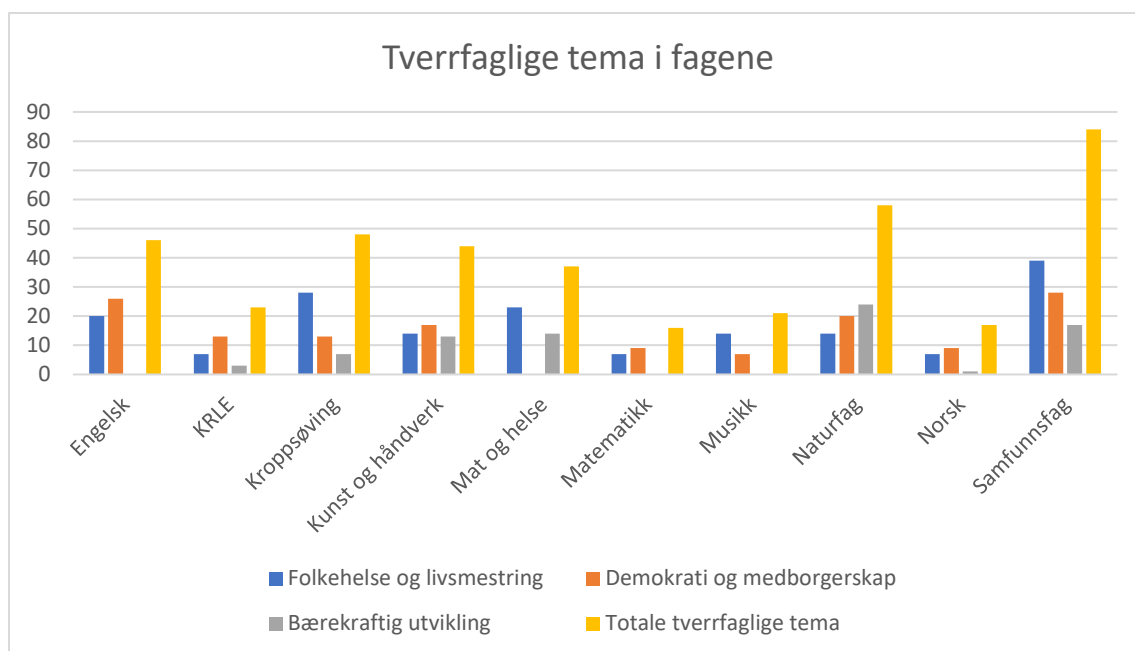
Et tydelig funn ut fra denne tabellen er at matematikk- og norskfaget i stor grad har monofaglige kompetansemål. Det er mulig at dette henger sammen med at norskfaget skal ivareta grunnleggende lese- og skriveferdigheter, og at matematikkfaget har hovedansvaret for den grunnleggende ferdigheten å regne. På den andre siden av skalaen finner vi mat og helsefaget. Her er alle kompetansemålene tverrfaglige. Å være lærer i mat og helse vil kunne kreve gode samarbeidsegenskaper hos læreren, da hen må avklare fordeling og bruk av kompetansemål med kollegaer dersom hen jobber på en skole der fagene fordeles mellom flere lærere.

Samfunnsfag, kunst og håndverk, kroppsøving, naturfag og musikk har flere tverrfaglige kompetansemål enn monofaglige. Engelsk, KRLE, matematikk og norsk har flere monofaglige kompetansemål enn tverrfaglige. Engelsk og musikk er nokså jevnt fordelt med tanke på forholdet mellom monofaglighet og tverrfaglighet, mens samfunnsfag, kunst og håndverk, kroppsøving, og til dels naturfag har stor overvekt av tverrfaglige kompetansemål.

Ved at noen kompetansemål har dobbel eller trippel tverrfaglig tilknytning, vil den reelle tverrfagligheten være enda større enn det overblikket som skaptes over. En må dele inn kompetansemålene etter tilknytning til de ulike tverrfaglige temaene for å få øye på tverrfaglighetens størrelse.

4.7.1.2 Tverrfaglige tema i alle fag

De tverrfaglige kompetansemålene har noen ganger opp til tre representasjoner av tverrfaglighet tilknyttet ett kompetansemålet. Diagrammet under viser i hvor stor grad det tverrfaglige kompetansemålet er representert av tverrfaglige tema.

Det vises fra tabellen at:

- Engelskfaget 29 tverrfaglige kompetansemål, fordelt på 46 forekomster av tverrfaglige tema.
- Faget KRLE har 15 tverrfaglige kompetansemål, fordelt på 23 forekomster av tverrfaglige tema.
- Kroppsøvingfaget 39 tverrfaglige kompetansemål, fordelt på 48 forekomster av tverrfaglige tema.
- Faget kunst og håndverk 33 tverrfaglige kompetansemål, fordelt på 44 forekomster av tverrfaglige tema.
- Mat- og helsefaget har 27 tverrfaglige kompetansemål, fordelt på 37 forekomster av tverrfaglige tema.
- Matematikkfaget har 15 tverrfaglige kompetansemål, fordelt på 17 forekomster av tverrfaglige tema.
- Musikkfaget har 15 tverrfaglige kompetansemål, fordelt på 21 forekomster av tverrfaglige tema.
- Naturfaget har 47 tverrfaglige kompetansemål, fordelt på 58 forekomster av tverrfaglige tema.
- Norskfaget har 13 tverrfaglige kompetansemål, fordelt på 17 forekomster av tverrfaglige tema.
- Samfunnsfaget har 54 tverrfaglige kompetansemål, fordelt på 84 forekomster av tverrfaglige tema.

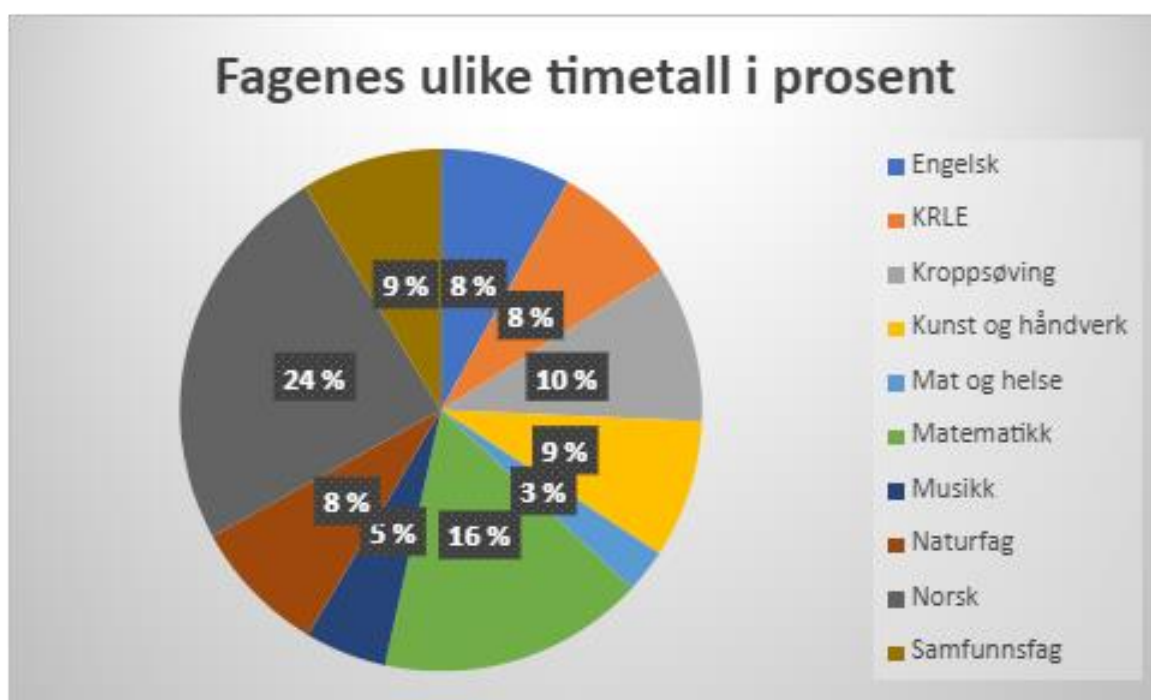
Det er altså variasjoner med tanke på hvor stor tetthet tverrfagligheten har per kompetansemål. Alle fagenes tverrfaglige tetthet øker etter sorteringen av tverrfaglige kompetansemål i tverrfaglige tema. Samfunnsfagets og engelskfagets tverrfaglighet øker med over 50% grunnet høy andel av kompetansemål med dobbel tverrfaglig tilknytning.

Det kan påpekes i tilknytning til tabellen over at det er noen fag som mangler representasjon av enkelte temaer innen tverrfaglighet. Det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap er ikke representert i faget mat og helse. Det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling er ikke representert i fagene engelsk, matematikk og musikk.

Noen fag har fått tildelt større tid til undervisning enn andre fag. Det vil si at dersom et lite fag har stor grad av tverrfaglighet, så vil den reelle tverrfagligheten ikke være så stor allikevel.

4.7.1.3 Fagenes ulike timetall i prosent

Dersom et reelt bilde av tverrfagligheten skal tre frem må timetallet de ulike fagene har til disposisjon gjennom fordeling av timetall belyses. Timetallet er i 60-minutters enheter.

- Engelskfaget har 138 timer mellom 1. – 4. trinn, 288 timer mellom 5. – 7. trinn og 222 timer mellom 8. – 10. trinn. Det utgjør 588 timer totalt.

- KRLE-faget har 427 timer mellom 1. – 7. trinn og 153 timer mellom 8. – 10. trinn. Det utgjør 580 timer totalt.
- Kroppsøvningsfaget har 478 timer mellom 1. – 7. trinn, og 223 timer mellom 8. – 10. trinn. Det utgjør 701 timer totalt.
- Kunst og håndverk-faget har 477 timer mellom 1. – 7. trinn og 146 timer mellom 8. – 10. trinn. Det utgjør 623 timer totalt.
- Mat og helse-faget har 114 timer mellom 5. – 7. trinn og 83 timer mellom 8. – 10. trinn. Det utgjør 197 timer totalt.
- Matematikkfaget har 560 timer mellom 1. – 4. trinn, 328 timer mellom 5. – 7. trinn og 313 timer mellom 8. – 10. trinn. Det utgjør 1201 timer totalt.
- Musikkfaget har 285 timer mellom 1. – 7. trinn og 83 timer mellom 8. – 10. trinn. Det utgjør 368 timer totalt.
- Naturfaget har 187 timer mellom 1. – 4. trinn, 179 timer mellom 5. – 7. trinn og 249 timer mellom 8. – 10. trinn. Det utgjør 615 timer totalt.
- Norskfaget har 931 timer mellom 1. – 4. trinn, 441 timer mellom 5. – 7. trinn og 398 timer mellom 8. – 10. trinn. Det utgjør 1770 timer totalt.
- Samfunnsfaget har 385 timer mellom 1. – 7. trinn og 249 timer mellom 8. – 10. trinn. Det utgjør 634 timer totalt.

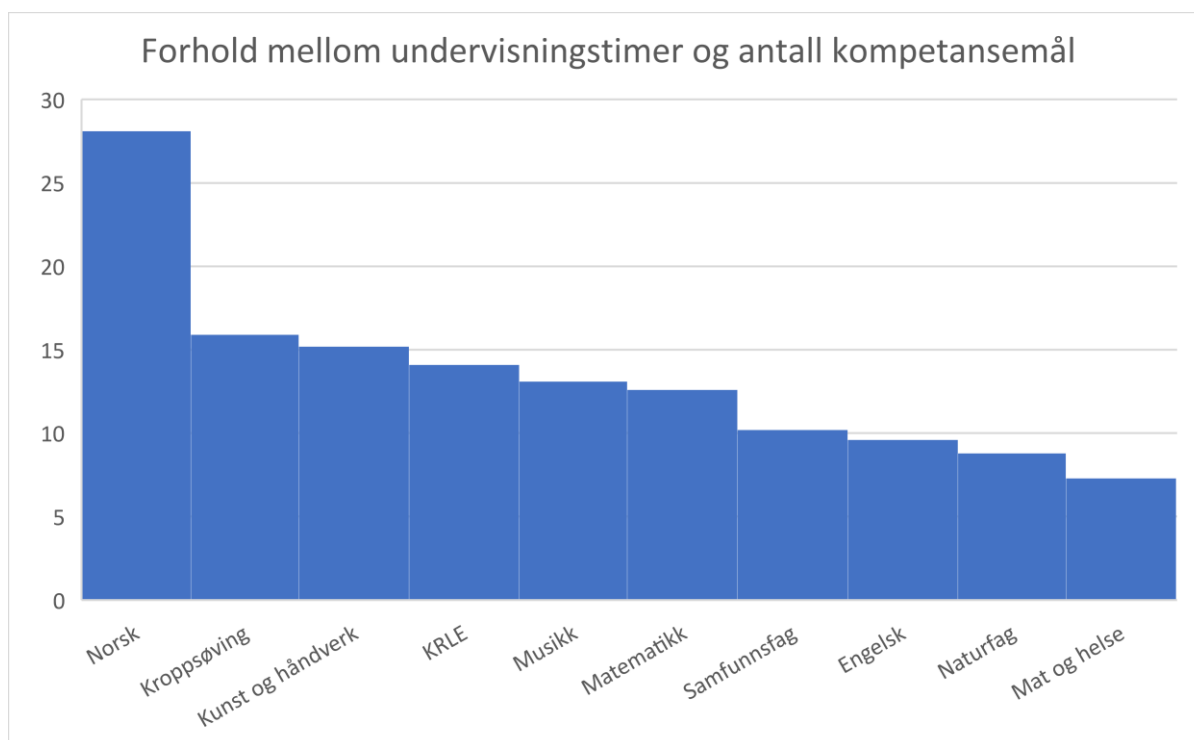
Ved å se på hvor stor andel timer de ulike fagene har fått tildelt gjennom læreplanen ses norskfaget på som det aller største, etterfulgt av matematikk. Det minste faget er mat og helse. Det betyr at skolens aller minste fag, har fått den største andelen av tverrfaglighet. Skolens to største fag er tildelt minst andel av tverrfaglighet.

Tidsbruken avsatt til arbeid med enkeltfag varierer, det gjør også andel kompetansemål knyttet til faget. Ved å se på hvor mye tid hvert fag har til å arbeide per kompetansemål kan det skapes et overblikk over mulighetsrommet for tverrfaglig undervisning.

4.7.1.4 Forhold mellom tid avsatt til faget og fagets totale kompetansemål

For å få et helhetlig overblikk over tverrfaglighetens rammer i læreplanen, må man ta hensyn til tiden faget har fått avsatt til undervisning per kompetansemål. Ved å se på fagets tildelte timetall, og dele det på antall kompetansemål, trer tiden som settes av til undervisning per kompetansemål frem.

Denne tabellen viser undervisningstimer oppgitt i klokketimer.

- Norskfaget har 28 undervisningstimer per kompetansemål.
- Faget kroppsøving har 16 undervisningstimer per kompetansemål.
- KRLE og kunst og håndverk har 14 undervisningstimer per kompetansemål.
- Matematikk og musikk har 13 undervisningstimer per kompetansemål.
- Engelsk og samfunnsfag har 10 undervisningstimer per kompetansemål.
- Naturfaget har 9 undervisningstimer per kompetansemål.
- Faget mat og helse har 7 undervisningstimer per kompetansemål.

Det viser seg at norskfaget har mest tid til undervisning per kompetansemål. Faget mat og helse har minst tid til undervisning per kompetansemål. Det vil da si at skolens minste fag har minst tid til undervisning per mål. Den store andelen tverrfaglighet som vises i faget, vil med andre ord ikke få så stort spillerom.

4.7.1.5 Tverrfaglig årshjul

Dersom man rokerer litt på hvordan skoledagen er organisert, vil det være mulig å skape god tid til tverrfaglig undervisning. Gjennom å kategorisere og sortere kompetansemålene etter monofaglighet og tverrfaglighet viser det seg at man i gjennomsnitt kan behandle rundt tre kompetansemål i uken. Fravær av inndeling av skoledagen i 45-minutters bolker ville gitt

elevene tid til refleksjon, og elevene ville slippe å måtte forholde seg til en mengde ulike fag gjennom skoledagen.

Ved å dele inn skoleåret etter modell av det tverrfaglige årshjulet som ligger vedlagt oppgaven, vil elevene kunne slippe å bytte fag eller klasserom fra time til time, avbrytelsene knyttet til friminutt vil kunne reduseres, tidsbruk på logistiske elementer som inngang til klasserommet, oppstart og avslutning av timen vil kunne minkes, og elevene ville få mer tid til dannende dybdeløring.

4.7.2 Folkehelse og livsmestring

I overordnet del av læreplanen i kapittel 2.5 Tverrfaglige temaer under temaet folkehelse og livsmestring knyttes temaet til god psykisk og fysisk helse og ansvarlige livsvalg. Et positivt selvbilde og trygg identitet trekkes frem som viktig. Elevene skal lære å håndtere medgang og motgang, og personlige og praktiske utfordringer på en god måte. Temaer knyttet til folkehelse og livsmestring er levevaner, seksualitet, kjønn, rusmidler mediebruk, forbruk og personlig økonomi, sammen med verdivalg og betydning av mening i livet, mellommenneskelige relasjoner, å kunne sette grenser, og respektere andres, og å håndtere tanker, følelser og relasjoner.

Det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring kan knyttes til alle Klafki (2018) sine nøkkelproblemer. Fredsproblematikken henger sammen med mulighet for å få et godt liv, selvbestemmelsesevne, autonomi og frihet. Klima og miljøproblemet henger sammen med det gode liv, ansvarlighet, selvstendighet og forbruk. Nøkkelproblemet om ulikhet kan knyttes til ansvarlighet, kjønn og relasjoner. Det teknologiske nøkkelproblemet kan knyttes til ansvarlighet og medier. Nøkkelspørsmålet knyttet til relasjonene mellom oss henger sammen med mulighet for eudaimonia, og seksualitet.

4.7.2.1 Et godt liv

Ordstillingen et godt liv er ikke representert i overordnet del av læreplanen. I fagplandelen under kjerneelementer for fag i samfunnsfaget under emnet identitetsutvikling og fellesskap skal elevene forstå ulike perspektiver på hva et godt liv kan være. I tverrfaglige temaer under folkehelse og livsmestring i samfunnsfaget skal det gis perspektiver på hva et godt liv kan være. Det er ingen forekomster av ordstillingen i kompetansemål for fag.

Folkehelse og livsmestring handler om god helse og ansvarlige livsvalg, som på sikt vil gi deg et godt liv. Antikkens tenkere definerte det gode livet til å oppnå suksess i sitt

livsprosjekt; eudaimonia. Man kan se på læreplanen som et dokumentet som forsøker å bidra til at eleven får et godt liv. Verdiene fra overordnet del legger grunnlaget for hvordan opplæringen kan foregå på en god måte. Fagplanenes kjerneelementer vil kunne gi elevene tilgang til det som anses som viktigst i enkeltfaget, og på den måten åpne opp for tilegnelse av grunnleggende kunnskaper, samtidig som kjerneelementene fungerer som overblikkskategorier over innholdet i faget. Kompetansemålene er formulert for å skape en inngang til den kunnskapen som anses som verdifull i dagens samfunn. Helheten av læreplanen gir læreren mulighet til å legge grunnlaget for at eleven vil få mulighet til å nå sitt potensial i voksenlivet, og muligens oppnå eudaimonia.

Samfunnsfaget vektlegger å gi, og at eleven skal forstå, ulike perspektiver på hva et godt liv kan være. Det gode livet er ulikt for hver og en av oss, men å fungere som allmenndannet borger på god måte i det fellesskapet en er en del, og å bruke sine evner og anlegg på en nyttig måte til glede for en selv og ens medmennesker er et perspektiv på det gode liv som kan knyttes til danning.

4.7.2.2 Selvbestemmelsesevne

Det er ingen representasjoner av selvbestemmelse i overordnet del av læreplanen. I fagplandelen i tverrfaglige tema under temaet folkehelse og livsmestring i faget musikk står det at emnet handler om å utvikle identitet og selvbestemmelse gjennom kreative prosesser. Det er ingen representasjoner av begrepet selvbestemmelse i kompetansemål for fag.

Selve begrepet selvbestemmelse er et begrep som ikke dukker ofte opp i hverdagsspråket vårt. Begrepet kan knyttes an til frihet til å gjøre egne valg. Men hvor reell er egentlig denne friheten? I forhold til den intellektuelle siden av danning så handler selvbestemmelse om å stole på egen fornuft, og først erkjenne som sant det du i deg selv anerkjenner som riktig. Det betyr at eleven må tørre å spørre dersom det er noen sider ved undervisningen hen opplever som problematiske, skurrende. Er det noe som ikke passer inn i elevens kognitive skjema må hen få hjelp til assimileringen, eller akkomodasjonen. Da er det viktig at læreren skaper et miljø som anerkjenner elevens søken etter kunnskap som verdifull, og at læreren tar seg tid til å forklare, føde, kunnskapen i eleven.

Ser man på selvbestemmelse i forhold til den moralske dimensjonen ved danningen så handler det om at man skal kunne handle som man mener rett i forhold til den Andre. Mest sannsynlig har eleven gjort seg erfaringer med at god kondukt i møte med andre lønner seg. Da møter man smil og glede, heller enn det motsatte. Derfor er den reelle moralske

selvbestemmelsen begrenset til hva som anses som god atferd i den gruppen eleven er en del av, på samme måte som den moralske selvbestemmelsen også bestemmes av samfunnets regler og normer. Et annet aspekt ved den moralske selvbestemmelsen er at man står fritt til å velge sin egen tro, og til elske å elske den hjertet peker ut som den utkårede.

I møtet mellom selvbestemmelse og estetisk danning så skal eleven selv velge selv hva hen liker, og utvikle egen smak. De ordene Klafki (2018) brukte for å beskrive selvbestemmelsen var å ha makt over personlige levevilkår. I skolen har eleven liten makt over personlige levevilkår, men hen kan legge til rette for at hen får makt over dette på sikt, gjennom sin innsats på skolen. Selvbestemmelsesevnen er med på å bestemme om du får et godt liv, god helse, og en god jobb, og om du oppnår gode relasjoner med dine medmennesker.

4.7.2.3 Frihet

I overordnet del av læreplanen i kapittel 1.6 Demokrati og medvirkning står ytringsfrihet som en demokratisk verdi. I kapittel 2 Prinsipper for læring, utvikling og danning står frihet tilknyttet dannelsesprosessen. I kapittel 2.5 Tverrfaglige tema under temaet demokrati og medborgerskap settes ytrings- og organisasjonsfrihet i sammenheng med menneskerettighetene. I fagplandelene, under fagets relevans i faget KRLE står åndsfrihet som en verdi skolen og samfunnet bygger på. I kompetansemål for faget KRLE etter 7. trinn skal eleven: «gjøre rede for hva menneskerettighetene innebærer for ytringsfrihet, religionsfrihet og religiøse minoriteters situasjon i Norge».

Ordet frihet er satt i sammenheng med ytringsfrihet, organisasjonsfrihet, åndsfrihet og religionsfrihet. I forhold til danningsteori er frihet noe som har tilhørt danningen siden opplysningstiden, men som nok har ligget til grunn for tenkningen i Paideia også. Fri tenkning handler om å ikke la seg begrense av fordommer, eller meninger, som er til hinder for å avdekke sannheten i verden rundt oss. Det er mulig at det var akkurat den frie tanke Sokrates søkte da han snakket med medborgere i Athen.

Videre gjennom historien ble frihet knyttet til individets frihet i forhold til samfunnets makt. Mennesket skulle, til tross for samfunnets pålegg og formaninger, allikevel kunne tenke en fri tanke. Individet skulle bevege seg ut av den bestemte normen om hva som var ansett som rosverdig eller lastig. Danningen som ligger i dette, er knyttet til at man gjennom fri tenkning skal kunne endre reglene for hva som godtas eller avvises i samfunnet. Gjennom

egen fri tankevirksomhet skal man kunne påvirkes, og påvirke det fellesskapet man er en del av.

Klafki (2018) setter frihet i sammenheng med selvbestemmelse og knytter friheten til tro og kjærlighet. Religionsfrihet, åndsfrihet og ytringsfrihet blir da begreper som kan settes i sammenheng med danningsteori. I Norge opplever vi religionsfrihet, og kirken er heller ikke knyttet til staten som maktfaktor, ut over den påvirkningskraften som tilhører samfunnsaktører. Åndsfrihet kan forstås som mulighet til å utvikle sine evner og anlegg dit det er mulig, og på den måten oppnå det gode liv som samsvarer med de forutsetningene for virke som tilhører hver og én av oss. Ytringsfrihet er en rettighet vi i Norge har opparbeidet oss over tid. Den begrenses av vår moralske forpliktelse om å handle godt, det vil si at man ikke skal krenke eller såre andre med utsagn som er basert på løgn eller ondskap.

Det åpne rommet for ytringsfrihet viser seg på blant annet sosiale media. For å bruke ytringsfriheten på en konstruktiv måte må det du forteller være sant, godt og nyttig. Ved å ytres på en sannferdig og god måte kan en anerkjennes av andre rundt deg, noe som bidrar til å kunne bygge et godt liv i fellesskap med andre.

Det er bare ett fag som har begrepet frihet med fagplanen, og det er KRLE. Ordene ytrings- og religionsfrihet er satt i sammenheng med omtalen av menneskerettighetene. Perspektiver tilknyttet menneskerettighetene ligger som grunnlag for danningsteori.

4.7.2.4 Ansvarlighet

I overordnet del i kapittel 2 Prinsipper for læring, utvikling og danning står det at ansvarlighet er et mål for grunnopplæringen. I fagplandelen under fagets relevans og sentrale verdier i faget mat og helse skal elevene utvikle en ansvarsfølelse. I faget kunst og håndverk ses ansvarlig medvirkning på som en grunnleggende verdi for individet og for samfunnet. I tverrfaglige temaer under temaet folkehelse og livsmestring i faget kroppsøving skal elevene få verktøy til å kunne ta ansvarlige livsvalg. I matematikkfaget knyttes ansvarlige livsvalg til forståelse av ulike matematiske temaer. I naturfaget skal elevene kunne ta gode og ansvarlige valg både i hverdags- og arbeidsliv. Under temaet bærekraftig utvikling i fagene KRLE og mat og helse skal elevene kunne ta ansvarlige valg. Det er ingen kompetansemål som inneholder ordet ansvarlighet.

Ansvarlighet er altså et mål for opplæringen, men ingen kompetansemål inneholder begrepet. Kanskje forventes det at elevene skal lære ansvarlighet hjemme, eller av samspillet med klassekamerater.

Fagplandelene vektlegger utvikling av ansvarligheten gjennom ulike overordnede formuleringer tilknyttet ansvarlighet, uten å peke på hvordan ansvarligheten kan fremmes. Det eneste faget som beskriver et kjennetegn på ansvarlighet er matematikkfaget, gjennom formuleringen av at ansvarlige livsvalg kan oppnås gjennom forståelse av ulike matematiske temaer. Det er vanskelig å være uenig i at forståelse av matematikk er viktig for ansvarliggjøringen av mennesket. Vi lever tross alt i en verden der økonomi, lønn, konsum, lån og forbruk står sentralt. En ansvarlig omgang med økonomi er veien å gå for å kunne oppnå det gode liv.

Ansvarlighet kan knyttes til danning gjennom de personlige selvbestemmelses-, medbestemmelses- og solidaritetsbegrepene, og til det allmenne samfunnsperspektivet. På et personlig nivå vil ansvarlighet i et selvbestemmelsesperspektiv bety at en tenker før en taler, og at en overveier mulige konsekvenser før en handler. Ansvarlighet i et medbestemmelsesperspektiv vil være knyttet til å grundig overveie om begrunnelsene for en handling er fundert i sannhet, godhet og nytteverdi. Videre så kan ansvarligheten i forbindelse med medbestemmelse være knyttet til fravær av hersketeknikker i dialog med andre.

Dialogperspektivet knytter ansvarlighet til den moralske danningen, som leder videre til solidaritetsperspektivet. Å være solidarisk ansvarlig kan kjennetegnes gjennom ord anerkjennelse, empati, omsorg og nestekjærlighet.

Ansvarlighet i et samfunnsperspektiv tilknyttet selvbestemmelseevnen kan ses i forhold til et annet menneske, og handler om hvordan vi oppfører oss i møte med den andre. Samfunnsmessig ansvarlighet knyttet til medbestemmelsesperspektivet er knyttet til å følge gjeldende lover og regler, å stemme ved valg, og kan settes i sammenheng med det grønne skiftet. Videre vil ansvarlighet i et medbestemmelsesperspektiv kreve at du setter fellesskapets behov foran dine egne. Ansvarlighet i et samfunnsmessig solidaritetsperspektiv krever at du bidrar til å fremme rettighetene til dine medmennesker, og sier fra på andres vegne dersom de diskrimineres. Perspektiver knyttet til hvordan en bidrar til det grønne skiftet må også ligge til grunn for ansvarlig samfunnsmessig solidaritet.

Å være ansvarlig er en dyd, og ved å opptre på ansvarlig måte kan vi roses av våre medborgere, og fungere som gode rollemodeller i fellesskapet vi er en del av.

4.7.2.5 Selvstendighet

I overordet del i kapittel 1.1 Menneskeverdet skal elevene gis likeverdige muligheter slik at de kan ta selvstendige valg. I kapittel 2 Prinsipper for læring, utvikling og danning står

selvstendighet tilknyttet dannelsesprosessen. I kapittel 2.4 Å lære å lære skal elevene tilegne seg kunnskap på selvstendig vis. Forståelse av egne læringsprosesser og faglig utvikling bidrar til selvstendighet. I kapittel 3.2 Undervisning og tilpasset opplæring knyttes opplevelse av mestring til utvikling av selvstendighet.

I fagplandelen under fagets relevans og sentrale verdier i faget matematikk skal evnen til å jobbe selvstendig knyttes til utforskning og problemløsning. Den mestringsfølelsen som oppstår dersom eleven lykkes i arbeidet bidrar til utvikling av selvstendigheten. I kjerneelementer i faget musikk ses det håndverksmessige grunnlaget på som det som gir mulighet for å kunne ta selvstendige valg i skapende arbeid. I grunnleggende ferdigheter i fagene naturfag og norsk under digitale ferdigheter knyttes selvstendigheten til valg og bruk av digitale verktøy og kilder. I samfunnsfag knyttes selvstendighet til å søke og velge informasjon. Selvstendig er ikke representert i kompetansemål for fag.

Elevene skal altså gjennom overordnet del av læreplanen gis likeverdige muligheter for å kunne ta selvstendige valg. Hva er det elevene skal velge? De kan ikke velge å være hjemme fra skolen. De kan ikke velge bort fag. De kan ikke velge bort kompetansemål. De kan ikke velge hvilken lærer de skal ha. De kan heller ikke velge når de skal spise, drikke, eller gå på do.

Det at begrepet settes i sammenheng med likeverdige muligheter kan bidra til å trekke slutningen om at formuleringen er knyttet til tilpasset opplæring, og utvikling av elevens selvstendighet på sikt. Elevene skal kanskje utdannes på en slik måte, at rommet for evner får så stort spillerom som det er plass til, og at de på den måten på selvstendig vis kan utdanne seg til et yrke basert på eget ønske når den tid er inne.

De selvstendige valgene eleven kan gjøre i skolen er knyttet til hvordan hen oppfører seg. Å skulle gi elevene likeverdige muligheter til å kunne oppføre seg på god måte kan være vrient, fordi den bakgrunnen elevene kommer til skolen med er med på å definere hvordan hen oppfører seg. Det blir med andre ord en idealistisk oppfordring som står i overordnet del av læreplanen. Det å skulle strekke seg etter idealer er en nyttig aktivitet. Da vet man hva som er ønskelig, og så kan man forsøke å finne løsninger for å nå idealet.

Det at elevene skal tilegne seg kunnskap på selvstendig vis kan være knyttet til valg av kilder, noe som speiles i flere kompetansemål⁷, og som er nevnt i fagplandelen til naturfag og norsk. Selvstendighet kan også handle om identifiseringen av et delmål, innen for eksempel et

---

⁷ Jamfør vedlegget tverrfaglig årshjul

prosjektarbeid. Videre så handler selvstendigheten om elevens autonomi, selvgåenhet og stå-på-vilje.

Selvstendighet kan knyttes til læringsglede, sjelens nytelse. For en elev som har knekt skolekoden, vil selvstendig arbeid med selv en snever målformulering kunne utvikles til noe stort. Da vil forståelse av egne læringsprosesser og faglig utvikling bidra til selvstendighet, og læringsgleden i forbindelse med skolearbeid vil kunne vokse. Som del av et læringsfellesskap med medelever som har knekt skolekoden, vil den selvstendige læringen kunne få mulighet til å vokse, gjennom læringsfellesskapet sammen med elever som kan utvikle elevens forståelseshorisont og på den måten skape knagger for ytterligere selvstendig læring.

Matematikkfaget har som element i fagplanen formuleringen om at selvstendigheten skal utvikles gjennom mestringsfølelse, utforsking og problemløsning. Det er ingen hemmelighet at mestringsfølelse kjennes godt, så da blir det opp til læreren å legge til rette for en matematisk opplæring som skaper denne mestringsfølelsen. Utforskningen som knyttes til selvstendigheten må kunne i et ønske om å utforske, og matematiske sammenhenger innbyr til akkurat det. Matematikk er et språk som deles globalt, og innsikt i matematiske problemer kan være både interessante og utfordrende. Spørsmålet knyttet til det neste desimaltallet i rekken PI kan være et problem som åpner for selvstendig tenkning.

Det er ofte slik at matematiske problem har en løsning, som er funnet ut av andre før en. I slike tilfeller kan en derfor ikke snakke om en reell matematisk selvstendighet, heller en adaptiv tilnærming til å kopiere andres tanker eller løsningsforslag på en måte som bidrar til egen læring og utvikling i faget. I et danningsperspektiv vil en slik type læring være nyttig, sett i sammenheng med grunnleggende ferdigheter. Generaliseringen som kan skje gjennom å ha løst et matematisk problem, og dermed kunne ta med seg innsikten videre gjennom løsning av et annet matematisk problem, kan anses som dannende.

Musikkfaget knytter selvstendigheten til å beherske et instrument. Gjennom mestring av instrumentets muligheter, vil eleven kunne bruke instrumentet til å skape egne toner og klangarter. Dette henger sammen med utvikling av den estetiske dimensjonen, og lar eleven åpne seg for verden gjennom produksjon av musikk. Det at selvstendighet ikke er representert i kompetansemål for fag kan være knyttet til at graden av selvstendighet vil være vanskelig å måle, selv om det ikke er umulig.

4.7.2.6 Autonomi

Det er ingen forekomster av begrepet autonomi i læreplanen. Autonomi henger sammen med selvbestemmelse, selvstendighet og frihet og handler om selvgåenhet. Det at begrepet autonomi ikke finnes i læreplanen kan være knyttet til at det muligens er andre ord som er valgt for å beskrive elevens autonomi.

4.7.2.7 Relasjoner

I overordnet del i kapittel 2.3 Grunnleggende ferdigheter ses grunnleggende ferdigheter på som noe som er viktig for utvikling av elevens sosiale relasjoner. I kapittel 2.5 Tverrfaglige temaer under folkehelse og livsmestring står håndtering av mellommenneskelige relasjoner som et aktuelt område. Det er ingen representasjon av ordet relasjon i faglanddelen uten kompetansemål for fag. I kompetansemål i faget samfunnsfag etter 2. trinn skal eleven: «samtale om [...] hva som påvirker relasjoner».

Begrepet relasjon har ikke fått særlig stor plass i læreplanen, sett i forhold til all den relasjonelle aktiviteten som skjer på skolen, og sett i sammenheng med at begrepet relasjon står som eget nøkkelspørsmål etter teori av Klafki (2018). Elevene har en relasjon til hverandre, og til læreren. Det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring tar for seg relasjonsbegrepet. Det tverrfaglige temaet er stort, og rommer mange av skolens kompetansemål. Allikevel gjenfinnes begrepet relasjon i kun ett kompetansemål for fag, gjennom samfunnsfaget, der elevene skal prate om hva som påvirker relasjoner. Samfunnsfag har i forhold til andre fag, ikke særlig god tid til undervisning per kompetansemål, men å ta seg tid til en grundig gjennomgang av dette kompetansemålet er nok viktig. Relasjoner har mye å si for danning, både i form av hvordan vi lærer av hverandre, og gjennom samarbeidet mellom elevene i tilknytning til kategorial danning. Relasjonene mellom elevene har også noe å si for om de utvikler vennskap, noe som er av betydning for blant annet god psykisk helse og et tilfredsstillende læringsmiljø. Vennskap åpner også opp for utvikling av empatievenen og utførelse av solidariske handlinger.

4.7.2.8 Seksualitet

I overordnet del i kapittel 2.5 Tverrfaglige emner under folkehelse og livsmestring står seksualitet nevnt som et område innen emnet. I faglanddelen under tverrfaglige tema i faget KRLE står det at faget skal bidra til å løfte elevens refleksjon rundt seksualitet. I samfunnsfag står det at eleven skal kunne gjøre gode livsvalg og håndtere utfordringer knyttet til

seksualitet. I kompetansemål i faget KRLE etter 10. trinn skal eleven: «gjøre rede for og reflektere over ulike syn på kjønn og seksualitet i kristendom og andre religioner og livssyn». I musikk etter 7. trinn skal eleven: «undersøke hvordan [...] seksualitet fremstilles i musikk og dans i det offentlige rom, og skape uttrykk som utfordrer stereotypier». I naturfag etter 7. trinn skal eleven: «gjøre rede for fysiske og psykiske forandringer i puberteten og samtale om hvordan dette kan påvirke [...] seksualitet». Etter 10. trinn skal eleven: «drøfte spørsmål knyttet til seksuell og reproduktiv helse». I samfunnsfag etter 2. trinn skal eleven: «samtale om følelser, kropp, kjønn og seksualitet og hvordan egne og andres grenser kan uttrykkes og respekteres». Etter 4. trinn skal eleven: «samtale om grenser knyttet til kropp, hva vold og seksuelle overgrep er, og hvor man kan få hjelp hvis man blir utsatt for vold og seksuelle overgrep». Etter 7. trinn skal eleven: «reflektere over variasjoner i identiteter, seksuell orientering og kjønnsuttrykk og egne og andres grenser knyttet til følelser, kropp, kjønn og seksualitet og drøfte hva man kan gjøre om grenser blir brutt».

Seksualitet er tilknyttet Klafki (2018) sitt nøkkelspørsmål om relasjoner, og begrepet knyttes til folkehelse og livsmestring. Seksualiteten kan knyttes til estetisk danning, om vi liker eller ikke liker noe, og hva vi synes er attraktivt eller fint. Seksualitet kan også ses i sammenheng med den moralske danningen, i form av å respektere andres grenser. Seksualitet er en forutsetning for menneskelig reproduksjon, samtidig som den er privat og nærmest upassende å snakke om. Det går an å sette seksualitet i sammenheng med selvbestemmelses- og medbestemmelseevnen.

4.7.2.9 Kjønn

I overordnet del i kapittel 2.5 Tverrfaglige temaer under folkehelse og livsmestring står det at kjønn er et aktuelt område innenfor temaet. I fagplandelen under kjerneelementer i faget KRLE under emnet kunne ta andres perspektiv inngår kjønn som tema. I tverrfaglige temaer i temaet folkehelse og livsmestring i KRLE-faget skal faget bidra til elevenes refleksjonsevne rundt problemstillinger tilknyttet kjønn.

I kompetansemål for faget KRLE etter 10. trinn skal eleven: «reflektere over ulike syn på kjønn og seksualitet i kristendom og andre religioner og livssyn». I faget kunst og håndverk etter 7. trinn skal eleven: «undersøke hvordan kjønnsroller vises i kulturelle uttrykk før og nå, og lage visuelle uttrykk som utfordrer stereotypier». I musikkfaget etter 7. trinn skal eleven: «undersøke hvordan kjønn, kjønnsroller [...] fremstilles i musikk og dans i det offentlige rom, og skape uttrykk som utfordrer stereotypier». I naturfag etter 4. trinn skal

eleven: «samtale om likheter og ulikheter mellom kjønnene, om kjønnsidentitet og om menneskets reproduksjon». I samfunnsfag etter 2. trinn skal eleven: «samtale om følelser, kropp, kjønn [...] og hvordan egne og andres grenser kan uttrykkes og respekteres». Etter 7. trinn skal eleven: «reflektere over variasjoner i identiteter, [...] kjønnsuttrykk og egne og andres grenser knyttet til følelser, kropp, kjønn [...] og drøfte hva man kan gjøre om grenser blir brutt».

Kjønn er et begrep som er trukket frem i det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring, samtidig som det er et begrep fra Klafkis nøkkelspørsmål om ulikhet. Det er bare KRLE-faget som har perspektivet tilknyttet kjønn i sin fagplan. Allikevel har musikkfaget, kunst og håndverksfaget, naturfaget og samfunnsfag kjønnsmessige perspektiver i sine kompetansemål. Den kjønnsproblematikken som preger dagens samfunn er i Norge knyttet til for eksempel like muligheter for selvrealisering for kjønnene, andel kvinner og menn representert i lederstillinger i yrkeslivet, ulikhet i avlønning mellom kjønn, sammen med debatten rundt det å være ikke-binær. Kjønnspromblematikken i et internasjonalt perspektiv er knyttet til kjønnsdiskriminering.

4.7.2.10 Medier

I overordnet del i kapittel 2.5 Tverrfaglige tema under folkehelse og livsmestring står det at mediebruk er et aktuelt fokusområde. I fagplandelen under grunnleggende ferdigheter i faget mat og helse skal elevene bruke et bredt utvalg av digitale ressurser for å vurdere informasjon fra ulike medier.

I fagplandelen under kjerneelementer i faget engelsk under emnet kommunikasjon skal elevene kommunisere ved hjelp av ulike medier. I grunnleggende ferdigheter i faget engelsk under digitale ferdigheter skal elevene bruke digitale medier for å styrke språklæringen. I kunst og håndverk under digitale ferdigheter skal medier brukes til inspirasjon, utprøving, dokumentasjon og presentasjon. I faget mat og helse under å kunne lese, og digitale ferdigheter, skal elevene tolke og kritisk vurdere mer komplekse fagtekster, figurer og tabeller i ulike medier.

I kompetansemål i faget KRLE etter 10. trinn skal eleven: «utforske og presentere hvordan elementer fra kristendom og andre religioner og livssyn kommer til uttrykk i medier og populærkultur». I faget kroppsøving etter 10. trinn det: «reflektere over hvordan ulike framstillinger av kropp i media og samfunnet påvirker bevegelsesaktivitet, kroppsidentitet og selvbilde». I faget mat og helse etter 7. trinn skal eleven: «bruke digitale ressurser til å

sammenligne og drøfte produktinformasjon og reklame i ulike medier». I faget matematikk etter 9. trinn skal eleven: «tolke og kritisk vurdere statistiske framstillinger fra mediene og lokalsamfunnet». I norskfaget etter 7. trinn skal eleven: «reflektere etisk over hvordan eleven framstiller seg selv og andre i digitale medier». Etter 10. trinn skal eleven: «utforske og vurdere hvordan digitale medier påvirker og endrer språk og kommunikasjon». I samfunnsfag etter 7. trinn skal eleven: «presentere en aktuell nyhetssak og reflektere over forskjeller mellom fakta, meninger og kommersielt budskap i mediebildet».

Medier tilhører Klafkis (2018) nøkkelproblem knyttet til teknologi, og kan koples an til nøkkelproblemer om relasjoner gjennom fokuset som ilegges mediernes rolle i hvordan vi kommuniserer med hverandre. Medier er også satt i sammenheng med folkehelse og livsmestring.

Medier tar opp større og større del av vår hverdag, men om det er blitt et problem kan diskuteres. På den ene siden åpner teknologiske medier verden for oss, og vi får innblikk i deler av verden som ellers ville være utilgjengelige uten å måtte foreta en fysisk reise. Evnen til å forstå verden som helhet, åpner seg ved bruk av teknologi, der både ulike intellektuelle, moralske og etiske perspektiv kan belyses gjennom for eksempel samtale med andre, lesing av tekster, visning av videoer, lytting til budskap og gjennomføring av skriftlig kommunikasjon via chat og epost. Sosiale medier skaper muligheter for kommunikasjon, noe som ivaretar deler av vårt relasjonelle behov. Digitale medier kan skape opplysning og tilgang til kunnskap gjennom mulighet for å skaffe informasjon om et tema, eller delta på digitale samlinger i opplæringsøyemed. Innsyn i bruk av sosiale medier gir mulighet til å kunne bevise tilfeller av mobbing, noe som gjør det mulig å ta tak i problemet og søke løsninger på det.

På den andre siden vil det være utfordringer knyttet til digitale medier i form av måten en kan omtale andre på i negative ordlag uten å ansvarliggjøres, gjennom å sitte bak en skjerm uten å måtte stå ansikt til ansikt med den fornærmede. Det kan også oppstå såkalte ekkokamre gjennom digitale media, der egne feilaktige fordommer forsterkes uten å bli korrigert av den generelle, allmenne tanke. Mulig frykt knyttet til kunstig intelligens kan også anses som et teknologisk problem.

Fraværet av tilgang til teknologiske medier kan oppfattes som et problem. I noen land praktiseres sensur, noe som er til hindre for fri kunnskapstilegnelse. Det kan bidra til ulikhet mellom oss, og skape store forskjeller i hvordan vi oppfatter verden, dens kulturelle normer, og tanker om hva et godt liv kan være. Danningsteori tilhører liberale demokrati, der opplysning og innsikt i kunnskap nærmest anses som en folkerett. Syn på verden som avviker

fra som anses godtatt forsøkes håndtert med motargumenter. For eksempel er det lov å velge å avstå fra vaksiner, men en vaksineskeptiker vil møte motstand i sosiale medier.

Selv om vi lever i en verden preget av digitale medier, vil vi allikevel kunne gå ut en tur, invitere venner på besøk, eller holde en fest. Nøkkelpromblemet knyttet til teknologi⁸ og medier blir nærmest redusert til et ikke-promble, og digitale medier kan heller anses som verktøy for dannende berikelse.

4.7.2.11 Forbruk

I overordnet del i kapittel 2.5 Tverrfaglige temaer under folkehelse og livsmestring er forbruk en del av temaet. I fagplandelen under kjerneelementer i faget kunst og håndverk under emnet kulturforståelse skal kunnskap om visuell kultur legge grunnlaget for å gjøre bevisste valg som forbruker. I faget mat og helse under emnet bærekraftige matvaner og bærekraftig forbruk vektlegges det at elevene skal bli bevisste forbrukere. I de tverrfaglige temaene under temaet bærekraftig utvikling i faget kunst og håndverk skal kritisk undersøkelse av forbrukskultur gi elevene grunnlag for å ta etiske valg. I faget mat og helse vektlegges det at matforbruket ikke skal volde skade nasjonalt eller globalt. Elevene skal gjøres bevisste på etiske og økonomiske spørsmål knyttet til matforbruk. I musikkfaget skal elevene tenke kritisk om forbruk. I grunnleggende ferdigheter i faget mat og helse under muntlige ferdigheter skal elevene presentere arbeid og diskutere rundt matforbruk. I samfunnsfag under å kunne regne skal elevene jobbe med problemstillinger knyttet til økonomi og forbruk.

I kompetansemål i faget mat og helse etter 7. trinn skal eleven: «utnytte matvarer og rester fra matlaging og reflektere over eget matforbruk». Etter 10. trinn skal eleven: «utforske klimaavtrykket til matvarer og gjøre rede for hvordan matvalg og matforbruk kan påvirke miljøet, klimaet og matsikkerheten». I samfunnsfag etter 4. trinn skal eleven: «reflektere over sammenhengen mellom personlig økonomi og forbruk hos den enkelte». Etter 7. trinn skal eleven: «reflektere over hvordan kommersiell påvirkning kan virke inn på forbruk, personlig økonomi og selvbylde». Etter 10. trinn skal eleven: «vurdere hvordan arbeid, inntekt og forbruk kan påvirke personlig økonomi, levestandard og livskvalitet».

Det å kunne ta bevisste valg som forbruker er dannende i den forstand at man løfter bevisstheten ut fra seg selv, og oppgir særegne behov til fordel for fellesskapet. Forbruk kan være knyttet til etiske betraktninger i forhold til hvor varen er produsert, hvilke arbeidsforhold

---

⁸ Lars Løvlie gjengitt i Falkner (2013) skriver at det kreves at man må forholde seg til begrepet teknokratisk danning i nåtidens dannelsesdiskurs.

de som produserer varen arbeider under, hvordan fremstillingsprosessen har vært med tanke på bruk av materialer og eventuelle utslipp av miljøgifter, hvordan transporten av den ferdigstilte varen påvirker miljøet, om en trenger en ny vare, og hvordan varen skal gjenvinnes etter bruk. Slike tanker løfter perspektivet fra et individnivå og opp til et samfunnsnivå der klimabevisstheten og solidaritetsevnen gjør seg gjeldene.

Kompetansemålet etter 10. trinn i mat og helse er det eneste målet som eksplisitt har med seg samfunnsperspektivet tilknyttet forbruk, selv om samfunnsperspektivet tilknyttet forbruk kan leses implisitt ut av det å skulle utnytte rester fra matlagning og reflektere over eget matforbruk. Samfunnsfaget knytter forbruk til økonomi, og utelater dermed miljøperspektivet fra kompetansemålet. Noe av kritikken som rettes mot LK20 er at den er i overkant individfokusert, og mangler samfunnsperspektiv i stor nok grad. Det kan vises gjennom at temaet folkehelse og livsmestring har fått stor plass, demokrati og medborgerskap litt mindre plass, og det at temaet bærekraft har nokså liten plass i forhold til de andre temaene i læreplanen.

Danningsteori vektlegger forbruk som en del av nøkkelproblemet tilknyttet klima og miljø. Sett i sammenheng med ulikhetene mellom oss, og perspektiver tilknyttet fredsproblematikk er det urettferdig at noen mennesker har tilgang på et utall ressurser, mens andre mennesker er avskåret fra de samme ressursene. Grobunnen dette kan skape for misunnelse bør tas på alvor, og man kan velge å begrense eget forbruk, eller bidra til at andre får mulighet til det samme forbruket. Sett i sammenheng med jordas bærekraft er det nok det første alternativet som virker mest fornuftig.

4.7.3 Demokrati og medborgerskap

I overordnet del av læreplanen i kapittel 2.5 Tverrfaglige temaer under demokrati og medborgerskap knyttes temaet til kunnskap om demokratiets forutsetninger, verdier og spilleregler. Elevens skal gjøres i stand til å delta i demokratiske prosesser. Sammenhengen mellom demokratiet og menneskerettigheten yringsfrihet, ved siden av demokratiets ulike former og uttrykk er vektlagt. Elevene skal forstå sammenhengen mellom rettigheter og plikter, og skolen skal stimulere elevene til aktivt medborgerskap for å kunne delta i videreutviklingen av demokratiet. Evnen til kritisk tenking, håndtering av meningsbrytning og respekt for uenighet skal øves opp. Det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap kan i hovedsak knyttes til Klafki (2018) sitt nøkkelpromblem om fred. Fredsproblematikken henger sammen med demokratiet som styringsform, menneskerettigheter, likeverd, ulikhet,

minoritets- og majoritetsperspektiv, medbestemmelsesevne, medvirkning, medansvar, evne til meningsbrytning, og makt.

4.7.3.1 Demokrati

I overordnet del i formålet med opplæringen står det at opplæringen skal fremme demokrati. I kapittel 1 Opplæringens verdigrunnlag står det at de verdiene som fremkommer i formålsparagrafen er grunnlaget for vårt demokrati. I kapittel 1.2 står det at kristen og humanistisk arv har spilt en sentral rolle for utviklingen av vårt demokrati. I kapittel 1.6 Demokrati og medborgerskap skal skolen gi elevene mulighet til å lære hva demokrati betyr i praksis. Opplæringen skal styrke oppslutning om demokratiske verdier. Forståelse av demokratisk styreform og dets spilleregler skal fremmes som motvekt mot diskriminering. Elevene skal praktisere ulike former for demokratisk deltakelse. I kapittel 2.5 Tverrfaglige temaer står det at skolen skal legge til rette for demokrati og medborgerskap. I temaet demokrati og medborgerskap skal elevene få kunnskap om demokratiets forutsetninger slik at de kan delta i demokratiske prosesser. De skal se at demokratiet har ulike former og uttrykk, at medborgeren har ulike rettigheter og plikter og de skal se sammenhengen mellom demokrati og menneskerettigheter. Elevene skal kunne møte utfordringer i tråd med demokratiske prinsipper og lære at demokratiet ikke kan tas for gitt, men må videreutvikles.

I fagplandelen under fagets relevans og sentrale verdier i faget KRLE skal kunnskap om menneskerettighetene legge til rette for demokratisk medvirkning. I norskfaget skal elevene rustes til å kunne delta i demokratiske prosesser. I samfunnsfaget legges det vekt på metoder og tenkemåter bygget på bevissthet om demokrati for å utvikle et aktivt medborgerskap. I kjerneelementer i samfunnsfaget under demokratiforståelse og deltakelse skal elevene få erfaring med demokrati i praksis for å kunne medvirke til samfunnsutforming. I tverrfaglige tema under temaet demokrati og medborgerskap i faget kroppsøving skal kunnskap om demokratiet styrkes. Medansvar og medvirkning i deltakelse og samarbeid skal gi elevene kunnskap om og forståelse av demokratiske verdier. I musikkfaget skal eleven få forståelse for demokratiske prosesser. I norskfaget skal elevens evne til å gi uttrykk for egne tanker og meninger åpne opp for demokratisk deltakelse. I samfunnsfag skal elevene kunne skape demokratiske prosesser, få innsikt i demokratiske verdier, og legge grunnlaget for en videreutvikling av demokratiet.

I kompetansemål i samfunnsfaget etter 2. trinn skal eleven: «utforske og gi eksempler på hvordan barn kan [...] samarbeide om demokratiske prosesser». Etter 4. trinn skal eleven:

«reflektere over [...] hva et demokrati er, og utvikle forslag til hvordan man kan være med på å påvirke beslutninger». Etter 7. trinn skal eleven: «drøfte hva likeverd og likestilling betyr for et demokrati [...]» og «beskrive sentrale hendelser som har ført til det demokratiet vi har i Norge i dag, og sammenligne hvordan enkeltmennesker har mulighet til å påvirke i ulike styresett».

Det står i formålsparagrafen at opplæringen skal fremme demokrati, og videre i overordnet del at elevene skal oppleve demokrati i praksis. Denne oppfordringen vil det være vanskelig å nå i klasserommet, men verdt å forsøke å strekke seg etter. Det reelle demokratiet som skulle oppleves i praksis vil måtte dreie seg om noe som har betydning for eleven. Hva er det egentlig eleven kan påvirke i skolen, som også har betydning for hen? Klasserommets rammer er allerede definert, i form av rom, timeplan, mål som skal nås, og gjerne også arbeidsmåtene elevene skal nå det fastsatte målet med. En politiker vil gjerne brenne for sin sak, og diskutere for eksempel bevilgning til utslippsfrie båter på fjorden. Hen vil måtte legge frem argument for hvorfor det er viktig å satse på noe slikt, og underbygge påstanden med fakta, videre vil hensyn til økonomiske og bærekraftige perspektiver måtte hensyntas. For elevens del så handler ikke skolen primært om økonomiske rammer, så den dimensjonen ved opplevelse av demokrati i praksis kan fjernes, med mindre det er snakk om å samle inn penger til en kinotur med klassen eller en teaterforestilling. Det å legge opp til en avstemming rundt for eksempel hvilken bok de vil lytte til gjennom høytlesingen i klasserommet i spisepausen blir en litt snever opplevelse av demokrati i praksis.

Elevene vil kunne oppleve en inngang til demokratiforståelse gjennom å diskutere en sak. Gjennom diskusjonen åpnes rommet for ulike opplysninger, og alle skal få mulighet til å ytre egen mening, mulighet til å gi en replikk, eller komme med et nytt innlegg som beriker debatten. Dannende perspektiver knyttet til turtaking, lytting og formulering av tilsvaret vil da oppleves. I en demokratisk prosess vil som regel det beste argumentet vinne, noe som kan styrke forståelsen av vår felles allmennhet som dannende, og gi innsikt i at det er noen ting som er som de er, og ikke kan forandres, mens andre ting er åpne for forhandling. Det kan skape et mulighetsrom for identifisering av elementer ved tilværelsen eleven kan være med på å bestemme over.

Elevene skal praktisere ulike former for demokratisk deltakelse. Dersom utsagnet forstås i retning av valg til elevrådet, så vil de to elevene som velges inn få erfaringer som kan knyttes til demokratisk deltakelse, men for de elevene som ikke velges inn i elevrådet har de kun fått erfaring med å avgi en stemme til en medelev.

Det faget som kommer nærmest en reell demokratisk utvikling i eleven er norskfaget. Gjennom å opparbeide en evne til å uttrykke egen tanker og meninger skal det åpnes opp for demokratisk deltakelse i elevene. Det er av stor viktighet at elevene klarer å uttrykke egne tanker og meninger. Ikke bare med tanke på demokratisk deltakelse, men i forhold til utvikling av selvbestemmelseevnen, og den frigjøringen som ligger i å kunne uttrykke seg på fornuftig vis.

Norskfaget har ingen kompetansemål som handler om demokratiet, men det har samfunnsfaget. Det er kun etter 2. trinn at kompetansemålet kan tolkes til at elevene faktisk oppfordres til å gjøre en demokratisk handling, gjennom at de skal utforske hvordan barn kan samarbeide om demokratiske prosesser. Det er ikke stadfestet at eleven selv skal samarbeide om demokratiske prosesser, men det ligger i kompetansemålet som en tolkningsmulighet. Etter 4. trinn skal elevene utvikle forslag til hvordan man kan være med på å påvirke beslutninger. Dette virker som en teoretisk øvelse, med mindre læreren legger opp til et rollespill i forbindelse med arbeid rundt kompetansemålet. Målene etter 7. trinn er også av teoretisk art, og bidrar på den måten lite til oppfordringene fra både overordnet del og fagplandelene om fremmelse av demokrati og demokratisk deltakelse. Nå er det jo sånn at elevene i grunnskolen ikke har oppnådd myndighetsalder, og med det stemmerett. Det er derfor kanskje ikke mulig å unngå at de demokratiske øvelsene i skolen blir bare øvelser.

Viktigheten av å skape et demokratisk klasserom, der elevene får være med på å påvirke beslutningene som tas, og være delaktige i prosesser som angår dem, står dermed frem som avgjørende for elevens utvikling i demokratisk retning og med det utvikling av den moralske danning gjennom evnen til medbestemmelse.

4.7.3.2 Menneskerettigheter

I overordnet del av læreplanen under formålet med opplæringen står det at opplæringen skal bygge på verdier som er forankret i menneskerettighetene. I kapittel 1. Opplæringens verdigrunnlag ses verdiene som samler Norge, og som er grunnlaget for vårt demokrati, som forankret i menneskerettighetene. I kapittel 1.1 Menneskeverdet settes menneskerettighetenes grunnlag i menneskeverdet. Opplæringen skal være i samsvar med, og elevene skal tilegne seg kunnskap om menneskerettighetene. I kapittel 2.5 Tverrfaglige temaer under demokrati og medborgerskap står det at opplæringen skal gi forståelse av sammenhengen mellom demokrati og sentrale menneskerettigheter.

I fagplandelen under fagets relevans og sentrale verdier i faget KRLE skal faget gi elevene kunnskap om menneskerettighetene. I samfunnsfag skal elevene få bevissthet rundt menneskerettigheter. I kjerneelementer for fag i samfunnsfag under emnet demokratiforståelse og deltakelse skal elevene få innsikt i forskjeller mellom land når det gjelder ivaretagelse av menneskerettigheter.

I kompetansemål i KRLE etter 7. trinn skal eleven: «gjøre rede for hva menneskerettighetene innebærer for ytringsfrihet, religionsfrihet og religiøse minoriteters situasjon i Norge». Etter 10. trinn skal eleven: «identifisere og drøfte aktuelle etiske problemstillinger knyttet til menneskerettigheter, bærekraft og fattigdom». I samfunnsfag etter 4. trinn skal eleven: «presentere menneskerettigheter og rettigheter som barn har, og reflektere over hvorfor disse rettighetene finnes». Etter 7. trinn skal eleven: «samtale om menneske- og likeverd og sammenligne hvordan menneskerettighetene er blitt og blir ivare tatt i ulike land».

Menneskerettighetene er det ypperste resultatet av menneskets demokratiske virksomhet, og står som festede rettigheter for alle beboere på kloden. Menneskerettighetene er å anse som minstekravet som hører til menneskets behov. Frihet knyttes til menneskerettighetene, og kan forstås som frihet til å kunne utvikle seg selv, og samfunnet man er en del av. Den kritisk-konstruktive didaktikken fordrer at menneskerettighetene ligger som verdimesig grunnlag i samfunnet, og at den demokratiske styringsformen preger maktbalansen. Gjennom solidaritetsprinsippet finnes det svært mange punkter å ta tak i for å realisere selvbestemmelse og medbestemmelse for alle verdens beboere. For eksempel tilgang til skolegang for alle barn. Den grunnleggende respekten for menneskeverdet som ligger til grunn for utvikling av menneskerettighetene innlemmer det at mennesket skal få tre frem på den måten det er skapt, det er verdifullt i seg selv i form av å være et menneske. Kompetansemålene for fag tar opp perspektiver tilknyttet menneskerettigheter, både i KRLE og i samfunnsfag, noe som binder læreplanen sammen og befester viktigheten av perspektiver tilknyttet menneskerettigheter.

4.7.3.3 Likeverd

I overordnet del under formålet med opplæringen står det at opplæringen skal bygge på grunnleggende verdier som likeverd. I kapittel 1.1 Menneskeverdet står det at likeverd fortsatt må ivaretas og forsterkes. Alle elever skal behandles likeverdig og gis likeverdige muligheter. I kapittel 3.2 Undervisning og tilpasset opplæring står det at skole må gi alle elever likeverdige muligheter til læring og utvikling.

I fagplandelen under fagets relevans og sentrale verdier i faget KRLE skal elevene bli kjent med verdien likeverd. I kroppsøvingfaget skal elevene praktisere og reflektere over likeverd. I faget mat og helse skal elevene sosialt fellesskap rundt matlagning og grunnlaget for likeverd. Samfunnsfaget skal bygge opp under likeverd. I kjerneelement i faget kroppsøving under emnet deltakelse og samspill i bevegelsesaktiviteter skal elevene reflektere rundt likeverd.

I kompetansemål for fag i samfunnsfaget etter 7. trinn skal eleven: «drøfte hva likeverd og likestilling betyr for et demokrati, og utvikle forslag til hvordan man kan motarbeide fordommer, rasisme og diskriminering», og «samtale om menneske- og likeverd og sammenligne hvordan menneskerettighetene er blitt og blir ivaretatt i ulike land». Etter 10. trinn skal eleven: «utforske og beskrive hvordan menneske- og urfolksrettigheter og andre internasjonale avtaler og samarbeid har betydning for nasjonal politikk, menneskers liv og likestilling og likeverd».

Likeverd handler om at alle mennesker er like verdifulle, verdsatt i form av å være menneskelige. Danningsteori vektlegger at danning skal være for alle, og kan med det knyttes til likeverd. Likeverd kan ses i sammenheng med likhet, og blir på den måten satt i relasjon til rettferdighet. Det er rettferdig at alle mennesker opplever likeverd, og det er fornuftig å anse mennesker som likeverdige. Likeverdet er nevnt flere ganger i fagplanene, og begrepet utdypes videre i kompetansemålene.

4.7.3.4 Ulikhet

I overordnet del i kapittel 1.1 Menneskeverdet står det at ulikheter skal anerkjennes og verdsettes. I fagplandelen under fagets relevans og sentrale verdier i faget musikk står det at faget skal utvikle elevens toleranse for ulikhet. I kjerneelementer i faget kroppsøving står det at elevene skal anerkjenne ulikhet og inkludere alle. I kompetansemål i faget kroppsøving etter 4., 7. og 10. trinn står det litt ulike varianter av at elevene skal forstå ulikhet mellom seg selv og andre. I naturfag etter 4. trinn skal eleven: «samtale om likheter og ulikheter mellom kjønnene [...]».

Ulikhet mellom oss kan observeres på flere ulike måter, både fysisk, psykisk, kognitivt, emosjonelt, knyttet til humor, selvironi, sårbarhet og selvtillit. Ulikhet knyttes til urettferdighet, og henger sammen med at ingen mennesker er skapt like, eller med like forutsetninger. Det er et mangfold i verden, et mangfold som kan anses som berikende og utviklende for menneskeheten. Undervisningen bør legges opp til å styrke de ulikhetene vi

kommer til skolen med, verdsette dem, for at de skal kunne utvikles til en styrke for eleven. Læreplanen knytter ulikhet til faget kroppsøving, musikk og naturfag. I kroppsøving knyttes ulikheten til anerkjennelse og inkludering. Det kan godt hende at en elev som ikke er særlig god til å hoppe lengde, er flink til å spille håndball eller løse likninger. Vi har alle kvaliteter som vises som ulikheter. Det kan være vanskelig å godta egen ulikhet fra andre som en styrke, men gjennom gode relasjoner med medelever kan ulikhetenes betydning i negativ forstand nedtones, og i positiv forstand løftes frem. Ulikhet er det tredje nøkkelproblemet etter Klafki (2018). Den menneskeskapte ulikheten mellom mennesker i form av mangel på ressurser kan være en kime til konflikt og krig, og det er derfor viktig i et dannelsesperspektiv å redusere menneskeskapt ulikhet mellom oss.

4.7.3.5 Minoritets- og majoritetsperspektiv

I overordnet del i kapittel 1.6 Demokrati og medvirkning står det at alle deltakere i skolefellesskapet må utvikle bevissthet om minoritets- og majoritetsperspektiver. I fagplandelen under fagets relevans og sentrale verdier i samfunnsfag står det at forståelse av fellesskapene mennesker inngår i innebærer å inkludere majoritets- og minoritetsperspektiver. I kjerneelement i faget KRLE under emnet kjennskap til religioner og livssyn står det at faget skal gi grunnlag for refleksjon over majoritets- og minoritetsperspektiver. Det er ingen forekomster av majoritet- eller minoritetsperspektiver i kompetansemål for fag.

Majoritet- eller minoritetsperspektiver er et begrep som trekkes frem av Klafki (2018) tilknyttet nøkkelspørsmålet om ulikhet. Det vil alltid finnes en over- eller underrepresentasjon av mennesker som kan kategoriseres etter visse kjennetegn, om det er kjønn, etnisitet, melaninrikhet, utdanningsnivå et cetera. I et dannelsesperspektiv vil disse ulikhetene ses på som noe berikende for fellesskapet og mulighetsgivende for inntakelse av ulike perspektiver tilknyttet menneskeheten.

4.7.3.6 Medbestemmelsesevne

I overordnet del i kapittel 2.1 Sosial læring og utvikling står det at alle skal utvikle evne til medbestemmelse. Det er ingen representasjoner av ordet medbestemmelse i fagplanen.

Klafki omtaler evnene selvbestemmelse og solidaritet for seg, mens medbestemmelse havner litt på siden i enkelte kapitler i boken som ligger til grunn for denne oppgaven (2018). Det kan henge sammen med at han mener at selvbestemmelse og solidaritet er de viktigste

egenskapene, og at medbestemmelse springer ut av de to. Selvbestemmelse og medbestemmelse er på mange måter to sider av samme sak. Vi skal bestemme over oss selv, men siden vi er en del av et samfunn må vi være med på å bestemme hvordan føringene fra samfunnet er, siden samfunnets normer og regler legger føringer for vår individuelle frihet. Medbestemmelse blir da å forstå som demokratisk medbestemmelse. Den demokratiske medbestemmelsen kan utvikles i skolen, og er knyttet til å kunne stå for sin sak, og å være sikker nok i seg selv til å tørre å hevde eget syn i møte med medelever. Utvikling av medbestemmelsesevnen skal bidra til elevens frigjøring, og er ett av tre elementer knyttet til dannende undervisning. Frigjøringen som oppnås gjennom utviklingen av medbestemmelsesevnen er knyttet til mulighet for å påvirke fellesskapet, og på den måten være med på å skape et sannere, godere og bedre fellesskap for alle. I læreplanen står det at alle skal utvikle evne til medbestemmelse, men begrepet gjenfinnes ikke ut over det.

4.7.3.7 Medvirkning

I overordnet del i formålet med opplæringen står det at elevene skal ha rett til medvirkning. I kapittel 1.6 Demokrati og medvirkning skal skolen gi elevene mulighet til å medvirke. De skal få erfaring med medvirkning gjennom det daglige arbeidet med fagene og gjennom for eksempel elevråd. I kapittel 3.1 Et inkluderende læringsmiljø står det at elevmedvirkning må prege skolens praksis og at elevene skal medvirke i læringsfellesskapet.

I fagplandelen under fagets relevans og sentrale verdier i faget kroppsøving skal faget gi elevene muligheter for praktisering av og refleksjon over medvirkning. I kunst og håndverk skal estetiske prosesser være et grunnlag for å medvirke i kultur- og samfunnsutvikling, og ansvarlig medvirkning er ansett som en grunnleggende verdi for individet og for samfunnet. I kjerneelementer i faget kroppsøving under emnet deltakelse og samspill i bevegelsesaktiviteter ses medvirkning på som nødvendig for å fremme læring hos en selv og andre. I samfunnsfag under emnet demokratiforståelse og deltakelse skal elevene medvirke til samfunnsutforming. I faget kunst og håndverk skal arbeid med visuelle ytringer utvikle elevenes evne til medvirkning i samfunnet. Medvirkning er ikke representert i kompetansemål for fag.

Medvirkning blir å forstås i sammenheng med medbestemmelse, dog med en litt annen tilnærming til handlingselementet. Man virker med, samhandler, gjennom deltakelse. Elevene har rett til medvirkning gjennom formålsparagrafen. Elevene skal gis mulighet til å medvirke står det videre i overordnet del av læreplanen. Erfaringen til medvirkningen skal stamme fra

arbeid med fag og elevråd. For at elevene skal kunne medvirke i arbeid med fag må de gjøre en innsats, enten gjennom muntlig eller skriftlig aktivitet. Dersom undervisningen er tilrettelagt på en måte som gjør at elevene evner, og ønsker, å medvirke, så skjer medvirkningen av seg selv. De dras med i læringsfellesskapet på bakgrunn av egen interesse og motivasjon for arbeidet. Medvirkning gjennom arbeid i elevråd er noe som angår de elevene som velges inn i elevrådet, og kan på den måten oppfattes som ekskluderende for de som ikke velges inn.

Medvirkning skal prege skolens praksis, og elevene skal medvirke i læringsfellesskapet står det videre i overordnet del. Selv om elevenes medvirkning blir vektlagt i overordnet del av læreplanen, finner begrepet ikke plass i kompetansemålene. Elevene avkreves dermed ikke medvirkningskompetanse.

Kunst og håndverksfaget setter estetiske prosesser i tilknytning til medvirkning, og fører perspektivet opp til samfunnsnivå. Elevene skal få et grunnlag for å medvirke i kultur- og samfunnsutvikling. Her hadde det nok vært på sin plass med et kompetansemål som tok opp igjen det perspektivet. Synliggjøring gjennom fagplandelens kompetansemål legger mer vekt på fordringen, enn om den står nevnt kun som en del av fagplanen. Samfunnsfaget trekker også frem medvirkning som noe elevene skal gjøre. Heller ikke samfunnsfagets kompetansemål innlemmer begrepet medvirkning.

4.7.3.8 Medansvar

I overordnet del i formålet med opplæringen står det at elevene skal ha rett til medansvar. I kapittel 2.1 Sosial læring og utvikling står det at alle skal utvikle evne til medansvar. I kapittel 3.1 Et inkluderende læringsmiljø står det at elevene skal ta medansvar i læringsmiljøet. Det er ingen representasjoner av ordet medansvar i fagplanen.

Retten til medansvar er stadfestet til formålsparagrafen. Elevene skal ha rett til medansvar for læringsmiljøet. Retten til medansvar for læringsmiljøet ligger der allerede implisitt, den er ikke til å komme utenom. Alle deltakere av et fellesskap påvirker miljøet de er en del av. Gjennom å forholde seg passiv, eller å delta i, eller utenfor, fellesskapets normer så handler man. Handlingen ansvarliggjør oss, og skaper et medansvar for læringsmiljøet. Retten til medansvar er formulert på en måte som at det virker som om den er en gave, noe eleven får. Medansvar for læringsmiljøet kan nok til tider kjennes som en byrde, særlig dersom klasserommet er preget av uro. På den andre siden er det givende å være del av et læringsmiljø som fungerer godt. Dersom denne retten til medansvar skulle hevdes, burde den

fremkommet av kompetansemålene. På den måten kunne læreren måle i hvor stor grad eleven benyttet seg av denne retten, i hvor stor grad hen bidro til utvikling av et godt læringsmiljø. Dette ville ansvarliggjøre eleven, og vise at det er opp til enkelteleven å være med på å skape det gode læringsmiljøet.

4.7.3.9 Meningsbrytning

I overordnet del i kapittel 1.6 Demokrati og medvirkning står det at alle deltakere i skolefellesskapet må skape rom for meningsbrytning. I kapittel 2.5 Tverrfaglige tema under demokrati og medborgerskap står det at elevene skal øve opp evnen til å håndtere meningsbrytninger og uenighet. I fagplandelen under tverrfaglige temaer i temaet demokrati og medborgerskap i fagene kroppsøving, norsk og samfunnsfag skal fagene gi rom for håndtering av meningsbrytning. I kompetansemål i faget KRLE etter 10. trinn skal eleven: «utforske andres perspektiv og håndtere uenighet og meningsbrytning».

Meningsbrytning hører strengt tatt til under dialogen, men begrepet er nevnt eksplisitt i forbindelse med det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap. Meningsbrytning handler om å se at det finnes ulike oppfatninger blant oss, og at disse forskjellene godt kan havne opp til diskusjon. Igjen er det KRLE-faget som har fått oppdraget av å bære frem begrepet meningsbrytning gjennom sitt kompetansemål. Gjennom å utforske den andres perspektiv skal elevene håndtere uenighet og meningsbrytning. Bruk av begrepet håndtere viser at meningsbrytning kan anses som noe utfordrende, som må håndteres. Det kan være vanskelig å stå i en diskusjon med en medelev som har diametral ulik oppfatning om en sak enn deg selv. Håndteringen som ligger i kompetansemålet kan være knyttet til å bruke denne muligheten til å lære, og å få et innblikk i den andres verden.

I forhold til danning så er meningsbrytning en viktig del av problembasert undervisning. Hele poenget med å bruke eksempler til å skape en generalisering er at ulike perspektiver skal komme til syne. Det er både intellektuell og moralsk danning i å kunne legge noe åpent til diskusjon, tørre å stå frem med sitt syn, og måtte trekke inn egne tidligere meninger på bakgrunn av ny og bredere informasjon gjennom meningsbrytning. Det er slik vi utvikler oss, det er slik kunnskap utvikler seg, det er slik samfunn vokser frem og det er slik vitenskapen brer om seg. Det finnes bare en sannhet, men det finnes mange perspektiver på sannheten. De kan være knyttet til ulike fordommer, ulik smak eller ulik vinkling på det indre moralske kompasset.

For å skape et samfunn som er godt, tuftet på gode verdier, sann kunnskap og vakker estetikk, må ulike perspektiver, synspunkt, meninger, holdninger og fordommer komme på bordet. Først da kan de analyseres, drøftes og dissekteres, for så å bygges opp igjen i en ny og bedre fundamentert felles forståelse. Dette skaper samhold, og det bygger demokrati, og blir med det en av grunnsteinene i dannende undervisning.

4.7.3.10 Fred

Det er ingen forekomster av ordet fred i læreplanen. Fred er et begrep en kanskje ikke har viet så mye oppmerksomhet. Det tok slutt grunnet situasjonen med varm krig i Europa. Det vil aldri bli fred. Fred er en stillestående tilstand, og vi lever på en klode i bevegelse. Det vil aldri bli fred, fordi vi alle har ulike meninger og interesser. Blandingen av unge mennesker som vil teste grenser og en eldre befolkning som har lært å te seg skaper konflikter. Ulikheten mellom oppfatninger av hva som er greit, og hva som er ugreit vil endre seg med tiden, noe som vil gi opphav til nye konflikter. Det vil aldri bli fred, men vi kan strebe etter å skape fredelige samfunn. Klafki (2018) setter spørsmålet om fred som det aller første nøkkelspørsmålet. Hans betraktninger rundt atombombens ødeleggende kraft har fått ny aktualitet. Videre er fred avhengig av at kravet om grunnleggende menneskerettigheter for alle oppfylles, at den urettferdige ulikheten mellom oss forsøkes utjevnet. Perspektiver tilknyttet fred kan settes i sammenheng med alle de tre tverrfaglige temaene fra læreplanen.

4.7.3.11 Makt

Begrepet makt benyttes ikke i overordnet del. I fagplandelen under fagets relevans og sentrale verdier i samfunnsfag står det at elevene skal forstå hvordan makt og ressurser fordeles. I kjerneelementer i faget KRLE under emnet utforskning av religioner og livssyn med ulike metoder knyttes forståelse av religioner og livssyn til analyse av og kritisk refleksjon over definisjonsmakt. I samfunnsfag under temaet samfunnskritisk tenkning og sammenhenger skal elevene analysere hvordan makt og maktrelasjoner har virket og virker inn på ulike forhold i samfunnet. I tverrfaglige temaer under demokrati og medborgerskap i faget KRLE skal elevene problematisere makt og utenforskap. I kompetansemål i samfunnsfag etter 4. trinn skal eleven: «reflektere over hvem som har makt, og hva et demokrati er, og utvikle forslag til hvordan man kan være med på å påvirke beslutninger». Etter 10. trinn: «reflektere over hvilke aktører som har makt i samfunnet i dag, og hvordan de begrunner standpunktene sine».

Den demokratiske styringsformen vi opererer med i Norge, må ses i sammenheng med maktfordelingsprinsippet. Makten deles mellom utøvende, lovgivende og dømmende makt, noe som sikrer fravær av konsentrert makt på to hender. Makt kan knyttes til selvbestemmelse, gjennom å ha makt til å gjøre egne beslutninger, og må dermed også knyttes til frihet. Makt kan legge begrensninger på friheten gjennom formuleringer i lovverk, eller gjengse normer. Gjennom deltakelse i demokratiske prosesser kan borgerne i samfunnet ta del i samfunnsmakten og gjennom egen handlekraft være med å påvirke samfunnet en er en del av. Definisjonsmakt er et begrep som trekkes frem gjennom fagplandelen til KRLE. Tidligere var det kirken som definerte normene vi beveget oss etter. I dagens samfunn har media en rolle i maktspillet som preger samfunnet. Media kalles gjerne for den fjerde statsmakt. Det å klare å se forbi maktstrukturer kan knyttes til danning. Ved å være sikker i egen kunnskap, og vekte informasjonen en mottar på en kritisk måte, vil kognitiv dissonans avsløres gjennom egne tankestrukturer.

4.7.4 Bærekraftig utvikling

I overordnet del av læreplanen i kapittel 2.5 Tverrfaglige temaer under bærekraftig utvikling knyttes temaet til at elevene skal forstå og kunne håndtere grunnleggende dilemmaer og utviklingstrekk i samfunnet. Vern om livet på jorda, og ivaretagelse av menneskets nåtidige og fremtidige behov står sentralt. Elevene skal se sammenhengen mellom sosiale, økonomiske og miljømessige forhold, og hvordan menneskets levesett og ressursbruk har konsekvenser lokalt, regionalt og globalt. Elevene skal lære å ta ansvarlige valg og handle etisk og miljøbevisst. De skal få forståelse for at handlingene og valgene til den enkelte har betydning. Problemstillinger i temaet er knyttet til miljø og klima, fattigdom og fordeling av ressurser, helse og utdanning, samt teknologi. Det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling kan i hovedsak knyttes Klafki (2018) sitt nøkkelproblem om klima og miljø gjennom perspektiver knyttet til bærekraft, miljøbevissthet og teknologi.

4.7.4.1 Bærekraft

I overordnet del i kapittel 2.5 Tverrfaglige temaer står det at skolen skal legge til rette for læring innenfor temaet bærekraft, som er definert til om å verne livet på jorda, og ta vare på nåtidige og fremtidige behov hos mennesket.

I fagplandelen under fagets relevans og sentrale verdier i faget mat og helse skal elevene bli i stand til å velge bærekraftig mat. I naturfag skal elevene få et faglig grunnlag

som bidrar til en bærekraftig utvikling. I kjerneelementer i faget kroppsøving under emnet uteaktiviteter og naturferdsel står bærekraftig ferdsel sentralt. I faget mat og helse under emnet bærekraftige matvaner og bærekraftig forbruk skal elevene utvikle bærekraftige matvaner. I naturfaget under emnet teknologi ses kunnskap om teknologi på som viktig i et bærekraftperspektiv. Under emnet jorda og livet på jorda skal kunnskap om jorda som system gi elevene grunnlag for å ta bærekraftige valg. I samfunnsfag under bærekraftige samfunn skal elevene få innsikt i sammenhengen mellom ulike sider ved bærekraftig utvikling. Forståelse av hvordan endringer i fortiden påvirker et samfunns bærekraft og handlingsalternativer for en bærekraftig utvikling fra lokalt til globalt nivå er vektlagt. I tverrfaglige temaer under temaet demokrati og medborgerskap ses naturfaglig kompetanse på som noe som bidrar til en bærekraftig utvikling. I temaet bærekraftig utvikling i faget kroppsøving legges det vekt på bærekraftig ferdsel. Forståelse av at valg elevene gjør får betydning for bærekraften på lokalt, regionalt og globalt nivå er vektlagt. I faget kunst og håndverk skal elevene opparbeide en evne til å utforske mer bærekraftige levesett for fremtiden. I musikk skal elevene tenke kritisk rundt bærekraft og reflektere over digitale ressurser kan styrke den bærekraftige utviklingen. I naturfag skal jordas naturressurser forvaltes på en bærekraftig måte. I norsk skal elevene forstå og håndtere meningsmotsetninger som kan oppstå idet samfunnet endres i en mer bærekraftig retning. I samfunnsfag skal dilemmaer og spenninger tilknyttet bærekraft skal belyses.

I kompetansemål i faget KRLE etter 10. trinn skal eleven: «identifisere og drøfte aktuelle etiske problemstillinger knyttet til menneskerettigheter, bærekraft og fattigdom». I mat og helse etter 7. trinn skal eleven: «bruke redskaper, grunnleggende teknikker og matlagingsmetoder til å lage trygg og bærekraftig mat som gir grunnlag for god helse», «bruke matmerking og kostmodeller til å sette sammen et sunt, variert og bærekraftig kosthold og reflektere over valgene sine». Etter 10. trinn skal eleven: «planlegge og bruke egnede redskaper, teknikker og matlagingsmetoder til å lage trygg og bærekraftig mat som gir grunnlag for god helse». I naturfag etter 4. trinn skal eleven: «utforske et naturområde og drøfte bærekraftig bruk av området» og «delta i høsting og bruk av naturressurser og drøfte hvordan naturressurser kan brukes på en bærekraftig måte». Etter 10. trinn: «gi eksempler på samers tradisjonelle kunnskap om naturen og diskutere hvordan denne kunnskapen kan bidra til bærekraftig forvaltning av naturen». I samfunnsfag etter 4. trinn: «utforske og gi eksempler på noen sider ved bærekraftig utvikling». Etter 7. trinn: «utforske og presentere en global utfordring ved bærekraftig utvikling og hvilke konsekvenser den kan ha, og utvikle forslag til hvordan man kan være med på å motvirke utfordringen, og hvordan samarbeid mellom land

kan bidra». Etter 10. trinn skal eleven: «beskrive ulike dimensjoner ved bærekraftig utvikling og hvordan de påvirker hverandre, og presentere tiltak for mer bærekraftige samfunn».

Å verne om livet på jorda, og ta vare på nåtidige og fremtidige behov hos mennesket handler i bunn og grunn om å ikke ødelegge for oss selv, og å ikke rive vekk mangfoldet naturen har skapt gjennom tusenvis av år, bare på noen få generasjoner. Vi må ikke belaste jorden mer enn den tåler, og virkningene av menneskets fremferd på jordskorpen viser seg allerede i form av klimaendringer og miljøpåvirkninger. For å kunne beveges i bærekraftig retning, må vi vite om konsekvensene av våre handlinger, og hvilke resultat vår påvirkning av jorden gir. Etter år med forskning på feltet, så klarer vi å forstå hva det er som skader klimaet, og hva det er som gjør at naturens mangfold vokser og utvikler seg. Det er allikevel skapt noen strukturer som vanskelig lar seg endre, i form av vaner og uvaner i oss mennesker. Disse vanene ligger innlemmet i strukturer som strekker seg opp til samfunnsnivå, og det vil kreve en opplyst, miljøbevisst allmennhet for å kunne snu samfunnets strukturelle normer i bærekraftig retning.

Å velge bærekraftig mat er vektlagt i fagplandelen til mat og helse, uten at det utdypes hva som legges i begrepet bærekraftig mat. Det blir da opp til læreren, som Klafki (2018) påpeker, å ligge foran elevene gjennom innsikt i temaet for undervisning, slik at hen kan bidra med ulike innspill og refleksjoner tilknyttet temaet. Bærekraftig ferdsel strekkes opp til lokalt, regionalt og globalt i fagplandelen tilknyttet kroppsøving. Perspektiver tilknyttet ryggsekkreise, togturer eller alternativer til flyreise funnet veien ned til kompetansemålene, i og med at bærekraftig utvikling er et fokusområde på samfunnsnivå. Det ville gitt bærekraftig ferdsel større tyngde og bidratt til et større fokus på bærekraft i den oppvoksende generasjon.

Naturfaget trekker frem kunnskap om teknologi i et bærekraftperspektiv, kunnskap om jorda som system gi grunnlag for å ta bærekraftige valg, videre at jordas naturressurser skal forvaltes på en bærekraftig måte. Kompetansemålene speiler fagplandelen til en viss grad, men utelukker noen perspektiver fra fagplanen. For å få en god nok oversikt over læreplanen, og dens elementer, krever det at læreren setter seg ned ved skolestart, og ser at hen har ivaretatt perspektiver tilknyttet overordnet del, fagplandelen, og kompetansemål idet hen planlegger undervisningen som skal skje i faget på aktuelt årstrinn. Da holder det ikke å se på kompetansemål tilknyttet aktuelt årstrinn, men læreren må se på alle årstrinnene tilknyttet hens klasse, for eksempel 5. – 7. trinn dersom hen skal ha 6. klasse, og se om ulike perspektiver ivaretas. Jobben som skal gjøres med å sikre at elevene vet det de skal vite fra tidligere trinn blir en annen jobb.

Samfunnsfagets vinkling på bærekraft knytter den historiske samtid til bildet med bærekraft. Elevene må se tilbake på historien, for på den måten å skape seg et bilde på hvorfor ting er som de er per nå. Dette kan knyttes an til Klafki (2018), dog i en litt annen sammenheng, men innholdet om at menneskers nåtidige frihet og valgmuligheter må ses i sammenheng med tidligere kamper for å oppnå denne friheten kan allikevel overføres til å gjelde i denne sammenheng. Vi må se oss tilbake, og analysere hvordan det var før, før vi overhodet kan innbille oss å skulle forstå hvordan ting henger sammen i dag. Dersom vi mister det historiske perspektivet i vår nåtidige forståelse av sammenhenger, kan vi ikke snakke om danning, men om oppstykkede faktakunnskaper om hvordan noe er, ikke kategorial viten om hvordan ting virker sammen, hvorfor status er quo, og hvordan vi kan arbeide for å skape et samfunn med bedre forutsetninger enn det vi selv er en del av.

Kompetansemålet etter 7. trinn i samfunnsfag, der elevene skal utvikle forslag til hvordan man kan være med på å motvirke utfordringer knyttet til bærekraft er dannende. Det er fordi elevene har oppfordres til å se seg selv som en del av problemet, og løsningen. Klafki (2018) understreker viktigheten av handlingselementet ved danningen, at elevene skal oppnå den innsikt at vi alle er en del av menneskeskapte utfordringer på kloden, og det eierskapet til problemet kan skape beredvillighet til å handle. Noe som behøves dersom vi skal klare å endre utfordringene knyttet til bærekraft i positiv retning.

4.7.4.2 Miljøbevissthet

I overordnet del under formålet med opplæringen står det at elevene skal handle miljøbevisst. I kapittel 1.5 Respekt for naturen og miljøbevissthet viser underoverskriften at skolen skal bidra til at elevene utvikler klima- og miljøbevissthet. I kapittel 2.5 Tverrfaglige temaer under bærekraftig utvikling står det at arbeid med temaet skal gi elevene kompetanse til å handle miljøbevisst.

I fagplandelen står det under fagets relevans og sentrale verdier i faget kroppsøving står det at uteaktivitet gir grunnlag for miljøbevissthet. I samfunnsfaget står det at et aktivt medborgerskap bygger på bevisstheten om miljø. I kjerneelementer i faget kunst og håndverk under emnet håndverksferdigheter legges det vekt på miljøbevissthet i skapende arbeid. I naturfaget skal elevene få kompetanse til å velge og handle miljøbevisst.

I kompetansemål i faget kunst og håndverk etter 2., 4., 7. og 10. trinn står det litt ulike versjoner av å skape produkter på en miljøbevisst og trygg måte. I naturfaget etter 2. trinn skal eleven: «samtale om hvordan vi kan ta miljøbevisste valg og gjennomføre lokale miljøtiltak».

Gjennom formålsparagrafen i læreplanen kreves det at elevene skal handle miljøbevisst. Perspektivet føres videre gjennom fagplanen og vises gjennom kompetansemål for fag. Miljøbevissthet kan knyttes til nøkkelspørsmålet om miljø, etter Klafki (2018). Vi ser endringene av klima og miljø skje, mye takket være den teknologiske utviklingen. Det er mulig å overvåke isbreer, måle gjennomsnittstemperaturer i Arktis, og andre steder på jorda, og å se hvordan iskalottene på Nord- og Sørpolen endres over tid. Vi har også måtte forholde oss til begreper som drivhuseffekt, metangass og mikroplast. Miljøspørsmålet er et spørsmål vi ikke kan unngå å forholde oss til, og viktigheten av å handle miljøbevisst ligger som et ansvar på menneskehetens skuldre. I forhold til danning så trer miljøspørsmålet frem som viktig, og det er et spørsmål det forventes fra allmennhetens side at du har gjort det opp noen tanker om. Dersom vi ikke tar vare på miljøet vårt, vil det ikke være noen vits i å utvikle evnene selvbestemmelse, medbestemmelse eller solidaritet, fordi vi mennesker vil ha ødelagt vårt eget livsgrunnlag. Det er derfor lov til å håpe, at demokratiske institusjoner, og en opplyst allmennhet, klarer å løse de problemene vi har bidratt til å skape. Om ikke for vår egen skyld, så i det minste av hensyn til de som kommer etter oss.

4.7.4.3 Teknologi

I overordnet del i kapittel 1.5 Respekt for naturen og miljøbevissthet står det at vi behøver teknologisk innovasjon for å finne løsninger for å ta vare på livet på jorda. I kapittel 2.1 Sosial læring og utvikling står det at bruk av teknologi både beriker og utfordrer det sosiale miljøet. I kapittel 2.5 Tverrfaglige temaer under temaet bærekraft står det at teknologi virker inn på menneske, miljø og samfunn. Teknologiutvikling kan bidra til å løse problemer, men kan også skape nye. Kunnskap om teknologi innebærer en forståelse og håndtering av mulige dilemmaer.

I fagplandelen under kjerneelementer i naturfag under emnet teknologi står det at elevene skal forstå, skape og bruke teknologi. De skal forstå teknologiske prinsipper og virkemåter og vurdere hvordan teknologi kan skape både løsninger og utfordringer. I grunnleggende ferdigheter i faget mat og helse under emnet digitale ferdigheter skal elevene bruke digitale teknologier for å styrke matlagningsferdighetene.

I kompetansemål i faget kunst og håndverk etter 10. trinn skal eleven: «utforske muligheter innenfor håndverksteknikker og egnet teknologi ved å bearbeide og sammenføre harde, plastiske og myke materialer» og «utforske hvordan digitale verktøy og ny teknologi kan gi muligheter for kommunikasjonsformer og opplevelser i skapende prosesser og

produkter». I musikk etter 7. trinn skal eleven: «bruke teknologi og digitale verktøy til å skape, øve inn og bearbeide musikk». I naturfag etter 2. trinn skal eleven: «presentere egne ideer til teknologiske oppfinnelser». Etter 4. trinn skal eleven: «utforske teknologiske systemer som er satt sammen av ulike deler, [...]». Etter 7. trinn skal eleven: «utforske, lage og programmere teknologiske systemer som består av deler som virker sammen» og «reflektere over hvordan teknologi kan løse utfordringer, skape muligheter og føre til nye dilemmaer». Etter 10. trinn skal eleven: «utforske, forstå og lage teknologiske systemer som består av en sender og en mottaker». I samfunnsfag etter 10. trinn skal eleven: «utforske hvordan teknologi har vært og fremdeles er en endringsfaktor, og drøfte innvirkningen teknologien har hatt og har på enkeltmennesker, samfunn og natur».

Teknologi står sentralt i temaet bærekraftig utvikling, og kan knyttes til blant annet samfunnskapet ulikhet mellom land fra Klafkis (2018) nøkkelspørsmål. Vi har gjort oss avhengige av teknologi, og de utfordringene teknologien fører med seg i form av forurensing av miljøet er noe vi som mennesket er nødt til å ta tak i. Teknologi blir med dette et toegget sverd, ved at vi på den ene siden er avhengige av den, og på den andre siden må håndtere problemer som oppstår i kjølvannet av den. Teknologi har åpnet tilgangen til verden for mennesket, og gjennom bruk av teknologi kan vi oppdage, lære og utvikle oss som mennesker. Vi kan også skape gjennom bruk av teknologi, og teknologien har på mange måter dannet en symbiose med mennesket. Det er i hovedsak naturfaget som bruker begrepet teknologi i sine kompetansemål. Ingen av kompetansemålene kan knyttes til bærekraft, ei heller til miljøperspektivet. Kompetansemålet etter 7. trinn skaper en åpning inn mot miljøet, men den må tolkes inn i kompetansemålet av leseren. Samfunnsfagets ene kompetansemål med tilknytning til teknologi handler om mennesket, samfunnet og naturen, og trekker med det inn perspektiver som kan tolkes til et miljøperspektiv.

5. OPPSUMMERING

Danning i læreplanen kan forstås på ulike måter. For det første er den beskrevet i læreplanverket. For det andre legges det til rette for intellektuell danning gjennom arbeid med kompetansemål. For det tredje oppfordres det til moralsk danning gjennom beskrivelser av ønskverdig elevopptreden i overordnet del, og holdningsmessige krav til elevene gjennom fagplandelene. Læreplanen vektlegger estetisk danning gjennom bruk av begreper knyttet til læringsglede, samt den variasjonen av ulike aktiviteter det legges opp til gjennom formuleringer i læreplanen.

Læreplanen kan tolkes til å legge opp til kategorial danning gjennom arbeid med tverrfaglighet. Det krever at læreren legger frem undervisningsstoffet gjennom bruk av eksempler for å generalisere frem en større helhet, innlemming av opplæring i læringsstrategier, en handlingsorientert undervisningstilnærming, og forbindelsen mellom faglig og sosial læring. En organisering av kompetansemål i bolker av tverrfaglighet gjennom skolens årshjul kan legge til rette for dannende læring.

Danning kan gjenkjennes gjennom ulike perspektiv. En allsidig utvikling av ens evner og interesser, sammen med innsikt i nøkkelproblemer som preger vår samtid bidrar til danning. Utvikling av ens grunnleggende ferdigheter og videreutvikling av ens moralske dyder bidrar til mulighet for kunnskapstilegnelse, noe som er dannende. Menneskets frigjøring er sentral for å få øye på danningen. Evnene selvbestemmelse, medbestemmelse og solidaritet skaper grunnlaget for å kunne frigjøres fra egne fordommer.

Elementer fra læreplanen som kan knyttes til danning kan finnes dersom man deriverer begrepene selvbestemmelse, medbestemmelse og solidaritet, og leter etter konnotasjoner fra begrepene i læreplanen. Tilknytningspunkter til intellektuell, moralsk og estetisk danning i form av sannhet, rettferdighet og læringsglede må belyses for å finne dannende elementer i læreplanen. Videre må begreper som eudaimonia og thaumazein fra antikken, myndighetsbegrepet fra opplysningstiden, sammen med tilknytningspunkter til allmenndanning letes etter i læreplanen for å knytte den til dannende elementer. Fornuften ligger som styrende prinsipp for danningsteori, på samme måten som fornuften preger oppbygging av elementer i læreplanen.

For å styrke skolemessig danning kan den tverrfaglige opplæringen vektlegges. Gjennom tverrfaglig opplæring får elevene tilgang på en versjon av vår tids nøkkelproblemer, og gjennom å undervise på bakgrunn av metoden problembasert undervisning styrkes elevenes kategoriale danning. Krav til elevene i form av videreutvikling av dyder som

konsentrasjonsevne og villighet til å yte, sammen med utvikling av grunnleggende ferdigheter i lesing, skriving og regning styrker den skolemessige danningen. Det må stilles krav til elevenes samarbeidsevne, gjennomføring av muntlige fremlegg ved hjelp av digitale hjelpemidler og gode dialogferdigheter i eleven for å styrke dannelsespotensialet i skolen.

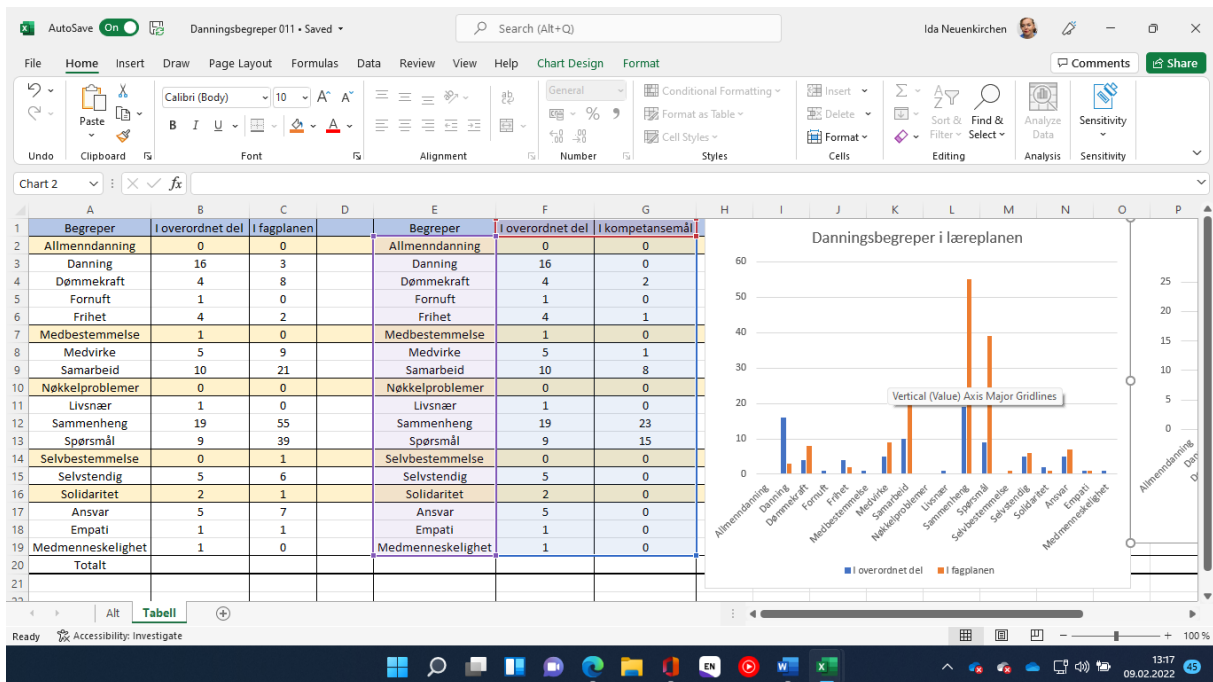
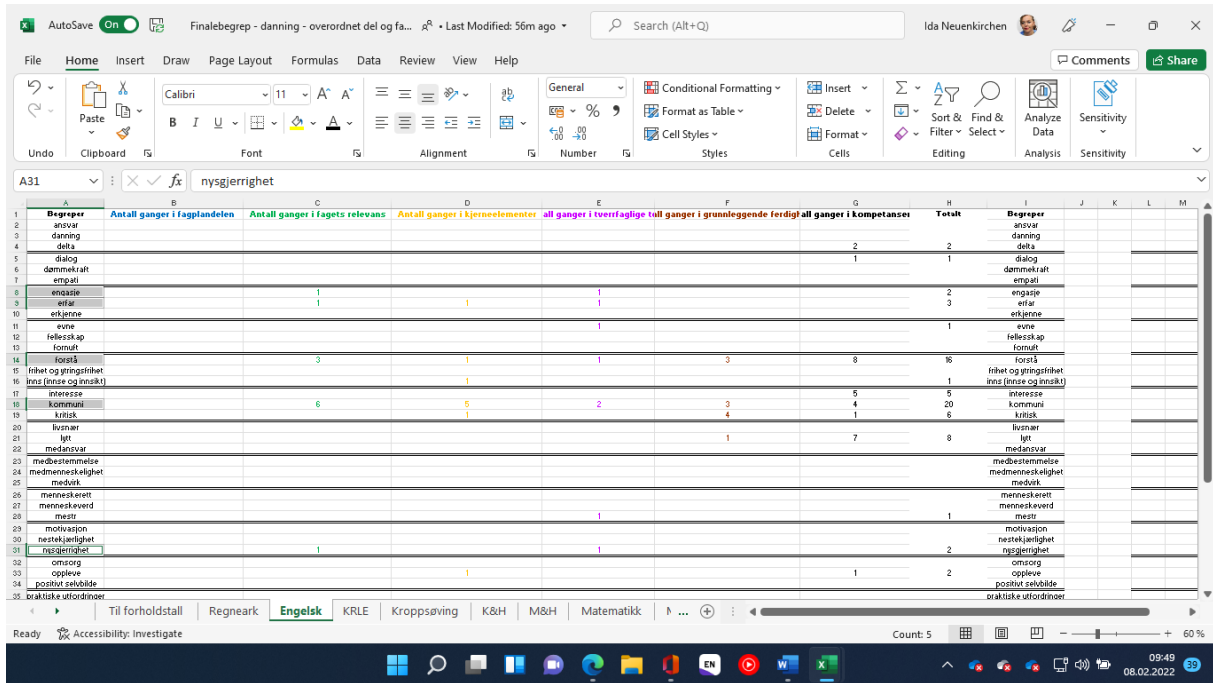
LITTERATURLISTE

- Adorno, T. W., & Becker, H. (2016). Education for maturity and responsibility. *History of the human sciences*, 12(3), 21-34. <https://doi.org/10.1177/09526959922120324>
- Afdal, G. (2013). Danningens objektivitet - dialogiske perspektiver på religion, filosofi og etikk i barnehagen. In K. Steinsholt & M. Øksnes (Eds.), *Danning i barnehagen - perspektiver og muligheter*. Capellen Damm Akademisk.
- Amundsen, H. M. (2013). Danning til livet - et fortolkende prosjekt. In K. Steinsholt & M. Øksnes (Eds.), *Danning i barnehagen - perspektiver og muligheter*. Capellen Damm Akademisk.
- Aristoteles. (2013). *Den nikomakiske etikk* (A. Stigen & Ø. Rabbås, Trans.). Vidarforlaget.
- Dannelsesutvalget. (2009). *Kunnskap og dannelse foran et nytt århundre* <https://w2.uib.no/filearchive/innstilling-dannelsesutvalget.pdf>
- Doseth, M. (2011). Padeia – selve fundamentet for vår forståelse av dannelse. In S. Dobson & K. Steinsholt (Eds.), *Dannelse : introduksjon til et ullent pedagogisk landskap*. Tapir akademisk forlag.
- Doseth, M. (2013). Å fremme danning - hvilken form for praktisk kunnskap kreves? In K. Steinsholt & M. Øksnes (Eds.), *Danning i barnehagen - perspektiver og muligheter*. Capellen Damm Akademisk.
- Dybvikstrand, T. S., Fjeld, H. S., & Æsøy, K. O. (2020). *Lærerpraksis og pedagogisk teori*. Universitetsforlaget.
- Esser-Noethlichs, M. (2021). Inkludering i lys av allmenndanning og den kritisk-konstruktive didaktikken. In Ø. F. Standal & G. Rugseth (Eds.), *Inkluderende kroppsøving* (Vol. 2). Cappelen Damm Akademisk.
- Falkner, C. (2013). Dataspill - et eksempel på danning i barnehagen. In K. Steinsholt & M. Øksnes (Eds.), *Danning i barnehagen - perspektiver og muligheter*. Capellen Damm Akademisk.
- Gadamer, H. G. (2012). *Sannhet og metode*. Pax forlag.
- Glaser, V. (2013). Ansvarliggjøring og myndiggjøring av barnet - i et danningperspektiv. In K. Steinsholt & M. Øksnes (Eds.), *Danning i barnehagen - perspektiver og muligheter*. Capellen Damm Akademisk.
- Halvorsen, E. M. (2013). Danning: Kultur, kunst og kreativitet. In K. Steinsholt & M. Øksnes (Eds.), *Danning i barnehagen - perspektiver og muligheter*. Capellen Damm Akademisk.
- Hegel, G. W. F. (2009). *Åndens fenomenologi*. Pax forlag.
- Klafki, W. (2018). *Dannelsesteori og didaktik - nye studier* (3 ed., Vol. 5). Klim.
- Koritzinsky, T. (2021). *Tverrfaglig dybdelæring - Om og for demokrati og medborgerskap - bærekraftig utvikling - folkehelse og livsmestring*. Universitetsforlaget.
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020*. Fastsett som forskrift ved kongelig resolusjon. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/>
- Løvlie, L. (2009). *Dannelse og profesjon*. Dannelsesutvalget. <https://w2.uib.no/filearchive/innstilling-dannelsesutvalget.pdf>
- Molander, B. (2015). *The practice of knowing and knowing in practices*. Peter Lang Edition.
- Platon. (2020). *Samlede verker IV - Faidon Symposium Faidros* (Vol. 2). Vidarforlagets kulturbibliotek.
- Straum, O. K. (2018). 2 Klafkis kategoriale danningsteori og didaktikk - En nærmere analyse av Klafkis syn på danning som prosess med vekt på det fundamentale erfaringslag. In K. S. Fuglseth (Ed.), *Kategorial danning og bruk av IKT i undervisning*. Universitetsforlaget. <https://doi.org/https://doi.org/10.18261/9788215029450201803>

- Stølen, T. (2020). *Wilhelm von Humboldt*. Store norske leksikon. Retrieved 16.04.2021 from [https://snl.no/Wilhelm von Humboldt](https://snl.no/Wilhelm_von_Humboldt)
- Svartdal, F. (2019). *Akkomodasjon - psykologi*. Store norske leksikon. Retrieved 15.03.2021 from [https://snl.no/akkommodasjon - psykologi](https://snl.no/akkommodasjon_-_psykologi)
- Svartdal, F. (2021). *Assimilering - psykologi*. Store norske leksikon. Retrieved 15.03.2021 from [https://snl.no/assimilering - psykologi](https://snl.no/assimilering_-_psykologi)

VEDLEGG

Disse vedleggene viser et utsnitt av arbeidet med å forsøke å få grep om ulike begreper tilknyttet danning fra læreplanen.

Dette vedlegget viser prosessen med utregning av forhold tilknyttet representasjon av tverrfaglige tema i det tverrfaglige årshjulet for grunnskolen.

	1.-4. -trinn				Totalt	5.-7. trinn			
	Monofaglige	Tverrfaglige				Monofaglige	Tverrfaglige		
	Folkehelse	Demokrati	Bærekraft		Monofaglige	Folkehelse	Demokrati	Bærekraft	
17	3	6	0	26	0,65	0,12	0,23	0,00	
9	2	3	1	15	0,60	0,13	0,20	0,07	
3	13	7	2	25	0,12	0,52	0,28	0,08	
5	5	6	6	22	0,23	0,23	0,27	0,27	
0	7	0	3	10	0,00	0,70	0,00	0,30	
32	1	0	0	33	0,97	0,03	0,00	0,00	
4	5	1	0	10	0,40	0,50	0,10	0,00	
9	6	6	8	29	0,31	0,21	0,21	0,28	
26	3	3	0	32	0,81	0,09	0,09	0,00	
3	17	9	7	36	0,08	0,47	0,25	0,19	
108	62	41	27						
8	6	8	0	22	0,36	0,27	0,36	0,00	
8	2	5	1	16	0,50	0,13	0,31	0,06	
0	6	3	4	13	0,00	0,46	0,23	0,31	
2	7	5	2	16	0,13	0,44	0,31	0,13	

Forslag til dannende tverrfaglig årshjul for grunnskolen

Antall ord i vedlegget er 13710.

Forbehold:

For at årshjulet skal kunne brukes uavhengig av skoleår er antall skoleuker satt til 37, slik skoleåret er satt opp per nå. Fridagene er samlet sammen slik at høstferien knyttes til uke 40, juleferien knyttes til uke 51 og 52, vinterferien til uke 8, påskeferien til uke 14, samlede fridager i mai til uke 21. Siste skoleuke er uke 24, og den uken står åpen uten tilknyttede kompetansemål.

Dilemmaer knyttet til bruk av engelsk eller norsk ved arbeid med tverrfaglig tilknyttede kompetansemål i engelsk blir opp til læreren å avgjøre. Det er viktig at man snakker engelsk i den tiden som er avsatt til engelskfaget, men det er også viktig at begreper som er av betydning også behandles på norsk.

Alle skolens kompetansemål er benyttet i oppsettet av årshjulet. Kompetansemål med dobbel eller trippel tverrfaglig tilknytning er representert henholdsvis to eller tre ganger. Dette vil gi en økning av antall kompetansemål som vises gjennom 637 kompetansemål, ikke 536 som etter nåværende plan. Kompetansemålene er forsøkt satt til det samme årstrinnet slik det fremkommer av nåværende læreplan. Variasjon fra nåværende læreplan kan forekomme.

Det er 631, ikke 637 kompetansemål med i årshjulet. Dette henger sammen med manglende bearbeiding av årshjulet. Årshjulet slik det fremstår er for tverrfaglig tungt enkelte steder, ved at noen uker har tverrfaglighet satt sammen av fire kompetansemål, andre uker kun to monofaglige kompetansemål. Dette årshjulet må derfor anses som en skisse, ment for å gi inntrykk av hvordan skoleåret kunne vært organisert dersom man så bort fra faginndeling i timeplanen, og heller planla timeplanen ut fra kompetansemålene. Tilpasninger i form av tilstedeværelse av lærer og/ eller faglærer må gjøre på den enkelte skole på bakgrunn av arbeidstidsavtalen til den enkelte lærer. Implikasjonene dette ville få blant annet for læreres arbeidstid og organisering av skoledagen vil det være mulig å forske videre på.

Ved å bruke tiden som er avsatt til arbeid per fag, delt på antall kompetansemål i faget vil tiden som skal måtte brukes til skolearbeid overskride nåværende tidsbruk. Det lar seg allikevel gjøre å benytte de multiple kompetansemålene flere ganger, og allikevel holde seg innenfor rammene av normal undervisningstid. Ved å arbeide med to eller flere kompetansemål på samme tid, vil vektingen av timetallet kunne gjøres innad i avsatt arbeidstid.

Gjennomsnittene for beregning av vekting av kompetansemål tar utgangspunkt i tidsbruken som er avsatt til fagene i læreplanen LK20. Utrekningene er gjort på bakgrunn av timetall per kompetansemål. For eksempel har naturfag i gjennomsnitt gjennom hele grunnutdanningen 9 timer til rådighet per kompetansemål. Mellom 1. – 4. trinn er det 29 kompetansemål i naturfag. Tar man så og deler antall monofaglige mål på det totale antallet kompetansemål, får man prosentene ut av tallet. Den samme prosessen gjentas per tverrfaglige tema. Grunnen til at disse tallene er med er for å gi en pekepinn på hvordan monofaglig- og tverrfagligheten skal fordeles over trinnene. Årshjulet kan avvike fra prosentene oppgitt under. Forholdet mellom kompetansemål som er monofaglige og tverrfaglige er vist under, sammen med inndeling av tverrfaglighet etter tema.

På 1. – 4. trinn:

- Engelsk skal ha 65% monfaglighet, 12% folkehelse, 23% demokrati, 0% bærekraft.
- KRLE skal ha 60% monfaglighet, 13% folkehelse, 20% demokrati, 7% bærekraft.
- Kroppsøving skal ha 12% monfaglighet, 52% folkehelse, 28% demokrati, 8% bærekraft.
- Kunst og håndverk skal ha 23% monfaglighet, 23% folkehelse, 27% demokrati, 27% bærekraft.

- Mat og helse skal ha 0% monfaglighet, 70% folkehelse, 0% demokrati, 30% bærekraft.
- Matematikk skal ha 97% monfaglighet, 3% folkehelse, 0% demokrati, 0% bærekraft.
- Musikk skal ha 40% monfaglighet, 50% folkehelse, 10% demokrati, 0% bærekraft.
- Naturfag skal ha 31% monfaglighet, 21% folkehelse, 21% demokrati, 28% bærekraft.
- Norskfaget skal ha 81% monfaglighet, 9% folkehelse, 9% demokrati, 0% bærekraft.
- Samfunnsfag skal ha 8% monfaglighet, 47% folkehelse, 25% demokrati, 19% bærekraft.

På 5. – 7. trinn:

- Engelsk skal ha 36% monfaglighet, 27% folkehelse, 36% demokrati, 0% bærekraft.
- KRLE skal ha 50% monfaglighet, 13% folkehelse, 31% demokrati, 6% bærekraft.
- Kroppsøving skal ha 0% monfaglighet, 46% folkehelse, 23% demokrati, 31% bærekraft.
- Kunst og håndverk skal ha 13% monfaglighet, 44% folkehelse, 31% demokrati, 13% bærekraft.
- Mat og helse skal ha 0% monfaglighet, 60% folkehelse, 0% demokrati, 40% bærekraft.
- Matematikk skal ha 78% monfaglighet, 13% folkehelse, 9% demokrati, 0% bærekraft.
- Musikk skal ha 42% monfaglighet, 33% folkehelse, 25% demokrati, 0% bærekraft.
- Naturfag skal ha 24% monfaglighet, 16% folkehelse, 28% demokrati, 32% bærekraft.
- Norskfaget skal ha 68% monfaglighet, 11% folkehelse, 16% demokrati, 5% bærekraft.
- Samfunnsfag skal ha 15% monfaglighet, 42% folkehelse, 31% demokrati, 12% bærekraft.

På 8. – 10. trinn:

- Engelsk skal ha 23% monfaglighet, 37% folkehelse, 40% demokrati, 0% bærekraft.
- KRLE skal ha 50% monfaglighet, 17% folkehelse, 28% demokrati, 6% bærekraft.
- Kroppsøving skal ha 13% monfaglighet, 60% folkehelse, 20% demokrati, 7% bærekraft.
- Kunst og håndverk skal ha 7% monfaglighet, 14% folkehelse, 43% demokrati, 36% bærekraft.

- Mat og helse skal ha 0% monfaglighet, 58% folkehelse, 0% demokrati, 42% bærekraft.
- Matematikk skal ha 74% monfaglighet, 8% folkehelse, 18% demokrati, 0% bærekraft.
- Musikk skal ha 33% monfaglighet, 42% folkehelse, 25% demokrati, 0% bærekraft.
- Naturfag skal ha 27% monfaglighet, 15% folkehelse, 27% demokrati, 31% bærekraft.
- Norskfaget skal ha 69% monfaglighet, 13% folkehelse, 19% demokrati, 0% bærekraft.
- Samfunnsfag skal ha 3% monfaglighet, 37% folkehelse, 37% demokrati, 23% bærekraft.

1. trinn

Uke 34

Norsk: «trekke bokstavlyder sammen til ord under lesing og skriving».

Uke 35

Engelsk: «lytte til og gjenkjenne språklyder og stavelser i ord».

Uke 36

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene naturfag «presentere funnene sine og beskrive hvordan eleven har kommet fram til dem», og samfunnsfag «beskrive og gi eksempler på mangfold i Norge, med vekt på ulike familieformer og folkegrupper, inkludert det samiske urfolket».

Uke 37

Matematikk: «ordne tall, mengder og former ut fra egenskaper, sammenligne dem og reflektere over om det kan gjøres på flere måter».

Uke 38

Musikk: «utforske og eksperimentere med puls, rytme, tempo, klang, melodi, dynamikk, harmoni og form i dans, med stemmen og i spill på instrumenter».

Uke 39

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene kunst og håndverk «bruke håndverksteknikker og håndverktøy i utforming av tre, leire og tekstil på en miljøbevisst og trygg måte» og samfunnsfag «utforske og presentere hvordan mennesker levde for én til to menneskealdre siden».

Uke 41

Matematikk: «utforske tall, mengder og telling i lek, natur, billedkunst, musikk og barnelitteratur, representere tallene på ulike måter og oversette mellom de ulike representasjonene».

Uke 42

Samfunnsfag: «utvikle og presentere samfunnsfaglige spørsmål».

Uke 43

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene kunst og håndverk «undersøke egenskaper ved materialer og dele sanseerfaringer» og samfunnsfag «reflektere over hvorfor mennesker har ulike meninger og tar ulike valg».

Uke 44

Kunst og håndverk: «utforske ulike visuelle uttrykk og bygge videre på andres ideer i eget skapende arbeid».

Uke 45

Matematikk: «eksperimentere med telling både forlengs og baklengs, velge ulike startpunkter og ulik differanse og beskrive mønstre i tellingene».

Uke 46

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene kroppsøving «utforske og gjennomføre grunnleggende bevegelser som å krype, gå, løpe, hinke, satse, lande, vende og rulle i ulike miljøer ut fra egne forutsetninger» og samfunnsfag «samtale om vennskap, tilhørighet og hva som påvirker relasjoner».

Uke 47

Norsk: «låne og lese bøker fra biblioteket».

Uke 48

Samfunnsfag: «samtale om hvordan ulike kilder, inkludert kart, kan gi informasjon om samfunnsfaglige spørsmål».

Uke 49

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene naturfag «samtale om hvordan vi kan ta miljøbevisste valg og gjennomføre lokale miljøtiltak» og samfunnsfag «utforske og gi eksempler på hvordan mennesker i ulike deler av verden påvirker hverandres liv».

Uke 50

Norsk: «leke med rim og rytme og lytte ut språklyder og stavelser i ord».

Uke 1

Matematikk: «utforske og beskrive generelle egenskaper ved partall og oddetall».

Uke 2

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene engelsk «bruke digitale ressurser for å oppleve språket via autentiske språkmodeller og samtalepartnere», og samfunnsfag «samtale om følelser, kropp, kjønn og seksualitet og hvordan egne og andres grenser kan uttrykkes og respekteres».

Uke 3

Engelsk: «koble språklyder til bokstaver og stavemønstre og trekke bokstavlyder sammen til ord».

Uke 4 og 5

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene kroppsøving «leke og være med sammen med andre i aktivitet i varierte bevegelsesmiljøer» og kunst og håndverk «planlegge og konstruere i naturmaterialer etter inspirasjon fra samisk og lokal byggeskikk».

Uke 6

Kroppsøving: «øve på å avlevere, ta imot og leke med ulike redskaper og balltyper».

Uke 7

Matematikk: «beskrive posisjonssystemet ved hjelp av ulike representasjoner».

Uke 9

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene kunst og håndverk «skape fortellinger ved hjelp av digitale verktøy etter inspirasjon fra lokale og nasjonale kunstverk» og samfunnsfag «samtale om muligheter og utfordringer ved digital samhandling».

Uke 10

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene kroppsøving «utforske egen kroppslig bevegelse i lek og andre aktiviteter, alene og sammen med andre» og naturfag «gi eksempler på noen vanlige sykdommer og samtale om hva man kan gjøre for å verne kroppen mot smittsomme sykdommer».

Uke 11

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene kroppsøving «leke og utføre grunnleggende øvelser med tilvenning til vann, som å dykke, flyte, gli, skape framdrift, hoppe uti og orientere seg i vann», norsk «samtale om og beskrive hvordan ord vi bruker, kan påvirke andre», og samfunnsfag «presentere og gi eksempler på rettigheter barn har i Norge og verden, og hva barn kan gjøre ved brudd på disse rettighetene».

Uke 12

Naturfag: «presentere egne ideer til teknologiske oppfinnelser».

Uke 13

Kunst og håndverk: «eksperimentere med form, farge, rytme og kontrast».

Uke 15

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene kroppsøving «forstå og praktisere turregler og bruke klær etter vær og forhold i naturen» og samfunnsfag «utforske og beskrive kulturminner og kultur- og naturlandskapet i nærmiljøet».

Uke 16

Matematikk: «plassere tall på tallinjen og bruke tallinjen i regning og problemløsning».

Uke 17 og 18

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene engelsk «delta i innøvde dialoger og spontane samtaler om egne behov og følelser, dagligliv og interesser» og norsk «uttrykke tekstopplevelser gjennom lek, sang, tegning, skriving og andre kreative aktiviteter».

Uke 19

Matematikk: «utforske addisjon og subtraksjon og bruke dette til å formulere og løse problemer fra lek og egen hverdag».

Uke 20

Engelsk: «lytte til og utforske det engelske alfabetet og uttalemønstre i lek- og sangaktiviteter».

Uke 22 og 23

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene musikk «formidle opplevelser av ulike musikalske uttrykk gjennom samtale og kunstneriske uttrykksformer» og naturfag «utforske sansene gjennom lek ute og inne og samtale om hvordan sansene brukes til å samle informasjon».

Uke 24

2. trinn

Uke 34

Engelsk: «oppdage høyfrekvente ord og fraser i ulike type tekster».

Uke 35

Musikk: «leke med musikkens grunnelementer gjennom lyd og stemme, lage mønstre og sette sammen mønstrene til enkle improvisasjoner og komposisjoner, også med digitale verktøy».

Uke 36

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene kroppsøving «utforske naturen i nærmiljøet med varierte aktiviteter til ulike årstider» og kunst og håndverk «undersøke egenskaper ved materialer og dele sanseerfaringer».

Uke 37

Matematikk: «utforske den kommutative og den assosiative egenskapen ved addisjon og bruke dette i hoderegning».

Uke 38

Naturfag: «utforske og beskrive observerbare egenskaper til ulike objekter, materialer og stoffer og sortere etter egenskaper».

Uke 39

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene kunst og håndverk «forestille seg og beskrive fremtiden gjennom tegning og modeller» og samfunnsfag «utforske og gi eksempler på hvordan barn kan påvirke beslutninger og samarbeide om demokratiske prosesser».

Uke 41

Matematikk: «kjenne igjen og beskrive repeterende enheter i mønstre og lage egne mønstre».

Uke 42

Norsk: «lytte, ta ordet etter tur og begrunne egne meninger i samtaler».

Uke 43

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap i fagene kroppsøving «forstå og praktisere enkle regler for samspill i ulike bevegelsesaktiviteter» og naturfag «samtale om hvordan vi kan ta miljøbevisste valg og gjennomføre lokale miljøtiltak».

Uke 44

Norsk: «lese med sammenheng og forståelse på papir og digitalt og bruke enkle strategier for leseforståelse».

Uke 45

Matematikk: «utforske, tegne og beskrive geometriske figurer fra sitt eget nærmiljø og argumentere for måter å sortere dem på etter egenskaper».

Uke 46

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene engelsk «lytte til, lese og samtale om innhold i enkle tekster, inkludert billedbøker» og samfunnsfag «reflektere over hvorfor mennesker har ulike meninger og tar ulike valg».

Uke 47

Engelsk: «stille og svare på enkle spørsmål, følge enkle instruksjoner og bruke noen høflighetsuttrykk».

Uke 48

Norsk: «beskrive og fortelle muntlig og skriftlig».

Uke 49

Tverrfaglig arbeid tilknyttet bærekraftig utvikling i fagene kroppsøving «forstå og praktisere turregler og bruke klær etter vær og forhold i naturen» og samfunnsfag «utforske og presentere hvordan mennesker levde for én til to menneskealdrer siden».

Uke 50

Norsk: «skrive tekster for hånd og med tastatur».

Uke 1

Matematikk: «måle og sammenligne størrelser som gjelder lengde og areal, ved hjelp av ikke-standardiserte og standardiserte måleenheter, beskrive hvordan og samtale om resultatene».

Uke 2

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap i fagene kunst og håndverk «planlegge og konstruere i naturmaterialer etter inspirasjon fra samisk og lokal byggeskikk» og samfunnsfag «utforske og gi eksempler på hvordan mennesker i ulike deler av verden påvirker hverandres liv».

Uke 3

Engelsk: «oppdage ord som er felles for engelsk og andre språk eleven kjenner til».

Uke 4

Naturfag: «planlegge og gjennomføre undersøkelser av vær og himmelfenomener og sammenligne målinger, observasjoner og værtegn gjennom året».

Uke 5

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene kroppsøving «øve på trygg ferdsel i trafikken» og samfunnsfag «utforske og gi eksempler på hvordan mennesker i ulike deler av verden påvirker hverandres liv».

Uke 6

Matematikk: «forklare hvordan man kan beskrive tid ved hjelp av klokke og kalender».

Uke 7

Kunst og håndverk: «studere form gjennom å tegne, male og fotografere».

Uke 9

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap i fagene engelsk «tilegne seg ord og kulturell kunnskap gjennom engelskspråklig barnelitteratur og barnekultur» og samfunnsfag «presentere og gi eksempler på rettigheter barn har i Norge og verden, og hva barn kan gjøre ved brudd på disse rettighetene».

Uke 10

Norsk: «bruke store og små bokstaver, punktum, spørsmålstegn og utropstegn i tekster og samtale om egne og andres tekster».

Uke 11

Norsk: «lytte til og samtale om skjønnlitteratur og sakprosa på bokmål og nynorsk».

Uke 12

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene naturfag «oppleve naturen til ulike årstider, reflektere over hvordan naturen er i endring, og hvorfor året deles inn på ulike måter i norsk og samisk tradisjon» og samfunnsfag «beskrive og gi eksempler på mangfold i Norge, med vekt på ulike familieformer og folkegrupper, inkludert det samiske urfolket».

Uke 13

Matematikk: «lage og følge regler og trinnvise instruksjoner i lek og spill».

Uke 15

Norsk: «lage tekster som kombinerer skrift med bilder».

Uke 16 og 17

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene musikk «utøve et repertoar av sangleker, sanger og danser hentet fra elevenes nære musikkultur og fra kulturarven» og norsk «samtale om og beskrive hvordan ord vi bruker, kan påvirke andre».

Uke 18

Norsk: «utforske og samtale om oppbygningen av og betydningen til ord og uttrykk».

Uke 19

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene kroppsøving «øve på trygg ferdsel ved vann og på å tilkalle hjelp» og naturfag «undre seg, utforske og lage spørsmål, og knytte dette til egne eller andres erfaringer».

Uke 20

Engelsk: «lese og eksperimentere med å skrive kjente ord, fraser og enkle setninger».

Uke 21

Norsk: «utforske eget talespråk og samtale om forskjeller og likheter mellom talespråk og skriftspråk».

Uke 22 og 23

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene kunst og håndverk «vise fram og presentere objekter gjennom utstilling eller samling», naturfag «utforske et naturområde i nærmiljøet og beskrive hvordan noen organismer er tilpasset området og hverandre», og samfunnsfag «utforske og gi eksempler på hvordan mennesker påvirker klima og miljø, og dokumentere hvordan påvirkningene kommer til syne i nærmiljøet».

Uke 24

3. trinn

Uke 34

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene kroppsøving «forstå og følge regler i trafikken» og kunst og håndverk «tolke former og symboler fra ulike kulturer og bruke disse i visuelle uttrykk».

Uke 35

Engelsk: «utforske ulike ordbøker og hvordan de kan brukes i språklæring».

Matematikk: «utvikle og bruke hensiktsmessige strategier for subtraksjon i praktiske situasjoner».

Uke 36

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene mat og helse «lage enkle måltider og bidra til å skape en trivelig ramme rundt måltider sammen med andre» og samfunnsfag «samtale om hvorfor det oppstår konflikter i skole- og nærmiljøet, lytte til andres mening og samarbeide med andre om å finne konstruktive løsninger».

Uke 37

KRLE: «utforske og beskrive hvordan kristendom og andre religioner og livssyn kommer til uttrykk lokalt og regionalt».

Norsk: «lese og lytte til fortellinger, eventyr, sangtekster, faktabøker og andre tekster på bokmål og nynorsk og i oversettelse fra samiske og andre språk, og samtale om hva tekstene betyr for eleven».

Uke 38

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene kunst og håndverk «prøve ut ulike ideer og muligheter i gjenbruksmaterialer og formidle til andre hvordan man i egen hverdag kan bidra til å ivareta natur og miljø», mat og helse «bruke redskaper, rom- og vektmaal og enkle teknikker i forbindelse med matlaging» og naturfag «undre seg, stille spørsmål og lage hypoteser og utforske disse for å finne svar».

Uke 39

Engelsk: «bruke digitale ressurser til å utforske språket og samhandle med andre».

Matematikk: «utforske og forklare sammenhenger mellom addisjon og subtraksjon og bruke det i hoderegning og problemløsning».

Uke 41

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene norsk «samtale om forskjellen mellom meninger og fakta i tekster» og samfunnsfag

«presentere menneskerettigheter og rettigheter som barn har, og reflektere over hvorfor disse rettighetene finnes».

Uke 42

Matematikk: «utforske multiplikasjon ved telling».

Norsk: «velge bøker fra bibliotek ut fra egne interesser og leseferdigheter».

Uke 43

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene kunst og håndverk «gjennomføre kunst- og designprosesser ved å søke inspirasjon, utforske muligheter, gjøre valg og lage egne produkter», mat og helse «samtale om måltidsskikker fra norsk og samisk kultur og fra andre kulturer, og om verdien av å spise sammen med andre», og samfunnsfag «presentere årsaker til at samene har urfolksstatus i Norge, og beskrive forskjellige former for samisk kultur- og samfunnsliv før og nå».

Uke 44

KRLE: «samtale om og presentere sentrale fortellinger og trosforestillinger i kristen tradisjon».

Norsk: «lese tekster med flyt og forståelse og bruke lesestrategier målrettet for å lære».

Uke 45

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene musikk «formidle egne musikkopplevelser og beskrive bruk av musikalske virkemidler ved hjelp av enkle fagbegreper» og naturfag «utforske et naturområde og drøfte bærekraftig bruk av området».

Uke 46

Engelsk: «utforske og bruke det engelske alfabetet og uttalemønstre i varierte lek- sang- og språklæringsaktiviteter».

Norsk: «utforske og formidle tekster gjennom samtale, skriving, lek, bevegelse og andre kreative uttrykk».

Uke 47

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene kunst og håndverk «undersøke hvordan tradisjonshåndverk, inkludert samisk håndverk, utnytter naturmaterialers egenskaper, og bruke erfaringer til å lage enkle bruksgjenstander», mat og helse «kjenne igjen smaker i mat og undre seg over hvorfor smak er noe vi opplever ulikt», og musikk «utøve og utforske et repertoar av sanger og danser fra ulike musikkulturer, inkludert samisk musikkultur».

Uke 48

Matematikk: «eksperimentere med multiplikasjon og divisjon i hverdagssituasjoner».

Naturfag: «sammenligne modeller med observasjoner og samtale om hvorfor vi bruker modeller i naturfag».

Uke 49

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene KRLE «sette seg inn i og formidle egne og andres tanker, følelser og erfaringer» og samfunnsfag «samtale om noen viktige offentlige institusjoner og virksomheter i Norge, og reflektere over hva de betyr i livet til mennesker».

Uke 50

Matematikk: «representere multiplikasjon på ulike måter og oversette mellom de ulike representasjonene».

Uke 1

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap i fagene kunst og håndverk «samtale om bruk, funksjon og materialvalg i ulike bygninger og lage skisser med forslag til ny arkitektur», KRLE «utforske og samtale om etiske sider ved menneskers levesett og ressursbruk», og naturfag «bruke tabeller og figurer til å organisere data, lage forklaringer basert på data og presentere funn».

Uke 2

Kroppsøving: «øve på og bruke basisferdigheter som å føre, kaste, sprette, sparke og ta imot ball i ulike bevegelsesaktiviteter».

Matematikk: «bruke kommutative, assosiative og distributive egenskaper til å utforske og beskrive strategier i multiplikasjon».

Uke 3

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene matematikk «modellere situasjoner fra sin egen hverdag og forklare tenkemåtene sine» og norsk «reflektere over hvordan språkbruken vår påvirker andre, og hvordan vi tilpasser og endrer språket i ulike situasjoner».

Uke 4

Engelsk: «lytte til og forstå ord og uttrykk i tilpassede tekster».

Norsk: «holde muntlige presentasjoner med og uten digitale ressurser».

Uke 5

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene kroppsøving «bruke kroppen til å utforske aktiviteter og utvikle grunnleggende bevegelser» og naturfag «samtale om hva energi er, og utforske ulike energikjeder».

Uke 6

KRLE: «samtale om og presentere sentrale fortellinger og trosforestillinger i østlige og vestlige religiøse tradisjoner».

Matematikk: «beskrive likhet og ulikhet i sammenligning av størrelser, mengder, uttrykk og tall og bruke likhets- og ulikhetstegn».

Uke 7

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap i fagene engelsk «tilegne seg ord, fraser og kulturell kunnskap gjennom engelskspråklig litteratur og barnekultur» og samfunnsfag «utforske kulturminner og hvordan mennesker levde i den tiden kulturminnene er fra, og sammenligne med hvordan vi lever i dag».

Uke 9

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene kroppsøving «øve på trygg og sporløs ferdsel i naturen», musikk «samtale om og reflektere over hvordan musikk skaper mening når den brukes i ulike sosiale sammenhenger», og samfunnsfag «beskrive kultur- og naturlandskap i Norge og samtale om hvordan historiske og geografiske kilder, inkludert kart, kan gi informasjon om landskap».

Uke 10

Kunst og håndverk: «tegne form og dybde ved bruk av virkemidler som overlapping og forminskning».

Norsk: «kombinere ulike uttrykksformer i sammensatte tekster».

Uke 11

Matematikk: «utforske likevekt og balanse i praktiske situasjoner, representere dette på ulike måter og oversette mellom de ulike representasjonene».

Uke 12

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene kroppsøving «utforske uteaktiviteter og samarbeide med andre under vekslende årstider i nærmiljøet» og naturfag «utforske og beskrive vannets kretsløp og gjøre rede for hvorfor vann er viktig for livet på jorda».

Uke 13

Matematikk: «bruke ulike måleenheter for lengde og masse i praktiske situasjoner og begrunne valget av måleenhet».

Naturfag: «utforske teknologiske systemer som er satt sammen av ulike deler, og beskrive hvordan delene fungerer og virker sammen».

Uke 15

Engelsk: «bruke noen vanlige småord, høflighetsuttrykk og enkle fraser og setninger for å få hjelp til å forstå og bli forstått».

Norsk: «følge opp innspill fra andre i faglige samtaler og stille oppklarende og utdypende spørsmål».

Uke 16

Tverrfaglig arbeid tilknyttet bærekraftig utvikling i fagene mat og helse «sortere avfall i forbindelse med matlaging og forklare hvorfor det er viktig å gjøre» og samfunnsfag «utforske og gi eksempler på noen sider ved bærekraftig utvikling».

Uke 17

KRLE: «sammenligne og presentere ulike årstider og høytider i kristendom og andre religions- og livssynstradisjoner, som kulturarv».

Matematikk: «eksperimentere med og forklare plasseringer i koordinatsystemet».

Uke 18

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene KRLE «beskrive og samtale om ulike måter å leve sammen på i familie og samfunn» og samfunnsfag «reflektere over sammenhengen mellom personlig økonomi og forbruk hos den enkelte».

Uke 19

Matematikk: «lage og følge regler og trinnvise instruksjoner i lek og spill knyttet til koordinatsystemet».

Musikk: «synge og spille på instrumenter alene og sammen med andre ved bruk av gehør og enkel notasjon».

Uke 20

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene engelsk «skrive enkle tekster som uttrykker tanker og meninger» og mat og helse «fortelle om hva som kjennetegner sunn og variert mat, og hvorfor det er viktig for helsen».

Uke 22

Naturfag: «designe og lage et produkt basert på en kravspesifikasjon».

Uke 23

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene kroppsøving «forstå kroppslig ulikhet mellom seg selv og andre, og inkludere andre i ulike bevegelsesaktiviteter» og naturfag «samtale om hva fysisk og psykisk helse er, og drøfte hvordan livsstil og trivsel påvirker helse».

Uke 24

4. trinn

Uke 34

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene engelsk «samtale om noen sider ved ulike levemåter, tradisjoner og skikker i den engelskspråklige verden og i Norge» og kroppsøving «øve på trygg og sporløs ferdsel i naturen».

Uke 35

Kroppsøving: «lage og bruke kart for å orientere seg i kjent terreng».

Norsk: «beskrive, fortelle og argumentere muntlig og skriftlig og bruke språket på kreative måter».

Uke 36

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene KRLE «utforske og samtale om etiske sider ved menneskers levesett og ressursbruk» og naturfag «utforske et naturområde og drøfte bærekraftig bruk av området».

Uke 37

Engelsk: «oppdage og leke med ord og uttrykk som er felles for engelsk og andre språk eleven kjenner til».

Naturfag: «utforske og beskrive hvordan noen stoffer kan endre seg når de blandes med andre stoffer».

Uke 38

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene kunst og håndverk «utforske mangfold i motiver og visuelle uttrykk i kunst fra ulike verdensdeler og lage en digital presentasjon», mat og helse «utnytte lokale matvarer i matlaging og presentere leddene i produksjonskjeden fra råvare til måltid», og naturfag «delta i høsting og bruk av naturressurser og drøfte hvordan naturressurser kan brukes på en bærekraftig måte».

Uke 39

KRLE: «samtale om og presentere estetiske uttrykk fra kristendom og andre religioner og livssyn».

Norsk: «skrive tekster med funksjonell håndskrift og med tastatur».

Uke 41

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene kroppsøving «forstå og bruke regler for samhandling i spill og bevegelsesaktiviteter» og samfunnsfag «reflektere over hvem som har makt, og hva et demokrati er, og utvikle forslag til hvordan man kan være med på å påvirke beslutninger».

Uke 42

Norsk: «bruke komma og andre skilletegn i tekster».

Matematikk: «utforske og bruke målings- og delingsdivisjon i praktiske situasjoner».

Uke 43

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene norsk «reflektere over hvordan språkbruken vår påvirker andre, og hvordan vi tilpasser og endrer språket i ulike situasjoner» og naturfag «samtale om likheter og ulikheter mellom kjønnene, om kjønnsidentitet og om menneskets reproduksjon».

Uke 44

Engelsk: «identifisere ordklasser i tilpassede tekster».

Samfunnsfag: «utforske og presentere samfunnsfaglige spørsmål, søke etter informasjon i ulike kilder og vurdere hvor nyttig informasjonen er til å belyse spørsmålene».

Uke 45

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene engelsk «lese og samtale om innhold i ulike typer tekster, inkludert billedbøker» og kunst og håndverk «formidle og vise fram eget arbeid gjennom utstilling».

Uke 46

KRLE: «bruke enkle fagbegreper i arbeidet med religioner og livssyn».

Musikk: «eksperimentere med rytmer, melodier og andre grunnelementer, sette sammen mønstre til komposisjoner, også ved bruk av digitale verktøy, og beskrive arbeidsprosesser og resultater».

Uke 47

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene mat og helse «bruke redskaper, rom- og vekt mål og enkle teknikker i forbindelse med matlaging» og musikk «samtale om og reflektere over hvordan musikk skaper mening når den brukes i ulike sosiale sammenhenger».

Uke 48

Kunst og håndverk: «bruke enkle komposisjonsprinsipper i fotografi og digitale verktøy».

Norsk: «bruke fagspråk om setningsoppbygging og bøying av verb, substantiv og adjektiv i samtaler om språk og om egne og andres tekster».

Uke 49

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene mat og helse «samtale om hvordan skolemåltidet kan bidra til en god skolehverdag» og samfunnsfag «samtale om hvorfor det oppstår konflikter i skole- og nærmiljøet, lytte til andres mening og samarbeide med andre om å finne konstruktive løsninger».

Uke 50

Engelsk: «følge enkle regler for rettskriving og setningsstruktur».

Matematikk: «representere divisjon på ulike måter og oversette mellom de ulike representasjonene».

Uke 1

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene kroppsøving «være svømmedyktig ved å falle uti på dypt vann, svømme 100 meter på magen, og underveis dykke ned og hente en gjenstand med hendene, stoppe og hvile i 3 minutter (og samtidig flyte på magen, orientere seg, rulle over og flyte på ryggen), og deretter svømme 100 meter på rygg og ta seg opp på land» og naturfag «utforske og sammenligne ulike dyre- og plantearters tilpasninger til miljø og levesteder og drøfte hvorfor noen arter dør ut».

Uke 2

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene KRLE «beskrive og samtale om ulike måter å leve sammen på i familie og samfunn» og samfunnsfag «samtale om noen viktige offentlige institusjoner og virksomheter i Norge, og reflektere over hva de betyr i livet til mennesker».

Uke 3

Norsk: «sammenligne ord og uttrykk i norsk og andre språk».

Naturfag: «utforske observerbare størrelser som fart og temperatur og knytte dem til energi».

Uke 4

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene kroppsøving «utforske og gjennomføre leker, idrettsaktiviteter, danser og andre bevegelsesaktiviteter» og kunst og håndverk «bruke håndverktøy og sammenføyningsteknikker i tre, leire og tekstil på en miljøbevisst og trygg måte».

Uke 5

KRLE: «skille mellom ulike kilder til kunnskap om religioner og livssyn».

Matematikk: «utforske, bruke og beskrive ulike divisjonsstrategier».

Uke 6

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene kroppsøving «forstå kroppslig ulikhet mellom seg selv og andre, og inkludere andre i ulike bevegelsesaktiviteter» og naturfag «beskrive hvordan muskler og skjelett fungerer, og knytte dette til bevegelse».

Uke 7

Norsk: «utforske og samtale om språklig variasjon og mangfold i nærmiljøet».

Matematikk: «representere divisjon på ulike måter og oversette mellom de ulike representasjonene».

Uke 9

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene kroppsøving «utforske og gjennomføre leker, idrettsaktiviteter, danser og andre bevegelsesaktiviteter» og samfunnsfag «samtale om grenser knyttet til kropp, hva vold og seksuelle overgrep er, og hvor man kan få hjelp hvis man blir utsatt for vold og seksuelle overgrep».

Uke 10

Engelsk: «lese og forstå tekster med lydrette ord og kjente og ukjente ordbilder».

Matematikk: «lage regneuttrykk til praktiske situasjoner og finne praktiske situasjoner som passer til oppgitte regneuttrykk».

Uke 11

KRLE: «samarbeide med andre i filosofisk samtale».

Matematikk: «utforske, beskrive og sammenligne egenskaper ved to- og tredimensjonale figurer ved å bruke vinkler, kanter og hjørner».

Uke 12

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene engelsk «delta i samtaler om egne og andres behov, følelser, dagligliv og interesser og bruke samtaleregler» og samfunnsfag «samtale om regler og normer for personvern, om deling og beskyttelse av informasjon og om hva det vil si å bruke dømmekraft i digital samhandling».

Uke 13

Naturfag: «gi eksempler på god dyrevelferd og reflektere over hvordan dyrs behov kan ivaretas».

Matematikk: «bruke ikke-standardiserte måleenheter for areal og volum i praktiske situasjoner og begrunne valget av måleenhet».

Uke 15

Norsk: «utforske forskjeller og likheter mellom skriving på hovedmål og sidemål».

Uke 16

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene kroppsøving «utforske uteaktiviteter og samarbeide med andre under vekslende årstider i nærmiljøet» og samfunnsfag «samtale om identitet, mangfold og fellesskap og reflektere over hvordan det kan oppleves ikke å være del av fellesskapet».

Uke 17

Matematikk: «utforske og beskrive strukturer og mønstre i lek og spill».

Uke 18

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap i fagene KRLE «samtale om hva menneskeverd, respekt og toleranse betyr og hva det innebærer for hvordan vi lever sammen» og samfunnsfag «presentere menneskerettigheter og rettigheter som barn har, og reflektere over hvorfor disse rettighetene finnes».

Uke 19

Engelsk: «lese og forstå betydningen av kjente og ukjente ord, fraser og setninger ut fra sammenhengen i selvvalgte tekster».

Uke 20

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene mat og helse «følge prinsipper for god hygiene i forbindelse med matlaging» og naturfag «beskrive funksjoner i kroppens ytre forsvar og samtale om hvordan dette verner mot sykdom».

Uke 22

KRLE: «identifisere og reflektere over etiske spørsmål».

Matematikk: «lage algoritmer og uttrykke dem ved bruk av variabler, vilkår og løkker».

Uke 23

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap i fagene kunst og håndverk «undersøke hvordan tradisjonshåndverk, inkludert samisk håndverk, utnytter naturmaterialers egenskaper, og bruke erfaringer til å lage enkle bruksgjenstander» og samfunnsfag «presentere årsaker til at samene har urfolksstatus i Norge, og beskrive forskjellige former for samisk kultur- og samfunnsliv før og nå».

Uke 24

5. trinn

Uke 34

Engelsk: «bruke enkle strategier i språklæring, tekstskaping og kommunikasjon».

Uke 35

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene engelsk «innlede, holde i gang og avslutte samtaler om egne interesser og aktuelle emner» og matematikk «lage og løse oppgaver i regneark som omhandler personlig økonomi».

Uke 36

KRLE: «beskrive og presentere noen sentrale rituelle praksiser og etiske normer i kristendom».

Uke 37

Matematikk: «utforske og forklare sammenhenger mellom brøker, desimaltall og prosent og bruke det i hoderegning».

Uke 38

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene naturfag «stille spørsmål og lage hypoteser om naturfaglige fenomener, identifisere variabler og samle data for å finne svar» og samfunnsfag «reflektere over hvorfor konflikter oppstår, og drøfte hvordan den enkelte og samfunnet kan håndtere konflikter».

Uke 39

Musikk: «utforske og drøfte hvordan musikk fra fortiden påvirker dagens musikk».

Uke 41

Naturfag: «bruke og vurdere modeller som representerer fenomener man ikke kan observere direkte, og gjøre rede for hvorfor det brukes modeller i naturfag».

Uke 42

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene engelsk «lese og videreformidle innhold fra ulike typer tekster, inkludert selvvalgte tekster», kroppsøving «vurdere sikkerhet i uteaktivitet og naturferdsel og gjennomføre selvberging i vann», og naturfag «skille mellom observasjoner og slutninger, organisere data, bruke årsak-virkning-argumenter, trekke slutninger, vurdere feilkilder og presentere funn».

Uke 43

Matematikk: «beskrive brøk som del av en hel, som del av en mengde og som tall på tallinjen og vurdere og navngi størrelsene».

Uke 44

Norsk: «lese lyrikk, noveller, fagtekster og annen skjønnlitteratur og sakprosa på bokmål og nynorsk, svensk og dansk og samtale om formål, form og innhold».

Uke 45

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene kroppsøving «utforske og gjennomføre lek og spill sammen med andre i ulike bevegelsesaktiviteter» og naturfag «utforske elektriske og magnetiske krefter gjennom forsøk og samtale om hvordan vi utnytter elektrisk energi i dagliglivet».

Uke 46

Matematikk: «representere brøker på ulike måter og oversette mellom de ulike representasjonene».

Uke 47

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene engelsk «reflektere over og samtale om rollen engelsk har i eget liv» og naturfag «lese og forstå faremerking og reflektere over hensikten med disse».

Uke 48

Matematikk: «utvikle og bruke ulike strategier for regning med positive tall og brøk og forklare tenkemåtene sine».

Uke 49

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene kroppsøving «forstå ulikheter mellom seg selv og andre og delta i bevegelsesaktiviteter som kan være tilpasset ikke bare egne forutsetninger, men også andres» og musikk «utøve et repertoar av musikk, sang, andre vokale uttrykk og dans fra samtiden og historien».

Uke 50

KRLE: «beskrive og presentere noen sentrale rituelle praksiser og etiske normer fra østlige og vestlige religioner og livssynstradisjoner».

Uke 1

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene naturfag «foreslå tiltak for å bevare det biologiske mangfoldet i nordområdene og gi eksempler på betydningen av tradisjonell kunnskap i naturforvaltning» og samfunnsfag «utforske hvordan mennesker i fortiden livnærte seg, og samtale om hvordan sentrale endringer i livsgrunnlag og teknologi har påvirket og påvirker demografi, levekår og bosettingsmønstre».

Uke 2

Matematikk: «formulere og løse problemer fra egen hverdag som har med brøk å gjøre».

Uke 3

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene kroppsøving «øve på sammensatte bevegelser, alene og sammen med andre», musikk «undersøke hvordan kjønn, kjønnsroller og seksualitet fremstilles i musikk og dans i det offentlige rom, og skape uttrykk som utfordrer stereotypier», og samfunnsfag «utforske ulike sider ved mangfold i Norge og reflektere over menneskers behov for å være seg selv og for å høre til i fellesskap».

Uke 4

Norsk: «orientere seg i faglige kilder på bibliotek og digitalt, vurdere hvor pålitelige kildene er, og vise til kilder i egne tekster».

Uke 5

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene kroppsøving «gjøre rede for allemannsretten under ferdsel og opphold i naturen», mat og helse «bruke redskaper, grunnleggende teknikker og matlagingsmetoder til å lage trygg og bærekraftig mat som gir grunnlag for god helse», og musikk «reflektere over hvordan musikk kan spille ulike roller for utvikling av individer og gruppers identitet».

Uke 6

Engelsk: «bruke digitale ressurser og ulike ordbøker i språklæring, tekstskaping og samhandling».

Uke 7

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene mat og helse «bruke oppskrifter i matlaging og regne ut og vurdere mengden i porsjonene både med og uten bruk av digitale ressurser», og naturfag «utforske, lage og programmere teknologiske systemer som består av deler som virker sammen».

Uke 9

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene mat og helse «kjenne igjen og gjøre rede for grunnsmaker i matvarer og fortelle om og diskutere hvordan smak kan påvirke matpreferanser og matvalg», og samfunnsfag «drøfte hva likeverd og likestilling betyr for et demokrati, og utvikle forslag til hvordan man kan motarbeide fordommer, rasisme og diskriminering».

Uke 10

Matematikk: «diskutere tilfeldighet og sannsynlighet i spill og praktiske situasjoner og knytte det til brøk».

Uke 11

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene mat og helse «utnytte matvarer og rester fra matlaging og reflektere over eget matforbruk», naturfag «gjøre rede for betydningen av biologisk mangfold og gjennomføre tiltak for å bevare det biologiske mangfoldet i nærmiljøet», og samfunnsfag «utforske og presentere en global utfordring ved bærekraftig utvikling og hvilke konsekvenser den kan ha, og utvikle forslag til hvordan man kan være med på å motvirke utfordringen, og hvordan samarbeid mellom land kan bidra».

Uke 12

Matematikk: «løse ligninger og ulikheter gjennom logiske resonnementer og forklare hva det vil si at et tall er en løsning på en ligning».

Uke 13

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene norsk «lese samiske tekster på norsk og samtale om verdiene som kommer til uttrykk, og hvordan stedsnavn og personnavn som inneholder de samiske bokstavene uttales», og samfunnsfag «utforske hovedtrekk ved historien til samene og de nasjonale minoritetene i Norge og presentere rettigheter samene og de nasjonale minoritetene i Norge har i dag».

Uke 15

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene norsk «lytte til og videreutvikle innspill fra andre og begrunne egne standpunkter i samtaler» og samfunnsfag «samtale om menneske- og likeverd og sammenligne hvordan menneskerettighetene er blitt og blir ivaretatt i ulike land».

Uke 16

Matematikk: «formulere og løse problemer fra egen hverdag som har med tid å gjøre».

Uke 17

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene mat og helse «bruke digitale ressurser til å sammenligne og drøfte produktinformasjon og reklame i ulike medier», og samfunnsfag «reflektere over hvordan kommersiell påvirkning kan virke inn på forbruk, personlig økonomi og selvilde».

Uke 18

Naturfag: «reflektere over hvordan teknologi kan løse utfordringer, skape muligheter og føre til nye dilemmaer».

Uke 19

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene KRLE «utforske og beskrive egne og andres perspektiver i etiske dilemmaer knyttet til hverdags- og samfunnsutfordringer», og mat og helse «vise sammenhenger mellom matvaregrupper og næringsstoffer som er viktige for god helse».

Uke 20

Norsk: «bruke lesestrategier tilpasset formålet med lesingen».

Uke 22

KRLE: «utforske og sammenligne tekster og materielle uttrykk som kilder til kunnskap om kulturarv knyttet til kristendom og ulike religions- og livssynstradisjoner».

Uke 23

Norsk: «skrive tekster med funksjonell håndskrift og med flyt på tastatur».

Uke 24

6. trinn

Uke 34

KRLE: «utforske og samtale om mangfold både innenfor kristne trossamfunn og andre religionssamfunn».

Uke 35

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene KRLE «gjøre rede for hva menneskerettighetene innebærer for ytringsfrihet, religionsfrihet og religiøse minoriteters situasjon i Norge», og samfunnsfag «utforske ulike sider ved mangfold i Norge og reflektere over menneskers behov for å være seg selv og for å høre til i fellesskap».

Uke 36

Matematikk: «lage og programmere algoritmer med bruk av variabler, vilkår og løkker».

Uke 37

Engelsk: «utforske og bruke uttalemønstre og ord og uttrykk i lek, sang og rollespill».

Norsk: «presentere faglige emner muntlig med og uten digitale ressurser».

Uke 38

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene engelsk «skrive sammenhengende tekster, inkludert sammensatte, som gjenforteller, forteller, spør og uttrykker meninger og interesser, tilpasset mottaker», kroppsøving «vurdere sikkerhet i uteaktivitet og naturferdsel og gjennomføre selvberging i vann», og naturfag «gjøre rede for betydningen av biologisk mangfold og gjennomføre tiltak for å bevare det biologiske mangfoldet i nærmiljøet».

Uke 39

Matematikk: «utforske, navngi og plassere desimaltall på tallinjen».

Samfunnsfag: «gjennomføre en samfunnsfaglig undersøkelse og presentere resultatene ved hjelp av egnede digitale verktøy».

Uke 41

Musikk: «øve inn og framføre sang og musikk, i samspill eller individuelt, gehørbasert og ved bruk av enkle notasjonsteknikker».

Uke 42

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene naturfag «foreslå tiltak for å bevare det biologiske mangfoldet i nordområdene og gi eksempler på betydningen av tradisjonell kunnskap i naturforvaltning» og samfunnsfag «utforske hvordan mennesker i fortiden livnærte seg, og samtale om hvordan sentrale endringer i livsgrunnlag og teknologi har påvirket og påvirker demografi, levekår og bosettingsmønstre».

Uke 43

Matematikk: «utforske strategier for regning med desimaltall og sammenligne med regnestrategier for hele tall».

Uke 44

Matematikk: «beskrive egenskaper ved og minimumsdefinisjoner av to- og tredimensjonale figurer og forklare hvilke egenskaper figurene har felles, og hvilke egenskaper som skiller dem fra hverandre».

Uke 45

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene engelsk «innlede, holde i gang og avslutte samtaler om egne interesser og aktuelle emner» og naturfag «utforske, lage og programmere teknologiske systemer som består av deler som virker sammen».

Uke 46

Naturfag: «utforske faseoverganger og kjemiske reaksjoner og beskrive hva som kjennetegner dem».

Uke 47

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene engelsk «lytte til og forstå ord og uttrykk i tilpassede og autentiske tekster» og KRLE «gjøre rede for ulike syn på barndom, familie og samliv i religioner og livssyn».

Uke 48

Matematikk: «utforske og beskrive symmetri i mønstre og utføre kongruensavbildninger med og uten koordinatsystem».

Uke 49

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap i fagene engelsk «reflektere over og samtale om rollen engelsk har i eget liv» og naturfag «utforske elektriske og magnetiske krefter gjennom forsøk og samtale om hvordan vi utnytter elektrisk energi i dagliglivet».

Uke 50

Engelsk: «uttrykke seg forståelig med et variert ordforråd og høflighetsuttrykk tilpasset mottaker og situasjon».

Uke 1

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene kroppsøving «utføre grunnleggende teknikker i svømming på magen, på ryggen og under vann» og mat og helse «bruke matmerking og kostmodeller til å sette sammen et sunt, variert og bærekraftig kosthold og reflektere over valgene sine».

Uke 2

Matematikk: «måle radius, diameter og omkrets i sirkler og utforske og argumentere for sammenhengen».

Norsk: «leke med språket og prøve ut ulike virkemidler og framstillingsmåter i muntlige og skriftlige tekster».

Uke 3

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene kroppsøving «gjennomføre aktiviteter ut fra egne interesser og forutsetninger i dans, friluftsliv, idrettsaktiviteter og andre bevegelsesaktiviteter» og musikk «undersøke hvordan kjønn, kjønnsroller og seksualitet fremstilles i musikk og dans i det offentlige rom, og skape uttrykk som utfordrer stereotyper».

Uke 4

Kunst og håndverk: «tegne form, flate og rom ved hjelp av virkemidler som kontraster, skygge, proporsjoner og perspektiv».

Uke 5

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene engelsk «lese og lytte til engelskspråklige sakprosaer og engelskspråklig barne- og ungdomslitteratur og skrive og samtale om innholdet» og samfunnsfag «beskrive geografiske hovedtrekk i ulike deler av verden og reflektere over hvordan disse hovedtrekkene påvirker menneskene som bor der».

Uke 6

Matematikk: «utforske mål for areal og volum i praktiske situasjoner og representere dem på ulike måter».

Uke 7

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene KRLE «reflektere over eksistensielle spørsmål knyttet til menneskets levesett og levekår og klodens framtid» og matematikk «formulere og løse problemer fra sin egen hverdag som har med desimaltall, brøk og prosent å gjøre, og forklare egne tenkemåter».

Uke 9

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene KRLE «gjøre rede for historien til kristendom og andre religioner og livssyn i Norge, inkludert samers og nasjonale minoriteters religions- og livssynshistorie» og mat og helse «utforske og presentere tradisjonelle norske og samiske metoder for å konservere mat og fortelle om råvarene som blir konservert».

Uke 10

KRLE: «bruke fagbegreper i arbeidet med religioner og livssyn».

Uke 11

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene kroppsøving «bruke kart, digitale verktøy og tegn i naturen til å orientere seg i natur og nærmiljø», naturfag «utforske og beskrive ulike næringsnett og bruke dette til å diskutere samspill i naturen», og samfunnsfag «utforske og presentere en global utfordring ved bærekraftig utvikling og hvilke konsekvenser den kan ha, og utvikle forslag til hvordan man kan være med på å motvirke utfordringen, og hvordan samarbeid mellom land kan bidra».

Uke 12

Matematikk: «bruke ulike strategier for å regne ut areal og omkrets og utforske sammenhenger mellom disse».

Norsk: «beskrive, fortelle, argumentere og reflektere i ulike muntlige og skriftlige sjangre og for ulike formål».

Uke 13

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene mat og helse «bruke sansene til å utforske og vurdere matens smak og tekstur og til å utforske anretning av mat», musikk «utforske og formidle musikalske opplevelser og erfaringer», og naturfag «designer og lage et produkt basert på brukerbehov».

Uke 15

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap i fagene naturfag «gi eksempler på hvordan tradisjonell kunnskap har bidratt og bidrar til naturvitenskapelig kunnskap» og samfunnsfag «reflektere over hvordan møter mellom mennesker har bidratt til å endre hvordan mennesker har tenkt og samfunn har vært organisert».

Uke 16

Musikk: «lytte, eksperimentere og skape nye uttrykk med instrumenter, kropp, stemme eller lyd fra andre kilder, og presentere resultatet».

Samfunnsfag: «presentere en aktuell nyhetssak og reflektere over forskjeller mellom fakta, meninger og kommersielt budskap i mediebildet».

Uke 17

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene engelsk «lese og videreformidle innhold fra ulike typer tekster, inkludert selvvalgte tekster», naturfag «gjøre rede for fysiske og psykiske forandringer i puberteten og samtale om hvordan dette kan påvirke følelser, handlinger og seksualitet», og samfunnsfag «reflektere over variasjoner i identiteter, seksuell orientering og kjønnsuttrykk og egne og andres grenser knyttet til følelser, kropp, kjønn og seksualitet og drøfte hva man kan gjøre om grenser blir brutt».

Uke 18

Naturfag: «bruke partikkelmodellen til å forklare faseoverganger og egenskapene til faste stoffer, væsker og gasser».

Uke 19

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene engelsk «utforske levemåter og tradisjoner i ulike samfunn i den engelskspråklige verden og i Norge og reflektere over identitet og kulturell tilhørighet» og samfunnsfag «beskrive sentrale hendelser som har ført til det demokratiet vi har i Norge i dag, og sammenligne hvordan enkeltmennesker har mulighet til å påvirke i ulike styresett».

Uke 20

Norsk: «skrive tekster med tydelig struktur og mestre sentrale regler for rettskriving, ordbøying og tegnsetting».

Uke 22

Engelsk: «utforske og samtale om noen språklige likheter mellom engelsk og andre språk eleven kjenner til, og bruke dette i egen språklæring».

Uke 23

Norsk: «gi tilbakemelding på medelevers tekster ut fra kriterier og bruke tilbakemeldinger i bearbeiding av egne tekster».

Uke 24

7. trinn

Uke 34

Matematikk: «bruke variabler og formler til å uttrykke sammenhenger i praktiske situasjoner».

Uke 35

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene engelsk «skrive sammenhengende tekster, inkludert sammensatte, som gjenforteller,

forteller, spør og uttrykker meninger og interesser, tilpasset mottaker», norsk «reflektere etisk over hvordan eleven framstiller seg selv og andre i digitale medier», og samfunnsfag «reflektere over hvordan møter mellom mennesker har bidratt til å endre hvordan mennesker har tenkt og samfunn har vært organisert».

Uke 36

Matematikk: «bruke variabler, løkker, vilkår og funksjoner i programmering til å utforske geometriske figurer og mønstre».

Samfunnsfag: «sammenligne hvordan ulike kilder kan gi ulik informasjon om samme tema, og reflektere over hvordan kilder kan brukes til å påvirke og fremme bestemte syn».

Uke 37

Engelsk: «identifisere setningsledd i ulike typer setninger og bruke kunnskap om bøyning av verb, substantiv og adjektiv i arbeid med egne muntlige og skriftlige tekster».

Uke 38

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene kroppsøving «forstå og praktisere regler for aktivitet og spill og respektere resultatene», mat og helse «bruke matmerking og kostmodeller til å sette sammen et sunt, variert og bærekraftig kosthold og reflektere over valgene sine», og naturfag «gjøre rede for noen av kroppens organsystemer og beskrive hvordan systemene virker sammen».

Uke 39

Matematikk: «utvikle og bruke hensiktsmessige strategier i regning med brøk, desimaltall og prosent og forklare tenkemåtene sine».

Uke 41

KRLE: «bruke filosofiske tenkemåter i samtale og undring».

Uke 42

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene norsk «utforske og reflektere over sammenhengen mellom språk og identitet», og

samfunnsfag «drøfte hva likeverd og likestilling betyr for et demokrati, og utvikle forslag til hvordan man kan motarbeide fordommer, rasisme og diskriminering».

Uke 43

Naturfag: «gjøre rede for hvordan organismer kan deles inn i hovedgrupper, og gi eksempler på ulike organismers særtrekk».

Uke 44

Matematikk: «representere og bruke brøk, desimaltall og prosent på ulike måter og utforske de matematiske sammenhengene mellom disse representasjonsformene».

Uke 45

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene musikk «utforske og formidle musikalske opplevelser og erfaringer» og naturfag «gjøre rede for jordas forutsetninger for liv og sammenligne med andre himmellegemer i universet».

Uke 46

Kunst og håndverk: «bruke programmering til å skape interaktivitet og visuelle uttrykk».
Norsk: «bruke fagspråk og kunnskap om ordklasser og setningsoppbygging i samtale om egne og andres tekster».

Uke 47

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene mat og helse «utforske og presentere tradisjonelle norske og samiske metoder for å konservere mat og fortelle om råvarene som blir konservert» og samfunnsfag «reflektere over hvorfor konflikter oppstår, og drøfte hvordan den enkelte og samfunnet kan håndtere konflikter».

Uke 48

Matematikk: «utforske negative tall i praktiske situasjoner».
Samfunnsfag: «gi eksempler på hva lover, regler og normer er, og hvilken funksjon de har i samfunnet, og reflektere over konsekvenser av å bryte dem».

Uke 49

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene kroppsøving «bruke nærmiljøet og utforske lokale kulturer for friluftsliv», mat og helse «lage måltider fra ulike kulturer og fortelle om og utforske hvordan sosialt fellesskap og samhandling kan være med på å styrke god helse», og musikk «reflektere over hvordan musikk kan spille ulike roller for utvikling av individer og gruppers identitet».

Uke 50

Engelsk: «følge regler for rettskriving, ordbøying og setningsstruktur».

Uke 1

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene KRLE «reflektere over eksistensielle spørsmål knyttet til menneskets levesett og levekår og klodens framtid» og naturfag «gjøre rede for hvordan det geologiske kretsløpet, platetektonikk og ytre krefter er med på å forme og endre ulike landskap».

Uke 2

KRLE: «samtale om og formidle etiske ideer fra sentrale skikkelser i religiøse og livssynsbaserte tradisjoner».

Uke 3

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene engelsk «samtale om ulike kilders pålitelighet, og velge kilder til eget bruk» og mat og helse «bruke digitale ressurser til å sammenligne og drøfte produktinformasjon og reklame i ulike medier».

Uke 4

Matematikk: «bruke tallinje i regning med positive og negative tall».

Uke 5

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene naturfag «gi eksempler på hvordan naturvitenskapelig kunnskap er utviklet og utvikler seg»

og samfunnsfag «utforske og presentere en global utfordring ved bærekraftig utvikling og hvilke konsekvenser den kan ha, og utvikle forslag til hvordan man kan være med på å motvirke utfordringen, og hvordan samarbeid mellom land kan bidra».

Uke 6

Musikk: «bruke teknologi og digitale verktøy til å skape, øve inn og bearbeide musikk».

Uke 7

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap i fagene KRLE «gjøre rede for ulike syn på barndom, familie og samliv i religioner og livssyn» og matematikk «utforske og bruke hensiktsmessige sentral mål i egne og andres statistiske undersøkelser».

Uke 9

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap i fagene KRLE «utforske og beskrive egne og andres perspektiver i etiske dilemmaer knyttet til hverdags- og samfunnsutfordringer» og matematikk «lage og vurdere budsjett og regnskap ved å bruke regneark med cellereferanser og formler».

Uke 10

Matematikk: «bruke sammensatte regneuttrykk til å beskrive og utføre utregninger».

Norsk: «utforske og beskrive samspillet mellom skrift, bilder og andre uttrykksformer og lage egne sammensatte tekster».

Uke 11

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene engelsk «lese og lytte til engelskspråklige sakprosaer og engelskspråklig barne- og ungdomslitteratur og skrive og samtale om innholdet» og mat og helse «bruke redskaper, grunnleggende teknikker og matlagingsmetoder til å lage trygg og bærekraftig mat som gir grunnlag for god helse».

Uke 12

Naturfag: «beskrive og visualisere hvordan døgn, månefaser og årstider oppstår, og samtale om hvordan dette påvirker livet på jorda».

Uke 13

Tverrfaglig arbeid tilknyttet bærekraftig utvikling i fagene kroppsøving «gjennomføre overnattingstur og reflektere over egne naturopplevelser» og mat og helse «bruke oppskrifter i matlaging og regne ut og vurdere mengden i porsjonene både med og uten bruk av digitale ressurser».

Uke 15

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap i fagene matematikk «logge, sortere, presentere og lese data i tabeller og diagrammer og begrunne valget av framstilling» og samfunnsfag «samtale om menneske- og likeverd og sammenligne hvordan menneskerettighetene er blitt og blir ivaretatt i ulike land».

Uke 16

Matematikk: «bruke ulike strategier for å løse lineære ligninger og ulikheter og vurdere om løsninger er gyldige».

Norsk: «prøve ut skriving av tekster på sidemål».

Uke 17

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene engelsk «utforske levemåter og tradisjoner i ulike samfunn i den engelskspråklige verden og i Norge og reflektere over identitet og kulturell tilhørighet» og samfunnsfag «reflektere over hvordan egen og andre deltar i digital samhandling og drøfte hva det vil si å bruke dømmekraft, sett i lys av regler, normer og grenser».

Uke 18

Engelsk: «bearbeide egne tekster ut fra tilbakemeldinger».

Uke 19

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap i fagene kroppsøving «forstå ulikheter mellom seg selv og andre og delta i bevegelsesaktiviteter som kan være tilpasset ikke bare egne forutsetninger, men også andres» og samfunnsfag «utforske hovedtrekk ved historien til samene og de nasjonale minoritetene i Norge og presentere rettigheter samene og de nasjonale minoritetene i Norge har i dag».

Uke 20

Musikk: «bruke fagbegreper i beskrivelse av og refleksjon over arbeidsprosesser, resultater, musikalske uttrykk og virkemidler».

Uke 22

Matematikk: «bruke programmering til å utforske data i tabeller og datasett».

Norsk: «sammenligne talespråk i nærmiljøet med andre talespråkvarianter i Norge og med nabospråk».

Uke 23

KRLE: «samtale om og formidle etiske ideer fra sentrale skikkelser i filosofihistorien».

Uke 24

8. trinn

Uke 34

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene engelsk «lese, tolke og reflektere over engelskspråklig skjønnlitteratur, inkludert ungdomslitteratur» og musikk «utforske og reflektere over hvordan musikk, sang og dans som estetiske uttrykk er påvirket av og uttrykk for historiske og samfunnsmessige forhold, og skape musikalske uttrykk som tar opp utfordringer i samtiden», og naturfag «gi eksempler på og drøfte aktuelle dilemmaer knyttet til utnyttelse av naturressurser og tap av biologisk mangfold».

Uke 35

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene matematikk «planlegge, utføre og presentere et utforskende arbeid knyttet til personlig økonomi», musikk «utforske og formidle musikalske opplevelser og erfaringer, og reflektere over bruk av musikalske virkemidler» og samfunnsfag «vurdere hvordan arbeid, inntekt og forbruk kan påvirke personlig økonomi, levestandard og livskvalitet».

Uke 36

Engelsk: «bruke varierte strategier i språklæring, tekstsaking og kommunikasjon».

Norsk: «lese skjønnlitteratur og sakprosa på bokmål og nynorsk og i oversettelse fra samiske og andre språk, og reflektere over tekstenes formål, innhold, sjangertrekk og virkemidler».

Uke 37

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap i fagene norsk «bruke kilder på en kritisk måte, markere sitater og vise til kilder på en etterrettelig måte i egne tekster» og naturfag «gi eksempler på dagsaktuell forskning og drøfte hvordan ny kunnskap genereres gjennom samarbeid og kritisk tilnærming til eksisterende kunnskap».

Uke 38

KRLE: «utforske og presentere sentrale trekk ved kristendom og andre religions- og livssynstradisjoner og deres utbredelse i dag».

Uke 39

Tverrfaglig arbeid tilknyttet bærekraftig utvikling og demokrati og medborgerskap i fagene kroppsøving «bruke egne ferdigheter og kunnskaper på en slik måte at det kan medvirke til framgang for andre», kunst og håndverk «utforske muligheter innenfor håndverksteknikker og egnet teknologi ved å bearbeide og sammenføre harde, plastiske og myke materialer», og samfunnsfag «utforske hvordan teknologi har vært og fremdeles er en endringsfaktor, og drøfte innvirkningen teknologien har hatt og har på enkeltmennesker, samfunn og natur».

Uke 41

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene engelsk «lytte til og forstå ord og uttrykk i varianter av engelsk» og naturfag «beskrive hvordan forskere har kommet fram til evolusjonsteorien og bruke denne til å forklare utvikling av biologisk mangfold».

Uke 42

Kroppsøving: «forstå og gjennomføre livredning i, på og ved vann ute i naturen».

Naturfag: «bruke og lage modeller for å forutsi eller beskrive naturfaglige prosesser og systemer og gjøre rede for modellenes styrker og begrensinger».

Uke 43

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene matematikk «utforske, forklare og sammenligne funksjoner knyttet til praktiske situasjoner», naturfag «utforske sammenhenger mellom abiotiske og biotiske faktorer i et økosystem og diskutere hvordan energi og materie omdannes i kretsløp» og samfunnsfag «beskrive ulike dimensjoner ved bærekraftig utvikling og hvordan de påvirker hverandre, og presentere tiltak for mer bærekraftige samfunn».

Uke 44

Kunst og håndverk: «visualisere form ved hjelp av frihåndstegninger, arbeidstegninger, modeller og digitale verktøy».

Norsk: «sammenligne og tolke romaner, noveller, lyrikk og andre tekster ut fra historisk kontekst og egen samtid».

Uke 45

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene musikk «utforske og drøfte musikkens og dansens betydning i samfunnet og etiske problemstillinger knyttet til musikalske ytringer og musikkulturer», norsk «utforske språklig variasjon og mangfold i Norge og reflektere over holdninger til ulike språk og talespråkvarianter» og naturfag «gi eksempler på samers tradisjonelle kunnskap om naturen og diskutere hvordan denne kunnskapen kan bidra til bærekraftig forvaltning av naturen».

Uke 46

Matematikk: «bruke potenser og kvadratrøtter i utforskning og problemløsning og argumentere for framgangsmåter og resultater».

Uke 47

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene naturfag «drøfte spørsmål knyttet til seksuell og reprodutiv helse» og samfunnsfag «reflektere over hvordan mennesker har kjempet og kjemper for forandringer i samfunnet og samtidig har vært og er påvirket av geografiske forhold og historisk kontekst».

Uke 48

Matematikk: «utvikle og kommunisere strategier for hoderegning i utregninger».

KRLE: «utforske og drøfte hvordan kristendom og andre religioner inngår i historiske endringsprosesser globalt og nasjonalt».

Uke 49

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene kroppsøving «utføre varierte svømmeteknikker og svømme en lengre distanse basert på egen målsetting» og naturfag «beskrive kroppens immunforsvar og hvordan vaksiner virker, og gjøre rede for hva vaksiner betyr for folkehelsen».

Uke 50

Matematikk: «utforske og beskrive primtallsfaktoriserings og bruke det i brøkkregning».

Uke 1

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene engelsk «lese, tolke og reflektere over engelskspråklig skjønnlitteratur, inkludert ungdomslitteratur» og samfunnsfag «gjøre rede for årsaker til og konsekvenser av terrorhandlinger og folkemord, som holocaust, og reflektere over hvordan ekstreme holdninger og ekstreme handlinger kan forebygges».

Uke 2

Engelsk: «bruke ulike digitale ressurser og andre hjelpemidler i språklæring, tekstskaping og samhandling».

Uke 3

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene engelsk «lese sakprosa tekster og vurdere hvor pålitelige kildene er» og samfunnsfag «gjøre rede for årsaker til og konsekvenser av terrorhandlinger og folkemord, som holocaust, og reflektere over hvordan ekstreme holdninger og ekstreme handlinger kan forebygges».

Uke 4

Matematikk: «utforske algebraiske regneregler».

Norsk: «beskrive og reflektere over egen bruk av lesestrategier i lesing av skjønnlitteratur og sakprosa».

Uke 5

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene KRLE «identifisere og drøfte etiske problemstillinger knyttet til ulike former for kommunikasjon» og samfunnsfag «utforske ulike plattformer for digital samhandling og reflektere over hvordan digital deltakelse og samhandling påvirker formen på og innholdet i samfunnsdebatten».

Uke 6

Matematikk: «beskrive og generalisere mønstre med egne ord og algebraisk».

Uke 7

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene engelsk «bruke kilder på en kritisk og etterrettelig måte» og samfunnsfag «utforske og beskrive hvordan menneske- og urfolksrettigheter og andre internasjonale avtaler og samarbeid har betydning for nasjonal politikk, menneskers liv og likestilling og likeverd».

Uke 9

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene engelsk «skrive formelle og uformelle tekster, inkludert sammensatte, med struktur og sammenheng som beskriver, forteller og reflekterer tilpasset formål, mottaker og situasjon» og samfunnsfag «utforske og beskrive hvordan menneske- og urfolksrettigheter og andre internasjonale avtaler og samarbeid har betydning for nasjonal politikk, menneskers liv og likestilling og likeverd».

Uke 10

Musikk: «skape og programmere musikalske forløp ved å eksperimentere med lyd fra ulike kilder».

Naturfag: «utforske, forstå og lage teknologiske systemer som består av en sender og en mottaker».

Uke 11

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene engelsk «lese, diskutere og viderefremme innhold fra ulike typer tekster, inkludert selvvalgte tekster» og samfunnsfag «utforske og reflektere over egne digitale spor og muligheten for å få slettet sporene og verne om egen og andres rett til privatliv, personvern og opphavsrett».

Uke 12

KRLE: «undersøke og presentere sentrale ideer fra livssynshumanisme og andre ikke-religiøse livssyn».

Uke 13

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene naturfag «gjøre rede for energibevaring og energikvalitet og utforske ulike måter å omdanne, transportere og lagre energi på» og samfunnsfag «vurdere på hvilke måter ulike kilder gir informasjon om et samfunnsfaglig tema, og reflektere over hvordan algoritmer, ensrettede kilder eller mangel på kilder kan prege forståelsen vår».

Uke 15

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene KRLE «utforske andres perspektiv og håndtere uenighet og meningsbrytning» og samfunnsfag «beskrive sentrale lover, regler og normer og drøfte hvilke konsekvenser brudd på disse kan ha for den enkelte og for samfunnet på kort og lang sikt».

Uke 16

Matematikk: «lage og løse problemer som omhandler sammensatte måleenheter».

Uke 17

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene engelsk «beskrive og reflektere over rollen engelsk har i Norge og i verden» og samfunnsfag «sammenligne hvordan politiske, geografiske og historiske forhold påvirker levekår, bosettingsmønstre og demografi i forskjellige deler av verden i dag».

Uke 18

Musikk: «lytte og prøve ut ulike uttrykk og begrunne valg i skapende prosesser fra idé til ferdig resultat».

Uke 19

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene engelsk «lese sakprosa tekster og vurdere hvor pålitelige kildene er» og naturfag «drøfte hvordan energiproduksjon og energibruk kan påvirke miljøet lokalt og globalt».

Uke 20

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene kroppsøving «trene på og utvikle ferdigheter i varierte bevegelsesaktiviteter» og naturfag «beskrive kroppens immunforsvar og hvordan vaksiner virker, og gjøre rede for hva vaksiner betyr for folkehelsen».

Uke 22

Matematikk: «lage og forklare regneuttrykk med tall, variabler og konstanter knyttet til praktiske situasjoner».

Uke 23

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene engelsk «utforske og beskrive levemåter, tenkesett, kommunikasjonsmønstre og mangfold i den engelskspråklige verden» og samfunnsfag «gjøre rede for fornorskningen av samene og de nasjonale minoritetene og urettferdigheten de har blitt utsatt for, og reflektere over hvilke konsekvenser det har hatt og har på individ- og samfunnsnivå».

Uke 24

9. trinn

Uke 34

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene matematikk «utforske og argumentere for hvordan framstillinger av tall og data kan brukes for å fremme ulike synspunkter», naturfag «beskrive drivhuseffekten og gjøre rede for faktorer som kan forårsake globale klimaendringer» og samfunnsfag «utforske hvordan teknologi har vært og fremdeles er en endringsfaktor, og drøfte innvirkningen teknologien har hatt og har på enkeltmennesker, samfunn og natur».

Uke 35

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene matematikk «tolke og kritisk vurdere statistiske framstillinger fra mediene og lokalsamfunnet», naturfag «drøfte hvordan energiproduksjon og energibruk kan påvirke miljøet lokalt og globalt» og samfunnsfag «reflektere over hvordan mennesker har kjempet og kjemper for forandringer i samfunnet og samtidig har vært og er påvirket av geografiske forhold og historisk kontekst».

Uke 36

Engelsk: «bruke sentrale mønstre for uttale i kommunikasjon».

Norsk: «lytte til og lese tekster på svensk og dansk og gjøre rede for innhold og språklige trekk».

Uke 37

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene kroppsøving «planlegge og gjennomføre bevegelsesaktiviteter som kan gjennomføres ved skader eller sykdom» og kunst og håndverk «lage skisser til fornyelse av lokale omgivelser og modellere arkitektoniske løsninger som ivaretar ulike behov og interesser».

Uke 38

KRLE: «utforske og presentere religiøs mangfold og religiøse praksiser utenfor etablerte religionssamfunn».

Naturfag: «bruke programmering til å utforske naturfaglige fenomener».

Uke 39

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene kroppsøving «øve på, og gjennomføre danseaktiviteter fra ungdomskulturer og andre kulturer, og sammen med medelever skape og presentere dansekomposisjoner», musikk «reflektere over hvordan musikalske tradisjoner, inkludert samiske musikktradisjoner, bevares og fornyes» og samfunnsfag «gjøre rede for fornorskningen av samene og de nasjonale minoritetene og urettferdigheten de har blitt utsatt for, og reflektere over hvilke konsekvenser det har hatt og har på individ- og samfunnsnivå».

Uke 41

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene engelsk «uttrykke seg med flyt og sammenheng med et variert ordforråd og idiomatiske uttrykk tilpasset formål, mottaker og situasjon» og naturfag «gjøre rede for hvordan fotosyntese og celleånding gir energi til alt levende gjennom karbonkretsløpet».

Uke 42

Kroppsøving: «forstå og gjennomføre livreddende førstehjelp».

Uke 43

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene engelsk «bruke kilder på en kritisk og etterrettelig måte», og

samfunnsfag «drøfte hvordan framstillinger av fortiden, hendelser og grupper har påvirket og påvirker folks holdninger og handlinger».

Uke 44

Matematikk: «lage, løse og forklare ligninger knyttet til praktiske situasjoner».

Norsk: «bruke fagspråk og argumentere saklig i diskusjoner, samtaler, muntlige presentasjoner og skriftlige framstillinger om norskfaglige og tverrfaglige temaer»

Uke 45

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene engelsk «stille spørsmål og følge opp innspill i samtaler om ulike emner tilpasset ulike formål, mottakere og situasjoner», og matematikk «simulere utfall i tilfeldige forsøk og beregne sannsynligheten for at noe skal inntreffe, ved å bruke programmering» og mat og helse «kritisk vurdere informasjon om matproduksjon og drøfte hvordan forbrukermakt kan påvirke lokal og global matproduksjon».

Uke 46

Matematikk: «representere funksjoner på ulike måter og vise sammenhenger mellom representasjonene».

Naturfag: «utforske kjemiske reaksjoner, forklare massebevaring og gjøre rede for betydninger av noen forbrenningsreaksjoner».

Uke 47

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene kunst og håndverk «utforske hvordan digitale verktøy og ny teknologi kan gi muligheter for kommunikasjonsformer og opplevelser i skapende prosesser og produkter», musikk «utforske og drøfte musikkens og dansens betydning i samfunnet og etiske problemstillinger knyttet til musikalske ytringer og musikkulturer», og samfunnsfag «utforske hvordan teknologi har vært og fremdeles er en endringsfaktor, og drøfte innvirkningen teknologien har hatt og har på enkeltmennesker, samfunn og natur».

Uke 48

KRLE: «bruke og drøfte fagbegreper om religioner og livssyn».

Norsk: «informere, fortelle, argumentere og reflektere i ulike muntlige og skriftlige sjangre og for ulike formål tilpasset mottaker og medium».

Uke 49

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene engelsk «utforske og reflektere over situasjonen til urfolk i den engelskspråklige verden og i Norge», mat og helse «lage mat fra norsk og samisk kultur og fra andre kulturer og sammenligne og utforske råvarer og matlagingsmetoder som brukes i ulike matkulturer» og samfunnsfag «gjøre rede for årsaker til og konsekvenser av sentrale historiske og nåtidige konflikter og reflektere over om endringer av noen forutsetninger kunne ha hindret konfliktene».

Uke 1

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene matematikk «finne og diskutere sentralmål og spredningsmål i reelle datasett», mat og helse «bruke sansene til å vurdere kvaliteten på matvarer, utforske og kombinere smaker i matlagingen og forbedre oppskrifter, menyer og anretning av mat», og naturfag «stille spørsmål og lage hypoteser om naturfaglige fenomener, identifisere avhengige og uavhengige variabler og samle data for å finne svar».

Uke 2

Engelsk: «utforske og beskrive noen språklige likheter og ulikheter mellom engelsk og andre språk eleven kjenner til, og bruke dette i egen språklæring».

Uke 3

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap i fagene engelsk «beskrive og reflektere over rollen engelsk har i Norge og i verden», og KRLE «reflektere over eksistensielle spørsmål knyttet til det å vokse opp og leve i et mangfoldig og globalt samfunn».

Uke 4

Matematikk: «utforske hvordan algoritmer kan skapes, testes og forbedres ved hjelp av programmering».

Uke 5

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene engelsk «utforske og reflektere over situasjonen til urfolk i den engelskspråklige verden og i Norge», og kunst og håndverk «analysere hvordan identitet og stedstilhørighet kommuniseres i arkitektur, klestradisjoner, kunst eller gjenstander, og integrere kulturelle referanser i eget skapende arbeid».

Uke 6

Musikk: «bruke gehør og notasjonsteknikker som støtte i skapende arbeid».

Norsk: «skrive tekster med funksjonell tekstbinding og riktig tegnsetting og mestre rettskriving og ordbøying på hovedmål og sidemål».

Uke 7

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene kunst og håndverk «reflektere kritisk over visuelle virkemidler og eksperimentere med ulike visuelle uttrykk i en skapende prosess», matematikk «tolke og kritisk vurdere statistiske framstillinger fra mediene og lokalsamfunnet» og samfunnsfag «gjøre rede for årsaker til og konsekvenser av sentrale historiske og nåtidige konflikter og reflektere over om endringer av noen forutsetninger kunne ha hindret konfliktene».

Uke 9

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene kunst og håndverk «fordype seg i en visuell uttrykksform og/eller en håndverksteknikk, utforske muligheter gjennom praktisk skapende arbeid og presentere valg fra idé til ferdig resultat», og naturfag «beskrive drivhuseffekten og gjøre rede for faktorer som kan forårsake globale klimaendringer».

Uke 10

Matematikk: «beskrive, forklare og presentere strukturer og utviklinger i geometriske mønstre og i tallmønstre».

Uke 11

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene kroppsøving «vurdere risiko og sikkerhet ved ulike uteaktiviteter, og forstå og gjennomføre sporløs og trygg ferdsel», og naturfag «delta i risikovurderinger knyttet til forsøk og følge sikkerhetstiltakene».

Uke 12

KRLE: «sammenligne og vurdere kritisk ulike kilder til kunnskap om religioner og livssyn».

Uke 13

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medvirkning i fagene kunst og håndverk «analysere hvordan identitet og stedstilhørighet kommuniseres i arkitektur, klestradisjoner, kunst eller gjenstander, og integrere kulturelle referanser i eget skapende arbeid», og samfunnsfag «reflektere over hvilke aktører som har makt i samfunnet i dag, og hvordan de begrunner standpunktene sine».

Uke 15

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap i fagene engelsk «stille spørsmål og følge opp innspill i samtaler om ulike emner tilpasset ulike formål, mottakere og situasjoner», og kroppsøving «anerkjenne ulikhet mellom seg selv og andre i bevegelsesaktiviteter og inkludere alle, uavhengig av forutsetninger».

Uke 16

Matematikk: «utforske egenskapene ved ulike polygoner og forklare begrepene formlikhet og kongruens».

Naturfag: «bruke atommodeller og periodesystemet til å gjøre rede for egenskaper til grunnstoffer og kjemiske forbindelser».

Uke 17

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene engelsk «utforske og beskrive levemåter, tenkesett, kommunikasjonsmønstre og mangfold i den engelskspråklige verden», KRLE «identifisere og drøfte etiske problemstillinger knyttet til ulike former for kommunikasjon», norsk «utforske og vurdere hvordan digitale medier påvirker og endrer språk og kommunikasjon» og samfunnsfag «utforske ulike plattformer for digital samhandling og reflektere over hvordan digital deltakelse og samhandling påvirker formen på og innholdet i samfunnsdebatten».

Uke 18

Matematikk: «utforske, beskrive og argumentere for sammenhenger mellom sidelengdene i trekkanter».

Uke 19

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene engelsk «uttrykke seg med flyt og sammenheng med et variert ordforråd og idiomatiske uttrykk tilpasset formål, mottaker og situasjon» og samfunnsfag «utforske og beskrive hvordan menneske- og urfolksrettigheter og andre internasjonale avtaler og samarbeid har betydning for nasjonal politikk, menneskers liv og likestilling og likeverd».

Uke 20

Samfunnsfag: «bruke samfunnsfaglige metoder og digitale ressurser i egne undersøkelser, presentere funn ved hjelp av digitale verktøy og drøfte hvor gyldige og relevante funnene er».

Uke 22

Matematikk: «utforske og argumentere for hvordan det å endre forutsetninger i geometriske problemstillinger påvirker løsninger».

Uke 23

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene norsk «utforske og reflektere over hvordan tekster framstiller unges livssituasjon» og naturfag «gi eksempler på og drøfte aktuelle dilemmaer knyttet til utnyttelse av naturressurser og tap av biologisk mangfold».

Uke 24

10. trinn

Uke 34

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene matematikk «modellere situasjoner knyttet til reelle datasett, presentere resultatene og argumentere for at modellene er gyldige» og mat og helse «utforske klimaavtrykket til matvarer og gjøre rede for hvordan matvalg og matforbruk kan påvirke miljøet, klimaet og matsikkerheten» og samfunnsfag «sammenligne nervesystemet og hormonsystemet og beskrive hvordan rusmidler, legemidler, miljøgifter og doping påvirker signalsystemene».

Uke 35

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene matematikk «hente ut og tolke relevant informasjon fra tekster om kjøp og salg og ulike typer lån og bruke det til å formulere og løse problemer» og samfunnsfag «vurdere hvordan arbeid, inntekt og forbruk kan påvirke personlig økonomi, levestandard og livskvalitet».

Uke 36

Engelsk: «bruke kunnskap om ordklasser og setningsstruktur i arbeid med egne muntlige og skriftlige tekster».

Uke 37

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene matematikk «bruke funksjoner i modellering og argumentere for framgangsmåter og resultater» og mat og helse «gjøre rede for og kritisk vurdere påstander, råd og informasjon om kosthold og helse».

Uke 38

KRLE: «utforske og presentere hvordan elementer fra kristendom og andre religioner og livssyn kommer til uttrykk i medier og populærkultur».

Norsk: «bruke fagspråk og kunnskap om grammatikk, tekststruktur og sjanger i samtale om og bearbeiding av tekster».

Uke 39

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene kroppsøving «øve på, og gjennomføre danseaktiviteter fra ungdomskulturer og andre kulturer, og sammen med medelever skape og presentere dansekomposisjoner», kunst og håndverk «vurdere materialers holdbarhet og muligheter for reparasjon og gjenbruk, og bruke ulike verktøy og materialer på en hensiktsmessig og miljøbevisst måte», og musikk «utøve et variert repertoar av musikk, sang, andre vokale uttrykk og dans».

Uke 41

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene engelsk «utforske og videreformidle innhold i engelskspråklige kulturelle uttrykksformer fra ulike medier knyttet til egne interesser», kroppsøving «anerkjenne ulikhet mellom seg selv og andre i bevegelsesaktiviteter og inkludere alle, uavhengig av forutsetninger», og musikk «utforske og reflektere over hvordan musikk, sang og dans som estetiske uttrykk er påvirket av og uttrykk for historiske og samfunnsmessige forhold, og skape musikalske uttrykk som tar opp utfordringer i samtiden».

Uke 42

Matematikk: «utforske og argumentere for formler for areal og volum av tredimensjonale figurer».

Uke 43

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap i fagene norsk «gjenkjenne og bruke språklige virkemidler og retoriske appellformer og KRLE «identifisere og drøfte aktuelle etiske problemstillinger knyttet til menneskerettigheter, bærekraft og fattigdom», og samfunnsfag «beskrive trekk ved det politiske systemet og velferdssamfunnet i Norge i dag og reflektere over sentrale utfordringer».

Uke 44

Matematikk: «beregne og vurdere sannsynlighet i statistikk og spill».

Uke 45

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene engelsk «utforske og videreformidle innhold i engelskspråklige kulturelle uttrykksformer fra ulike medier knyttet til egne interesser», kroppsøving «utforske egne muligheter til trening, helse og velvære gjennom lek, dans, friluftsliv, idrettsaktiviteter og andre bevegelsesaktiviteter», og musikk «samarbeide med andre om å planlegge og gjennomføre øvingsprosesser hvor det inngår selvvalgt sang, andre vokale uttrykk, spill på instrumenter eller dans, og formidle resultatet i gruppe eller individuelt».

Uke 46

Matematikk: «utforske og generalisere multiplikasjon av polynomer algebraisk og geometrisk».

Naturfag: «sammenligne celler hos ulike organismer og beskrive sammenhenger mellom oppbygning og funksjon».

Uke 47

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene kunst og håndverk «utforske hvordan digitale verktøy og ny teknologi kan gi muligheter for kommunikasjonsformer og opplevelser i skapende prosesser og produkter», og mat og helse «bruke sansene til å vurdere kvaliteten på matvarer, utforske og kombinere smaker i matlagingen og forbedre oppskrifter, menyer og anretning av mat».

Uke 48

KRLE: «utforske og sammenligne etiske ideer fra sentrale skikkelser i religiøse og livssynsbaserte tradisjoner».

Uke 49

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene kroppsøving «reflektere over hvordan ulike framstillinger av kropp i media og samfunnet påvirker bevegelsesaktivitet, kroppsidentitet og selvbylde», og mat og helse «drøfte hvordan kosthold kan bidra til god

helse, og bruke digitale ressurser til å vurdere eget kosthold og til å velge sunne og varierte matvarer i forbindelse med matlaging».

Uke 50

Engelsk: «følge regler for rettskriving, ordbøying, setningsstruktur og tekststruktur».

Norsk: «uttrykke seg i ulike sjangre og eksperimentere med sjangre på kreative måter».

Uke 1

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene matematikk «modellere situasjoner knyttet til reelle datasett, presentere resultatene og argumentere for at modellene er gyldige», mat og helse «utforske klimaavtrykket til matvarer og gjøre rede for hvordan matvalg og matforbruk kan påvirke miljøet, klimaet og matsikkerheten», og kunst og håndverk «utvikle løsninger gjennom en stegvis designprosess og vurdere holdbarhet, funksjon og estetisk uttrykk».

Uke 2

Matematikk: «utforske og sammenligne egenskaper ved ulike funksjoner ved å bruke digitale verktøy».

Uke 3

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene KRLE «reflektere over eksistensielle spørsmål knyttet til det å vokse opp og leve i et mangfoldig og globalt samfunn», og mat og helse «vise gjennom matlaging og måltider hvordan identitet og fellesskap blir formidlet i ulike kulturer».

Uke 4

Matematikk: «lage, løse og forklare ligningssett knyttet til praktiske situasjoner».

Norsk: «lage sammensatte tekster og begrunne valg av uttrykksformer».

Uke 5

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene mat og helse «drøfte hvordan kosthold kan bidra til god helse, og bruke digitale ressurser til å

vurdere eget kosthold og til å velge sunne og varierte matvarer i forbindelse med matlaging», og naturfag «analysere og bruke innsamlede data til å lage forklaringer, drøfte forklaringene i lys av relevant teori og vurdere kvaliteten på egne og andres utforskinger».

Uke 6

Matematikk: «regne ut stigningstallet til en lineær funksjon og bruke det til å forklare begrepene endring per enhet og gjennomsnittsfart».

Uke 7

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene kroppsøving «gjennomføre friluftslivsaktiviteter til ulike årstider, også med overnatting ute, og reflektere over hva naturopplevelser kan bety for seg selv og andre» og mat og helse «planlegge og bruke egnede redskaper, teknikker og matlagingsmetoder til å lage trygg og bærekraftig mat som gir grunnlag for god helse».

Uke 9

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene engelsk «videreformidle innhold i engelskspråklige kulturelle uttrykksformer fra ulike medier knyttet til egne interesser», og mat og helse «planlegge og bruke egnede redskaper, teknikker og matlagingsmetoder til å lage trygg og bærekraftig mat som gir grunnlag for god helse».

Uke 10

Matematikk: «utforske sammenhengen mellom konstant prosentvis endring, vekstfaktor og eksponentialfunksjoner».

Uke 11

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap i fagene engelsk «skrive formelle og uformelle tekster, inkludert sammensatte, med struktur og sammenheng som beskriver, forteller og reflekterer tilpasset formål, mottaker og situasjon», KRLE «gjøre rede for og reflektere over samenes og andre urfolks religions- og

livssynstradisjoner» og samfunnsfag «drøfte hvordan framstillinger av fortiden, hendelser og grupper har påvirket og påvirker folks holdninger og handlinger».

Uke 12

Musikk: «bruke relevante fagbegreper i skapende arbeid og i refleksjon over prosesser og resultater».

Norsk: «forklare den historiske bakgrunnen for bokmål og nynorsk og reflektere over statusen til de offisielle språkene i Norge i dag».

Uke 13

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene KRLE «gjøre rede for og reflektere over ulike syn på kjønn og seksualitet i kristendom og andre religioner og livssyn», og samfunnsfag «reflektere over hvordan identitet, selvbilde og egne grenser utvikles og utfordres i ulike fellesskap, og presentere forslag til hvordan man kan håndtere påvirkning og uønskede hendelser».

Uke 15

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene kunst og håndverk «undersøke hvordan kunst, inkludert samisk kunst, kan bidra i samfunnskritikk, og skape kunstuttrykk som belyser utfordringer i egen samtid», og KRLE «identifisere og drøfte aktuelle etiske problemstillinger knyttet til menneskerettigheter, bærekraft og fattigdom».

Uke 16

KRLE: «utforske etiske ideer fra sentrale skikkelser i filosofihistorien og anvende ideene til å drøfte aktuelle etiske spørsmål».

Uke 17

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring i fagene engelsk «lese, diskutere og viderefremme innhold fra ulike typer tekster, inkludert selvvalgte tekster», og samfunnsfag «reflektere over likheter og ulikheter i identiteter, levesett og kulturuttrykk og drøfte muligheter og utfordringer ved mangfold».

Uke 18

Engelsk: «bearbeide egne tekster ut fra tilbakemeldinger og kunnskap om språk».

Uke 19

Tverrfaglig arbeid tilknyttet demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling i fagene kunst og håndverk «utvikle løsninger gjennom en stegvis designprosess og vurdere holdbarhet, funksjon og estetisk uttrykk», og naturfag «beskrive drivhuseffekten og gjøre rede for faktorer som kan forårsake globale klimaendringer».

Uke 20

Matematikk: «utforske matematiske egenskaper og sammenhenger ved å bruke programmering».

Uke 22

Naturfag: «bruke platetektonikkteorien til å forklare jordas utvikling over tid og gi eksempler på observasjoner som støtter teorien».

Uke 23

Tverrfaglig arbeid tilknyttet folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling i fagene kroppsøving «forstå flere typer kart og digitale verktøy og bruke dem til å orientere seg i kjente og ukjente miljøer», og kunst og håndverk «lage skisser til fornyelse av lokale omgivelser og modellere arkitektoniske løsninger som ivaretar ulike behov og interesser».

Uke 24